

LEMPÄÄ LÄN
Joulu
1995

LEMPÄÄLÄN Joulu

1995

Julkaisutoimikunta:

Eeva Anero
Raija Isotalo
Heikki Kyykoski
Ritva Mäkelä
Riitta Rekola
Pekka Toivonen

Julkaisija:

Lempäälä-Seura ry

Toimittaja:

Ritva Mäkelä

Kannen kuva:

Ritva Mäkelä

 Kangasalan Lehtipaino Oy
1995

Sisältö:

Kiitoksen aika, Raija Isotalo.....	2
Joulun vaiva ja ilo, Heikki Miettinen.....	3
Valpuri Innamaalla tiloja Lempäälässäkin, Eeva Anero.....	4
Iltarusko, Sirpa Koiranen.....	6
Aleksanteri Eskolan elämänvaiheita, Heikki Kyykoski.....	8
Kinnaskosken saha, Jaakko Koivuviita.....	15
Lempäälän vapaaherrakunta, Eeva Anero.....	16
Jouluaatto, Voitto Lyly.....	18
Korvaus, Ellen Invenius.....	18
Tutkijan roskakori, Marja Kalske.....	19
Lastunen - rokokooklassismin kartanorakennus, Eeva Anero.....	20
Pelimannin messu, Sirpa Koiranen.....	23
Tuure Salomaan terveiset Floridasta.....	24
Kontin Jussi, Jaakko Koivuviita.....	25
Puskiaisten koulu, Eeva Anero.....	26
Lapsuuden joulu Hervannassa, Jaakko Koivuviita.....	27
Vesi voitelee parhaiten, Ritva Mäkelä.....	28
Pesäpalloilun vaiheita Lempäälässä, Pekka Toivonen.....	30
Leivon, leivon leipäsiä, Sirkka Ulanen.....	36
Valpuri ja Tatjana, Anna-Liisa Aikio.....	37
Joulupukki eri aikoina, Eeva Anero.....	42
Jouluaatto hautausmaalla, Sirkka Ulanen.....	43
Joululegenda, Erkki Invenius.....	43
Virvon, varson vitsoil selkää, Väinö Valtonen.....	44
Räsymatto, Sirkka Ulanen.....	44
Sankarivainajista tehdään matrikkeli.....	45

Kiitosten aika

Ota opas niin kuulet mitä näet. Tämän opin saadessani olla mukana koulutettaessa Lempäälän seudun matkailuoppaita. Olemme saattaneet asua koko ikämme samalla paikkakunnalla, mutta ehkä jo aivan lähiympäristössämme on paljon sellaista, jonka opimme tuntemaan vasta kun joku asioista kiinnostuneempi sen meille kertoo.

Teemme Lempäälän Joulun nyt yhdeksättä kertaa. Olemme pyrkineet olemaan myös eräänlainen opas Lempäälään. Siinä ovat meitä auttaneet vanhat lempääläiset tai historiantuntijat.

Jokaisesta lehdestä olemme saaneet lukea maisteri Eeva Aneron kirjoittamia mielenkiintoisia kuvauksia ja haastatteluja entisajan Lempäälästä ja lempääläisistä. Ne ovat kuitenkin olleet vain murto-osa siitä valtavasta Lempäälään liittyvästä tietomäärästä, jonka hän on kerännyt ammatti-ihmisen tarkkuudella eri tietolähteitä hyväkseen käyttäen.

Tätä kirjoittaessani Eeva Anero on sairaalassa vakavasti sairaana. Sieltäkin hän on vielä huolehtinut,

että kaikki hänen tähän lehteen lupaamansa tekstit ja kuvat ovat tulleet ajoissa päätoimittajalle.

Samalla kun kiitän Eevaa, kiitän teitä jokaista, jotka olette olleet tekemässä Lempäälän Joulua ja viime kesänä ensi kertaa tehtyä Lempäälän Kesää.

Ilmoittajiemme tuella saimme kesälehdän ilmaisjakeluun käytettyämme siihen koko lehden tuoton, ja nyt joululehtemme tuotto puolestaan menee Lempäälä-Seuran toimintaan ja museoraitin kunnossapitoon sekä tulossa oleviin suuriin remonteihin.

Kiitokset kuuluvat myös jokaiselle museokesän talkoolaiselle ja työnäytösten työntekijälle. Ilman teitä emme pystyisi järjestämään toimivaa museoraittia, jonka kesätapahtumia odotetaan.

Hyvän Joulun toivotuksen myötä rauhoitamme joulunajan vain itsellemme ja perheillemme, mutta antoisan uuden vuoden toivottamisella haluankin teidän entistä enemmän kiinnostuvan kuulemaan siitä, mitä näette.

Raija Isotalo

Joulun vaiva ja ilo

Kaikkeen hyvään ja kannatettavaan liittyy aina paljon vaivannäköä. Olemme jokainen tavanneet puuhakkaita lähimmäisiä, jotka ovat täydestä sydäimestä paneutuneet tärkeinä pitämälleen asialle. He ovat valmiita unohtamaan oman mukavuutensa ja raivaamaan esteet tieltä, jotta asetettu tavoite saavutettaisiin. Tällaisia hyvässä mielessä asialleen innostuneita lähdeihmisiä tarvitsemme keskuuteemme. Ensinnä he virkistävät toiminnallaan toisiakin ja vetävät meitä muitakin hyvien asioiden pariin. Historian saatossa monet kristityt lähdeihmiset ovat tuottaneet elämäniloa ihmisille, joita he eivät ole koskaan nähneet, jotka asuvat kaukana ja joiden elämänosasta ei yleensä ole välitetty.

Olisi hienoa, jos me voisimme olla kiitollisia edes jollekin ihmiselle. Olisihan se varma merkki aidosta välittämisestä.

Tärkeintä on kuitenkin, että Jumala on aikojen saatossa nähnyt paljon vaivaa, jotta meillä ihmisillä olisi elämässä iloa, ei vain jouluna vaan että elämänilo ja myönteisyys saisivat olla kaikessa toiminnassamme pohjavireenä. Ei ensimmäinen joulukaan tapahtanut suoraan taivaasta. Sitä edelsi pitkä ja huolellinen valmistelu. Ensinnä luvattiin, että Messias tulee. Pitkään aikaan ei näyttänyt tapahtuvan mitään. Meitä ihmisiä johtaessaan Jumala näyttää vievän meidän mielestämme asioita "väärään suuntaan". Vasta myöhemmin nähdään, että Jumalan tie oli sittenkin oikea. Kuitenkin Jumala teki koko ajan työtä ja kun Jeesuksen aika koitti hän tuli. Me tulemme harvoin ajatelleeksi Jeesuksen puhetta Jumalasta, joka tekee yhä työtä. Hän muokkasi ihmismieliä valmiiksi Jeesuksen tuloa varten. Monet profeetat ennustivat hänestä. Ennustus voitiin helpommin ottaa todesta, koska profeetat olivat ihmisinä kunnioitettavia. He pystyivät omalla toiminnallaan osoittamaan, että Jumala elää ja vaikuttaa.

Viimeinen ennustaja Johannes Kastaja oli puhdas luonne, malliesimerkki miehestä, jossa Jumalan pyhyys tulee selvästi ilmi. Hän suoritti valmistelutyön päätökseen ja samalla maksoi siitä itse raskaan hinnan. Hänen kohdaltansa osoitti, että Jumalan ajatukset ovat toiset kuin meidän ihmisten. Joulun on monenlaisen suunnittelun, vaivannäön ja tapahtuman tulos. Kaiken takana on salattu Jumala, jolla on hyvät aikomukset meitä kaikkia kohtaan.

Onhan meilläkin jouluna oma vaivannäkömme. On hankittava lahjoja, paikat on siivottava kuntoon, ystäviä tulee muistaa jne. Eikö tämä kaikki ole kuitenkin mieluista. Kenties tänä jouluna pääsee kohdallemme toteutumaan yhdessä tekemisen ilo. Siihenhän meitä on julkisuudessa monin tavoin kehoitettu. Kun on tunne, että minä tarvitsen toisia ja he minua, niin silloin yhdessä tekemisestä jää myös yhteinen hyvä mieli. Tämä on myös joulun eräs tarkoitus.

Monesti elämässä vaiva ja ilo liittyvät toisiinsa. Jos kaikki on helppoa, niin harvassa on silloin aiheita iloonkin. Elämän vaikeina hetkinä voisimme lukea jouluevankeilumia. Se kertoo monenlaisesta vaivasta, mutta myös iloisista yllätyksistä. Jumala ei missään kohdassa sovellu meidän kaavoihimme. Näin tuleekin olla. Lisäksi Hän tietää mikä on meille hyväksi.

Olipa elämäntilanteemme mikä tahansa joulun sano- ma tarkoittaa tänäkin jouluna meitä. Jeesus syntyi maailmaan. Meikin olemme tänne Jumalan tahdosta syntyneet, että Pyhä Jumala saisi lopusta kaiken kiitoksen ja kunnian. Joulun osoittaa, että elämällemme on paljon suurempi merkitys kuin itse ymmärrämme. Annetaan joulun rauhan tulla sisimpäämme.

Heikki Miettinen

Valpuri Innamaalla tiloja Lempäälässäkin

Kuokkalan kylän Innamaan, entisen Pylsyn, asiakirjoista tunnettu historia ulottuu kauemmaksi kuin monen muun Lempäälän tilan.

Seppo Suvannon Knaapista Populiin -teoksen mukaan Heikki Pylsyn (Henric Pylsu Kokalast) tiedetään olleen jo v. 1492 katselmusmiehenä Pirkkalassa, ja Anders Pylsy mainitaan eräomistajana Virtoonmajalla v. 1552. Seutu oli Toisveden eteläpäässä, ja se kuuluu nykyisin Virtain kaupunkiin. V. 1585 Pylsyn tilan hankki kuuluisa turkulainen mahtikauppias Valpuri Innamaa.

Valpuri ja levoton renessanssiaika

Tutkimuksessaan Valpuri Innamaa, turkulainen suurporvari 1500-luvulla Aulis Oja mainitsee, että Valpuri Eerikintyttären ensimmäinen puoliso oli Heikki Hannunpoika Innamaa, jonka kuoltua n. v. 1564 Innamaan kauppahuone jäi hänen leskensä hoidettavaksi. On muutoin omituinen sattuma, että kolme Turun kauppahuoneista oli tuolloin naisten johtamia. Ehdottomasti etevin näistä oli Valpuri Innamaa. Hänen toinen puolisonsa oli Pietari Ingevaldinpoika. Jo v. 1572 Valpuri mainitaan jälleen leskenä. Tämän jälkeen hän oli vielä kahdesti avioliitossa. Hänen viimeiset puolisonsa olivat nimeltään Olavi Kaarlenpoika ja Luukas Laurinpoika.

Kyvykkyydellään Valpuri hankki huomattavan omaisuuden, mutta hän joutui myös moniin vaikeuksiin puolustaessaan sitä Eerik XIV:n ja Juhana-herttuan välisten veljesriitain kautena. Tätä aikaa Aulis Oja kuvaa tutkimuksessaan seuraavasti:

”Luonteenomaisimpina piirteinä hänen (Valpuri Innamaan) elämäntarinassaan ovat toisaalta äärimmäisen tarkkas omien oikeuksien puolustaminen ja toisaalta laaja ja monipuolinen liiketoiminta.

Valpuri Eerikintytär oli mahdollisimman epäedullisena

ajankohtana joutunut ottamaan suuren liikkeen vastuun kannettavakseen. Jo ennen herttuan kukistumista ja Heikki Innamaan kuolemaa oli Danzigin raati Puolan ja Ruotsin välisen sodan varjolla takavarikoinnut sikäläisessä satamassa Innamaan laivan kaikkine lasteineen samoin kuin kaksi muutakin turkulaista kauppalaivaa. Turun linnan piirityksen aikoina, jolloin kuninkaan puoluelaiset kilvan ahdistelivat herttuan alamaisia, kuninkaallisen armeijan päällikkö Iivari Maununpoika Särkilahti taasen ryöstäti Innamaalta suuren määrän kalleuksia ja kauppatavaroita. On säilynyt yksityiskohtainen luettelo kaikesta siitä omaisuudesta, mitä Innamaa tällöin menetti. Luettelossa ei ole mainittu ryöstetyn omaisuuden kokonaisarvoa, mutta jo puhdas raha ja erikoisesti arvioitujen tavaroiden hinta kohoavat yhteensä 3092 markkaan. Arvioimattomista tavaroista kertyi kenties yhtä suuri summa. Miten suuresta omaisuudesta tässä on kysymys, huomaamme, kun muistamme, että hevosen hinta näihin aikoihin vaihteli 5 - 20 markkaan.

Talon rasitukset eivät supistuneet vain niihin pakko-ottoihin. Niilo Boije asettui linnan piirityksen ajaksi yhdessä poikansa Martin kanssa asumaan Innamaalle ja teki siellä Valpurin olon niin mahdottomaksi, ettei tämä ”saanut minkäänlaista rauhaa oman kartanonsa alla, ei edes tallissa” - niinkuin hän itse myöhemmin kertoi.

Tilanne ei paljoa parantunut senkäänjälkeen, kun Turun linna oli antautunut ja rauha jälleen palannut maahan. ”Piiskuri” Juhana Verme harjoitti kaupungissa sortovaltaa ja linnanpäällikköinäkin oli senkaltaisia Innamaan vihamiehiä kuin Niilo Boije. Lisäksi taloudelliset olot koko Eerik XIV:n hallitusajan olivat epäsuotuisat. Kaiken ulkomaankaupan tyrehdytti Ruotsin Itämerenvaltoja - Tanskaa, Lyypekkiä ja Puolaa - vastaan käymä sota. Vihollislaivastojen ja merirosvopursien liikkuminen merellä katkaisi Turunkin liikeyttydet. Oli jälleen syntynyt tilanne, joka muistutti vitaaliveljien ja unioni-

Innamaa eli Pylsy eli Tärri on edelleenkin olemassa Lempäälässä.

kauden juuttien aikoja. Näissä oloissa porvaristo joutui kärsimään ja sen vuoksi onkin luonnollista, että sen keskuudessa vallitsi yleinen tyytymättömyys tapahtunutta vallanvaihdosta kohtaan.”

Kun Juhana-herttuasta oli tullut Ruotsin kuningas, Valpuri lähetti hänelle jatkuvasti valituskirjelmii ja saikin lopuksi omaisuutensa takaisin. Taistelu päättyi Valpurin voittoon.

Innamaan ratsutila

Sotien johdosta tuli yleiseksi tavaksi erityisesten ratsutilojen muodostaminen. Niiden velvollisuutena oli verovapautta vastaan varustaa ja ylläpitää mies ja ratsu ar-

meijassa. Näihin tiloihin yhdistettiin toisinaan muitakin, jolloin syntyi varsinaisia suurtiloja. Tällainen oli Valpurin muodostama Innamaan ratsutila. Siihen kuului Pylsy, jota Valpuri omisti 1585-1600, ja lisäksi taloja Kuokkalasta ja Lahden kylästä. Muistoksi Valpurista jäi Pylsyn nimeksi Innamaa.

Valpurin viimeisen puolison mainitaan kuolleen v. 1600 ja Valpurin itsensä pian tämän jälkeen. Renessanssiaikana elänyt Valpuri Eerikintytär Innamaa edustaa lahjakasta, itseensäluottavaa ja tarmokasta naista, jonka veroisia on vain harvoja historiassamme.

Eeva Anero

ILTARUSKO

säv. Juho Kotrinen
(20.11.1992)
sov. Topi Kotrinen
san. Siru Kotrinen

I

II

B

mp

1

5

1.

mp

9

2.

13

Päivä varjoton, lämmin puna on
 nyt illan taivalla.
 Poika mietteissään katsoo taivasta
 ja on niin kaihoisa.

Äiti näätkö sen, valon taivaisen
 kaunis punainen taivaan kannella
 painaa mieltäni, haastaa kieltäni
 sä voitko kuunnella.
 Suureks varttuneen voimat karttuen
 Ken vois tietää sen, väri taivainen,
 mitä tuokaan se, mulle lapselle,
 kun koittaa huominen.

Mik on huominen, rusko kertoo sen
 kun katson taivasta
 Puna aamuinen, merkki taivainen
 kai viestii vaivasta

Rusko aamuinen, kansa tietää sen
 säiden, enteisen merkki sateinen,
 pois mä saanko sen, äiti kultainen,
 jos oikein rukoilen
 Sateen vilvoitus, uskon kilvoitus
 ovat elämää, voithan ymmärtää
 ne Luoja meille loi, onneksemme soi
 maan, hengen, virkistää.

Lapsuus taakse jää, käyn nyt miettimään
 jo hiukan huomista
 Lapsuusleikkejäin pohdin mielessään
 ja maailman luomista

Minne kuljetkin, puhtain sydämin
 valo taivainen, johtaa tiesi sen
 Siltä rukoilen, sydän hehkuen
 ties jott ois seesteinen
 Kerro mulle nyt, äiti kultainen,
 tahdon kuulla taas äänen sulta sen,
 tuolla asuu ken, valon takana,
 se onko Jumala.

Äiti vaikenee, hetkeks hiljenee,
 ja katsoo ruskoa
 Kuule lapseni, sielun onneksi,
 näin saamme uskoa

Kansanviisaus, illan kuulaus
 on kuin lupaus, isän kuiskaus
 lue rukous ja aamun kirkkaus
 sua hellii huomenna
 Katso lapseni, onnentähtesi
 tuikkii taivaalla, sulla matkalla
 aina turvana, jalkain lamppuna
 on hyvä Jumala.

Aleksanteri Eskolan elämänvaiheita

Vuonna 1875 vihittiin Kuhmalahden Kivisalmin kylässä leskiemäntä Saara Juhontytär - syntyjälän Kangasalan Palon rusthollin tytär - toiseen avioliittoonsa Juho Joosepinpojan kanssa, joka oli Saaran sisaren Eevan puolison, leipurimestari Lindellin veli. Näin veljekset menivät naimisiin sisarusten kanssa. Juho Joosepinpoika otti nimekseen Eskola sen talon mukaan, johon hän tuli isännäksi.

Saaran ja Juhon avioliitosta syntyi seitsemän lasta, joista neljäs sai kasteessa nimen Aleksander senaikaisen keisarin mukaan. Aleksanterin molemmat veljet Kalle ja Vihtori kuolivat aivan nuorina. Sisaria oli neljä, joista vanhin Ida joutui naimisiin poliisikonstaapeli-maanviljelijä Karl Valfrid Sipilän kanssa ja emännäksi Pohjan-
kylän Sipilän taloon. Sisaret Maiju ja Aino valmistuivat kansakoulunopettajiksi Jyväskylän seminaarista. Nuorin sisarista Hanna kävi kansanopiston ja Orimattilan emäntäkoulun ja valmistui lastenkodin johtajattareksi.

Muistelmia lapsuudesta Kuhmalahdella

Eskolan talo Längelmäveden rannalla Kuhmalahden Kivisalmin kylässä oli keskikokoinen maanviljelystila, mutta hyvin yksinkertaista, melkein köyhää oli elämä tällaisessakin talossa Aleksanterin lapsuuden aikana. Talo oli uusjaossa siirretty kylän keskeltä aivan metsän keskelle. Saaran ensimmäinen mies Timoteus oli rakentanut navetan uusista hirsistä, mutta pirtti oli kai tuotu sieltä entiseltä paikaltaan kylästä. Sitten oli vielä pihan sivussa tuparakennus, jonka Aleksanteri muistaa lapsuusajaltaan. Kai se saunakin siellä jossakin oli, sehän kuului tapoihin, että sauna oli melkein ensimmäinen rakennus. Pihassa oli vielä navetan lähellä kota. Tehtiin niinkuin lappalaisten kota, pantiin aidakset pystyyn ja siinä sitten keitettiin ruokaa karjaa varten. Pirtin pesän suussa keitettiin ihmisille ruoka. Takkavalkean päällä oli hahlat ja siinä olikin aikalailla hyvä ja käytännöllinen keittäjä.

Aleksanterin isän tultua taloon isännäksi rakennettiin

lisää rakennuksia. Asuinrakennuksessa oli pirtti ja kaksi kamaria, porstua ja porstuan perässä keittiö. Edelleen rakennettiin tarvittavat talousrakennukset, aittarivi ja pieni paja niin, että riittävästi rakennuksia oli jo Aleksanterin aikana. Vasta viime vuosisadan lopulla Aleksanterin vanhemmat sisaret, jotka asuivat Jyväskylässä ja Tampereella, saivan aikaan sen edistyksellisen asian, että Eskolaan rakennettiin "huussi". Siitä kylällä oikein mainittiin, koska muissa taloissa ei sellaista vielä ollut.

Aleksanteri on kertonut nauhalle: "En minä nyt muista, että minä olisin äitini vieressä nukkunut, mutta niinhän se siihen aikaan oli, että pienellä oli paikka äidin vieressä ja se oli varmastikin kaikkien rauhallisimmin ja kaikkien mieluisin paikka. Sitten kun mä rupeen muistaa, niin muistan, että isäni selän takana makasin. Kun tulin isommaks, niin pirtissä oli sänky minuakin varten. Samassa pirtissä siellä oli kaks renkipoikaa, kaks piikalikkaa ja minä. Tällainen oli järjestelmä joka talossa, ei se Eskolassa sen kummempi ollu."

"Lapsuudestani muistan, että ei se elämä ollu nykyisen mittapuun mukaista, ei lähestulkoonkaan, esimerkiksi ruoka oli mitä yksinkertaisinta. Kovaa leipää oli riittävästi, mutta pernoitakaan ei aina ollu tarpeeks saakka. Niitä syötiin slästäen. Ei maitoakaan aina ollu, mutta piimää kyllä. Lapsuuden aikaisista vaatteistani muistan, että semmottet laukkuhousut ne kumminkin oli suviseen aikaan. Siihen aikaan kävi suutarit taloissa kenkiä tekemässä. Kun minulle semmottet pienet saappaatkin tehtiin, niin talvella niitä pidettiin, mutta kun kesä tuli, ne otettiin pois ja vietiin piiloon, ettei niitä saanu suvela ollenkaan jalkaansa, ettei ne kulunu, vaan paljain jaloin oli suvi mentävä. Ja hyvinhän se meni, mutta suven aikana oli jalkakin kasvanut, eikä se niihin kengän koperoihin mahtunu. Paljain jaloin sitä mentiin ja ne jalat olivatkin niin merkilliset, että ne oppivat ja kestivät, ei siinä sängit pistelleet eikä risut raappineet. Kun sitten vähän isompänä olin pellolla leikkaajien perässä sitomassa, niin paljain jaloin siellä sänkipellolla kuljettiin, eikä se miltään tuntunu. Kyllä se hyvin kävi. Talvi-jalkineina käytettiin yleisesti tallukkaita. Merkillinen

asia, että kaikki olivat tyytyväisiä, nin oli työmiäs, nin oli isäntä ja emäntä. Touhuunhan sitä tultiin, ei valittamista ruuan tai vaatteiden suhteen.”

Koulunkäynti

Koulunkäynnistä Aleksanteri kertoo: ”Se lukeminen oli siihen aikaan jo aivan yleistä, kyllä jokainen lukee opetettiin Kivisalmissakin. Kyllä minä huano-oppinen olin. Mikä mahto olla syynä, ehkä se että mielestäni tämä lukeminen taisi olla vähän turhanpäiväistä. Ja kiertokoulua sitä sitten käytiin. Papisto se oli, joka meidät on opettanut alusta alkaen. Ne kiertokoulut olivat seurakunnan ylläpidettäviä, ei kunnalla siihen aikaan vielä ollut velvollisuutta järjestää opetusta. Sitä kiertokoulua pidettiin vuorotellen eri taloissa.”

”Sitten mentiin kansakouluun. Salonen oli minun opettajani ja hyvä opettaja olikin. Viis kilometriä oli matkaa eikä sitä joka päivä kuljettu. Olin useammassakin paikassa kortteeria ja viikon eväs pantiin mukaan. Suolakalaa taikka silakkaa, jos oli silakkaa, pantiin rasiaan ja keitettyä sianlihaa ja hinkki maitoa taikka piimää maanantai-aamuna mukaan. Pernoita oli jo vietynä ennemmin, ettei tarvinnut kantaa. Sen mairon minä muistan, että ensimmäisinä päivinä se oli hyvää, mutta sitten se tuli niin pahan makaiseksi, kun se hinkki oli semmosta läkkipeltiä. Eivät ne eväät kaikkian paraita suinkaan ollu, ei sitä voistakan aina ollu tietoa, mutta hyvin riitti. Minä muistan, ku ma Mattilassa olin korttiaria, nin pernoita sinne vietiin kotoa, mutta sitten kun pantiin pernat talon väen pernoitten kanssa samaan pataan kiehuun, niin minun pussistani otettuihin pernoihin pantiin tikut pysyyn ja minä sain sitten ottaa semmottet pernat, joissa oli tikku merkinä. Nuukaa se oli. Se kuvaa sen ajan elämää. Samassa pöyrissä sain syödä, mutta alapälässä. Suuri pöytä oli pirtissä, jossa talon väki aterioitti ja siten minä siellä toisessa pälässä.”

Neljä vuotta kansakoulua käytyään Aleksanteri sai päätödistuksen vuonna 1897. Hänellä oli yhdeksäinen uskonopissa, laskennossa, luonnontieteissä, laulussa ja käsitöissä. Kympejä ei silloin annettukaan. Lukuhaluja hänellä oli, mutta kirjoja vähän ja nekin melkein yksinomaan hengellisiä. Vanhoissa virsikirjoissa oli kuitenkin alkulehdillä Ajan-Tieto eli Muisto-kirja merkellisimmistä tapauksista, joka kertoi historian tärkeimmistä tapahtumista. Sanomalehtiä ilmestyi, ensin Tampereen Uutiset ja myöhemmin Aamulehti. Ne tulivat kolme kertaa viikossa. Kuvaavaa on, että ne aluksi tilattiin yhteisesti erään sukulaistalon kanssa. Huomattavaa on myös se innostus, millä Lähetysseuran seurattiin suomalaisten lähetyssaarnaajien Rautasen ja Hannulan toimintaa Afrikassa Ambomaalla.

Seuraavassa Aleksanterin kertomaa: ”On sieltä muistissani semmonenkin juttu, joka ei nin Eskolan pojalle kunniakskan ole ollut. Onnistuin peittään tekoni niin, ettei siitä selvää tullu eikä selkäsaunaakaan. Äitini olis sen anteeks antanu moneen kertaan jo myöhemminä. Kun äitini oli Palolta kotoisin, oli hänellä keskitasoa paremmat puvutkin ja muun muassa oravannahkaturkki. Ei se turkki Eskolassa ollu hankittu, kyllä se oli Paloolla tehty silloin, kun äitini liikkana kotonaan oli eikä ollut vielä niin lihavaks tullu. Se turkki oli käynny pieneks, ettei se enää äitini päälle mahtunu, enkä muista, että se äitini päällä koskaan olisi ollutkaan. Siellä kotoni porstuan vintillä säilytettiin vaatteita, joita harvemmin käytettiin. Siellä oli myös pantuna naulaan se äitini oravannahkaturkki. Vintillä säilytettiin myös sen äitini ensimmäisen

Fauber-merkkinen pyörä, jossa oli käsijarru ja jarrullinen vapaakappa - uutuus, jollaista ei ollut vielä muilla Kuhmalahden pojilla. Heillä oli kiinteäkapaiset polkupyörät. Aleksanteri Eskola noin 1903-1905.

miehen karvarintyökaluja. Äitini puhui kunnioituksella koko elämäniäkänsä siitä ensimmäisestä miehestään ja kertoi minulle niistä karvarin työkaluista ja kuinka niillä tehtiin. Sekös minua innostutti ja ajattelin, että kai minunkin tässä täytyy myöhempään karvarin sälliksi ruveta. Kerran sitten siellä vintillä käydessäni katselin niitä työkaluja ja muistin, että äitini oli maininnut yhdestä semmottesta höyllästä, jossa oli semmottia ruusuja, että kun sillä sysättiin nahkaa niin karvat lähtevät irti. Minä panin äitini turkin suuren kirstun päälle ja aattelin, että täytyy yrittää, kuinka ne karvat lähtee. Otin sen höyllän ja aloin sysätä ja sysätä ja sillä tuloksella, että kyllä karvat pöllys nin että oli vaikee hengittää. Juu, ei suinkaan se ihan joka paikasta tullu karva pois höyllätyä, mutta paljasta tuli kumminkin. Tosissani minä pidin siinä niitä alkuharjoituksia äidin turkin kanssa ajatellen tulevaa ammattia, mutta sitte mua rupes ajatuttaan, että kuinkahan

Aleksanteri Eskola ja nokialainen Tampereen Pellavatehtaan mallipuuseppä Yrjö Järvinen, jonka kanssa Aleksanterilla oli yhteinen kortteeri Tampereella 1908.

asiasta selvittää. Minä panin turkin kovasti kauniisti kiinni sinne nauhaan, enkä puhunu mittään. Kattelin sitä monta kertaa ja ajattelin, että kyllä se oli sentään väärin tehty, mutta tehty kun tehty. Äitini kerran tapas sen turkinsa ja päivitteli tavattomasti, että kun koit ovat syöneet karvat pois ja sekös minua lohdutti, kun tuli koiten tyäks minun yritykseni ja sellaisena pysy. Muistan kyllä, että pelkäsin ja varma on, että kyllä selkäsauna olis tullu, jos olis tietty, että se oli pojan töitä.”

Nuorena miehenä kotona

Kansakoulun jälkeen alkoivat työt kotona tositeolla. Siihen aikaan maanviljelys teetti pitkiä työpäiviä. Talvella oli yritettävä metsätöitä, ajettiin rahtia. Vapaa-aikoina kalastettiin ja saatiin komeita lahjoja suolakalaksi. Hevoskyydillä tehtiin kaupunkimatkoja Tampereelle. Äitinsä mukana Aleksanteri oli nuoresta pojasta alkaen veräjillä aukaisemassa ja torilla apuna voita, kananmunia ja muita talon tuotteita myymässä. Kesällä kuljettiin myös veneellä pitkiä matkoja Kangasalle ja Orivedelle. Kun vene oli täyteen lastattu, oli siinä täysi työ nuorelle pojalle soutamisessa. Käytiin myös sukulaissaisa taikka kyläilemässä joko kesällä tai useammin talvisaikaan.

Lankomies Valfrid Sipilä, joka oli 15 vuotta Aleksanteria vanhempi, huomasi Aleksanterin kovan työpanoksen ja ehdotti apelleen polkupyörän hankkimista Aleksanterille. Ja niin pyörä hankittiin.

Kivisalmien nuorten riennot olivat silloisissa oloissa vaatimattomia, mutta niitä oli kuitenkin. ”Huveja” eli iltaimia järjestettiin milloin minkin asian hyväksi. Nuoret miehet perustivat urheiluseurankin. Talkoovoimilla saatiin rakennetuksi seuratalo. Seminaaria käyivät sisaret toivat loma-aikoinaan henkisiä virikkeitä kylän nuorten toimintaan.

Valmistautuminen liikealalle

Ennen pitkää Aleksanterissa syttyi halu päästä pois kotinurkista jollekin alalle, joka paremmin vastaisi hänen taipumuksiaan. Lankomies Valfrid Sipilä oli jälleen kannustamassa. Syksyllä 1908 Aleksanteri haki ja pääsi Tampereen Kirjanpito-Opiston kirjanpitokursseille, jotka kestivät nelisen kuukautta. Opiston antama todistus on päivätty 3.2.1909. Eikä se oppi mennyt hukkaan, vaan tämä todistus avasi tien liikealalle. Hän sai jo seuraavan huhtikuun puolivälissä Kuhmalahden Vehkajärven

Kirjanpito-opiston oppilaita Tampereella 1908. Vasemmalta: Aleksi Härkölä Juvalta, Vilen, Aleksanteri Eskola, Jalmari Kivi, Esko Mouhijärveltä.

Osuuskaupan hoitajan paikan. Seuraavan vuoden maaliskuussa hän haki Virojoelle Virolahden Pitkäpaaden sivumyymälän hoitajan paikkaa ja tuli hyväksytyksi. Tapauksesta Aleksanteri itse kertoo: "Minä menin sinne päällikkeen ja sanoin, että tässä minä nyt olen sinne Pitkäpaateen menemässä. Kaupanhoitaja sanoi, että tervetuloa, mutta nyt on niin, että viime yönä se kauppa siellä Pitkässäpaadessa paloi. Sitten hän sanoi, että jos minä jäisin sinne. Minä sanoin, että no mihinkäs mä tästä sitten menen ja jäin päällikkeen. Olin siellä vähän aikaa ja hain Mäntsälän Osuuskauppaan. Siellä olin toista vuotta Levannon osuuskaupan hoitajana."

Paluu kotitalalle

Vuoden 1912 alussa oli palattava takaisin kotiin. Vanhemmat olivat päättäneet myydä talonsa ja siirtyä eläkkeelle. Heidän toiveenaan oli, että ainoa poika jatkaisi talon pitoa. Niinpä Aleksanteri päätti ostaa kotitalon ja järjestää eläkeasiat vanhemmilleen. Mieheksi varttuneen pojan mieli paloi kuitenkin liikealalle. Talon ostivat Väinö ja Aino Mellin kauppakirjalla, joka oli päivätty 16.9.1913. Aleksanterin vanhemmat jäivät asumaan omaan rakennukseensa ja eläke-edut jatkuivat talosta. Muistelmissaan Aleksanteri kertoo: "Sitähän minä valitan, että pettyivät poikansa suhteen. Isäni oli kyllä monta kertaa sanonut, että Eskolaa et kykene asuun, ellet naimises kautta saa huomattavia myötäjäisiä, jotta ky-

kenet maksamaan sisarilles osuudet."

Talon osto Kuokkalasta

Maksettuaan neljälle sisarelleen jo aikaisemmin sovitut osuudet Aleksanteri osti Lempäälän Kuokkalasta 21.11.1913 päivätyllä kauppakirjalla Myyntilä -nimisellä tontilla olevan liikerakennuksen. Kauppaan sisältyi vuokraoikeus tonttiin, jonka hän myöhemmin (1925) lunasti omakseen.

Talo oli siis entinen "kauppatalo", se sijaitsi hyvällä paikalla ja niin Eskolan kauppaliike pääsi nopeasti vauhtiin. Pian tuli toinenkin side, joka liitti uuden kauppiaan läheisesti Kuokkalaan. Tien toiselta puolelta naapurista, Ollilan talosta, hän löysi puolison. Ei kulunut vuotakaan hänen Lempäälään tulostaan, kun Ollilan salissa vietettiin talon tyttären Anna Matilda Ollilan ja kauppias Aleksanteri Eskolan häät. Annan vanhemmat olivat August Juhonpoika Ollila ja Matilda Vilhelmintytär o.s. Kerttula.

On ehkä jo tässä yhteydessä syytä kertoa tämän onnellisen, mutta lyhyeksi jääneen avioliiton tarina. Avioparille syntyi kaksi lasta, poika Martti Olavi ja tytär Aino Inkeri. Nuorta perhettä kohtasi kova isku, josta Aleksanteri on nauhalle kertonut: "Sitten, toukokuun viidentenä päivänä 1922, Anna kuoli. Hän sai semmosen aivohalvauksen. Tohtori Ahlman mainitsi, että verisuoni katkesi aivoissa. Näin ollen ei hän kipuja tuntenut eikä sairastanut. Se vuosi ja se tapaus oli elämäni kaikkein raskain." Anna oli kuollessaan vasta 29-vuotias. Uusiin naimisiin ei Aleksanteri koskaan mennyt. Elokuussa tuli hänen Hanna-sisarensa hoitamaan äidittömäksi jääneitä lapsia ja talon emännöityä. Hän luopui lastenkodin johtajattareen toimestaan Lopella ja uhrasi koko elämänsä veljensä perheen hyväksi.

Luottamustehtäviä

Aleksanteri Eskolan mennessä naimisiin lokakuun alussa 1914 oli maailmansota riehunut jo kaksi kuukautta. Sodan vaikutukset alkoivat vähitellen tuntua varsinkin kaupan alalla. Tavaroiden saanti vaikeutui vaikeutumistaan. Mutta sota antoi välillisesti Aleksanterille ensimmäisen sykäyksen kunnalliseen toimintaan, hänet valittiin kunnalliseen luottamustehtävään. Tapauksesta hän kertoo näin: "Venäläisiä sotajoukkoja kulki täältä Lempäälän kautta. Kun sitten vuonna 1916 Orenburgin kahdeksas kasakkarykmentti kulki tätä kautta Hankoon, tuli kunnalle määräys, että sille oli hankittava muonitus ja majapaikat kulkureitin varrella. Hämeenlinnan kuvernöörin määräyksestä niin oli tehtävä täällä Lempääläs-

Kuva vuodelta 1918. Vasemmalla Hanna-sisar, oikealla Anna, keskellä Aleksanteri, sylissä Aino ja Annan edessä pallilla Martti.

sikin. Oli kysymyksessä elintarpeiden hankinta sekä miehistöle että hevosille, eikä kukaan tahtonut ottaa sitä tehdäkseen. Täällä oli siihen aikaan kunnallisissa asioissa kanttori Käcklund. Hän oli sanonut, että Kuokkalassa on semmonen uus kauppias, joka saa jotakin aikaan. Niin tulivat ja tiedustelivat minulta, että ottaisinko minä tehtävän vastaan. Minä epäilin, mutta kun sanoivat, ettei ketään muutakaan saa, niin otin. Tehtävä ei ollut pikkuihin, eikä tulkkiakaan ollut. Kyllä mar minä sen kuitenkin onnistuin tekeen, koska venäläiset kiitoskirjeenkin lähettivät sekä kunnalle että minulle." - Tarvikkeiden hankinta kasakkarykmentille oli todella mittava. Laskujen mukaan tarvikkeita hankittiin ainakin seuraavat määrät: heinää 11401 kg, kauraa 7850 kg, perunaa 613 kg, kaalia 28 kg ja jauhoja 16 kg. Maitoa ja muita ruokatarpeita

ostivat kasakat taloista, joihin olivat majoittuneet. - Lempäälään perustettiin elintarvikelautakunta ja Eskola oli siinä mukana.

Kunnalliset tehtävät siihen aikaan olivat yleensä luotamustehtäviä ilman palkkaa. "Kai siitä jotakin maksettiin, mutta kyllä se pientä oli." Ajan mittaan Aleksanteri Eskola valittiin moniin eri lautakuntiin ja myös kunnanvaltuustoon. Hän oli vakinaisena jäsenenä 1920-1922 ja 1937-1945, puheenjohtajana 1920. Jonkinlaisena yleisarvosanana oman aikansa kunnallisesta elämästä hän toteaa: "Niistä senaikuisista kunnallisista asioista ja asioiden käsittelystä tulkoon mainituks, että silloin ei ollut politiikkaa niinkuin nyt. Olihan valtiollinen politiikka, mutta kunnallisia asioita ei käsitelty puoluepoliittisen käsityskannan mukaan, vaan yksinomaan kunnallispolitiikan kannalta. Puolue ei ollut määrällävänä, ei minun aikanaani."

Sota-ajan vaiheita

Kapinatalvi 1918 oli vaikeaa Eskolalle. Punakaartilaiset ahdistelivat, koska hän oli tunnettu porvari ja kuului 1917 perustettuun suojeluskuntaan. "Kaupasta vietiin tavaraa eikä mitään maksettu, ei ajatustakaan maksamisesta." Vanhana miehenä näitä aikoja muistellessaan hän kuitenkin sanoo: "Nyt on asia sillä tapaa, että en minä punakaartilaisia erittäin vihannut enkä niitä vastaan toiminukkaan. Hehän olivat oman pitäjän tuttua väkeä ja naapureitakin. Elintarvikelautakunnan asioissa jouduin toimimaan heidän kanssaan, eikä riitaisuuksia syntynyt." Maarianpäivänä 1918 valkoiset valtasivat Lempäälän.

Sodan jälkeen alkoi elämä vähitellen päästä raiteilleen, hitaasti kylläkin. Kaupoissa ei ollut paljon mitään myytävääkään ja säännöstelyn alaista se oli silloin. Tavaraa yritettiin kuitenkin hankkia. Aleksanteri Eskola oli jo varhaisessa vaiheessa liittynyt Maakauppiaitten Osakeyhtiöön, joka oli tukkuliike. Sen Tampereen konttorista hän pääasiallisesti teki tavarahankintansa.

Vaimonsa Annan kuoleman aiheuttaman surun koetti Aleksanteri voittaa kovalla työnteolla. Kauppaliikkeen toiminta alkoi vilkastua, kauppa-apulaisia oli kaksi, ja mies ja hevonen oli yhtämittaa ajamassa tavaraa rautatieasemalta. Usein tuli tavaraa vaunulasteittain, ennenkaikeka karjanrehuja ja apulantoja. Suolaakin tuli 10.000 kiloa vaunussa, josta se säkitettiin ja ajettiin hevosella kaupan makasiiniin. Eikä kauan kestänyt, kun se oli myyty.

Maanviljelystä

Kaupallisen toimintansa ohella Eskola alkoi harjoittaa

myös maanviljelystä. Kotonaan Kuhmalahdella hän oli joutunut tekemään kaikkia maataloustöitä. Hän osti vähitellen peltoa ja metsiäkin. Kuokkalan kylässä suoritetun uusjaon yhteydessä niistä muodostui Tuulivalta -niminen tila Moisio pysäkin läheisyyteen. Sinne hän rakennutti navetan ja hankki Etelä-Suomen kartanoista ayshire-karjaa, jota oli parhaimmillaan yli kaksikymmentä päätä nuori karja mukaanlukien. Kun sitten taas viime sotien jälkeen tuli pula-aika eikä päteviä karjanhoitajia tahtonut saada, täytyi hävittää se karja. Raskaalta tuntui tehdä sellainen päätös.

Uusia haasteita ilmaantuu

Edellä on kerrottu, miten Eskola joutui mukaan kunnalliseen toimintaan. Keväällä 1918 sotatoimien loputtua olivat Lempäälän puhelinyhdistyksen puheliniinjat poikki, tilit ja asiat aivan sekaisin. Eskola valittiin yhdistyksen isännöitsijäksi ja vähitellen saatiin linjat kuntoon Tampereelle ja tilit järjestykseen. Suuren työn teki puhelinalaa hallitseva sähkömekaanikko Kalle Saari. Samana vuonna perustettiin Lempäälän Sähkö Oy, jonka kirjanpitäjänä ja rahastonhoitajana Eskola oli 1921 - 1950. Lempäälän Kuokkalan kansakoulun johtokunnan jäsen hän oli 25 vuotta (1921-1945), tästä ajasta 20 vuotta puheenjohtajana. Lempäälän Säästöpankin isännistöön hän kuului 30 vuotta. Niin ikään hän oli mukana suojeluskunnan toiminnassa sen alkuaikoina, olipa kerran kolmen muun edustajan kanssa ampumakilpailuissa Helsingissä ja saavutti aika hyvän tuloksen, vaikka ei palkintoa Lempäälän miehille tullutkaan. Liiketalossaan sijaitsevan Hollon postipysäkin hoitajana Eskola toimi heti Lempäälään tulostaan lähtien 60 vuotta. Aamulehden asiamies hän oli myös 60 vuotta. Kun Suomen Vähittäiskauppiasliitto perustettiin vuonna 1916, Eskola kuului perustajajäseniin ja oli 1970-luvulla kai ainoa, joka näistä vielä toimi kauppiana. Hän oli liiton kunniajäsen.

Muita luottamustoimia

Vielä muutama sana Eskolan seurakunnallisesta toiminnasta. Kirkkovaltuustoon hän kuului 1922-1925. Kun hänet 1926 valittiin virkatalolautakuntaan, hänen täytyi erota kirkkovaltuuston jäsenyydestä, mutta hän toimi sen sihteerinä 20 vuotta. Virkatalolautakunnan puheenjohtajana hän toimi vuonna 1939 ja sen muututtua kirkkohallintokunnaksi hänen puheenjohtajakautensa jatkui siinä 1940-1945. Lempäälän kirkonmiehistä sanoo Es-

kola, että kaikki ovat hyviä kirkonmiehiä olleet eikä tänne huonon kannata hakeakaan.

Toimintaa sota-aikana

Jälleen tarvittiin elintarvikelahtakuntaa. Lokakuun 27. päivänä 1939 määräsi Lempäälän kunnallislautakunta Aleksanteri Eskolan kunnan hankintapäälliköksi, jonka tehtävänä oli rehujen, kauran ja perunain hankinta Elintarvikekeskusvarikko 4:lle lähinnä puolustusvoimien käyttöön. Luovutusmääräykset jaettiin joka taloon ja ellei ollut tarpeeksi luovutettavaa, Eskola hankki milloin Pohjanmaalta milloin Savosta tai muualta, mistä vaan oli ylimääräistä saatavana. Kun esimerkiksi heinäkuu tuli vauvunlasteittain Lempäälän asemalle, oli niitä ryhdyttävä kiireesti paalaamaan. Lastauslaiturilla oli paalaus koneita ja vaakoja sekä paalauslankaa, joka sekin oli luvanvaraista. Joukko miehiä oli hälytetty paalaamaan, punnitsemaan ja lastaamaan paalit edelleen lähetettäväksi. Monen monta raskasta työpäivää oli Eskola asemalla valvomassa työtä, tarkistamassa tavarain laatua ja painomääriä sekä järjestämässä vaunut ja rahtikirjat kuntoon. Kotona odottivat laskutukset ja tilitykset. Tätä jatkui jatkosodan ajan ja vielä ainakin vuoteen 1947 asti. Sotien jälkeen jatkuivat Kansanhuollon määräykset ja hankinnat siirtoväelle, jotka olivat kaiken menettäneet. Lem-

Heinäkuussa 1963 polkupyörä vaihtui mopediin. Kuvassa Juhana Eskola antamassa ajo-opetusta isosälleen.

päällän talleissa hoidettiin evakuoituja varsojakin, joille oli hankittava ruoka.

Terveydentila

Aleksanteri Eskola oli ruumiinrakenteeltaan tanakka mies. Hän oli koko elämänsä täysin raitis, ei käyttänyt tupakkaa eikä alkoholia. Muistelmissaan hän toteaa, ettei pahempaa sairautta sentään ole ollut. Kuitenkin hän viime sotien aikana sai vaikean vatsahaavan ja sairasti sitä pitkään vielä sotavuosien jälkeenkin. Syynä oli kenties kova henkinen ja ruumiillinen rasitus. Se oli sellaista rähjäilystä kaikenlaisten määrätysten ja säännöstelyjen kanssa. Sairauskohtauksista hän tuskin olisi selvinnyt pelkän rautaisen fysiikkansa avulla, elleivät hänen Martti-poikansa ja Päivikki-miniänsä olisi ripeästi toimien ja sairaanhoitajan taidolla, usein keskellä yötä, antaneet ensiapua ja kuljettaneet sairaalaan. Pienemmistä kohtauksista selvitettiin kotona. Tuli sitten vielä pahanlainen umpisuolentulehdus. Hänet leikattiin Valkeakosken sairaalassa. Kotiin päästettäessä varoitettiin, ettei saa mitään painavaa nostaa. "Mutta kuinka kävi", kertoo Eskola. "Tuli tuttu isäntä hakemaan karjanrehuja. Hän seiso kärryillensä ja sanoi, että kai Sinä noi säkit heität kärryille. Kun tiesin hänet heikkovoimaiseksi, minä kävin kii' ja heitin säkit sinne. Oli niitä kolme viidenkymmenen kilon säkkiä. Eihän ne minulle painavia ollu, mutta haava repes ja aukes. Minä menin takaisin sairaalaan ja siellä leikattiin toisen kerran."

Lähisukulaisia

Aleksanteri Eskolan isä ja äiti elivät varsin iäkkäiksi siellä Kivisalmin Eskolassa. Isä kuoli 86-vuotiaana ja äiti 85-vuotiaana. Siteet lapsuudenkotiin katkesivat lopullisesti. Sisar Hanna, joka kolmisenkymmentä vuotta oli hoitanut veljensä taloutta, kuoli pitkän aikaa sairastettuaan Helsingin Diakonissalaitoksen sairaalassa maaliskuun 6. päivänä 1953. Veli muistelee: "Hän hoiti kotiani ja hän oli niitä parhaita, mitä voi olla. En ole ketään omaisistani, Annaani lukuunottamatta, surrut niinkuin sisartani." Aleksanteri Eskola eli 94,5 -vuotiaaksi ja joutui saattamaan hautaan oman poikansakin sekä suuren joukon lähisukulaisiaan. - Oltuaan lähes neljä vuotta Lempäälän vanhan kunnalliskodin asukkaana Aleksanteri Eskola kuoli 27.6.1978.

Kiintymys kotiseutuun

Kerrottakoon pieni tarina siltä ajalta, kun Aleksanteri Eskola oli tullut Kuokkalaan. Hän oli menossa Tampe-

reelle ja ostamassa junalippua Moisio pysäkin lippuluukulla. Pari isäntää oli maitokyydyssä ja istuskeli odotushuoneessa. Keskustelu kävi seuraavaan tapaan: "Sinne on tullut Kuokkalaan uusi kauppiaskin taan kääntyy", sanoi toinen isäntä. Aleksanteri käännähti ympäri ja tokaisi: "Minä olen kuullut, että se on tullutkin jäädäkseen, eikä vain kääntyy." Isännät eivät vielä tunteneet uutta kauppiasta. Lempäälästä tuli hänen kotipaikkansa kuudenkymmenenviiden vuoden ajaksi. Lempäälä oli hänelle kaikki kaikessa, eikä hän koskaan pyrkinyt täältä pois. Muutenkin historiasta kiinnostuneena hän tutki Lempäälän varhaisempaa historiaa ja heti uutena tulokkaana mielellään kuunteli vanhojen lempääläisten kertomuksia pitäjän asioista ja asukkaista. Tähän harrastukseen liittyi myös hänen oman sukunsa tutkiminen ja esipolvien etsiminen. Vielä 86-vuotiaana hän innostui kirjoittamaan monia kymmeniä liuskoja vastauksia "Seurasaaari 1967" -julkaisussa olleisiin kansanperinnettä koskeviin kysymyksiin. Tämä todistaa hänelle erikoisen luonteenomaista esi-isien työn kunnioittamista.

Ansiomerkit

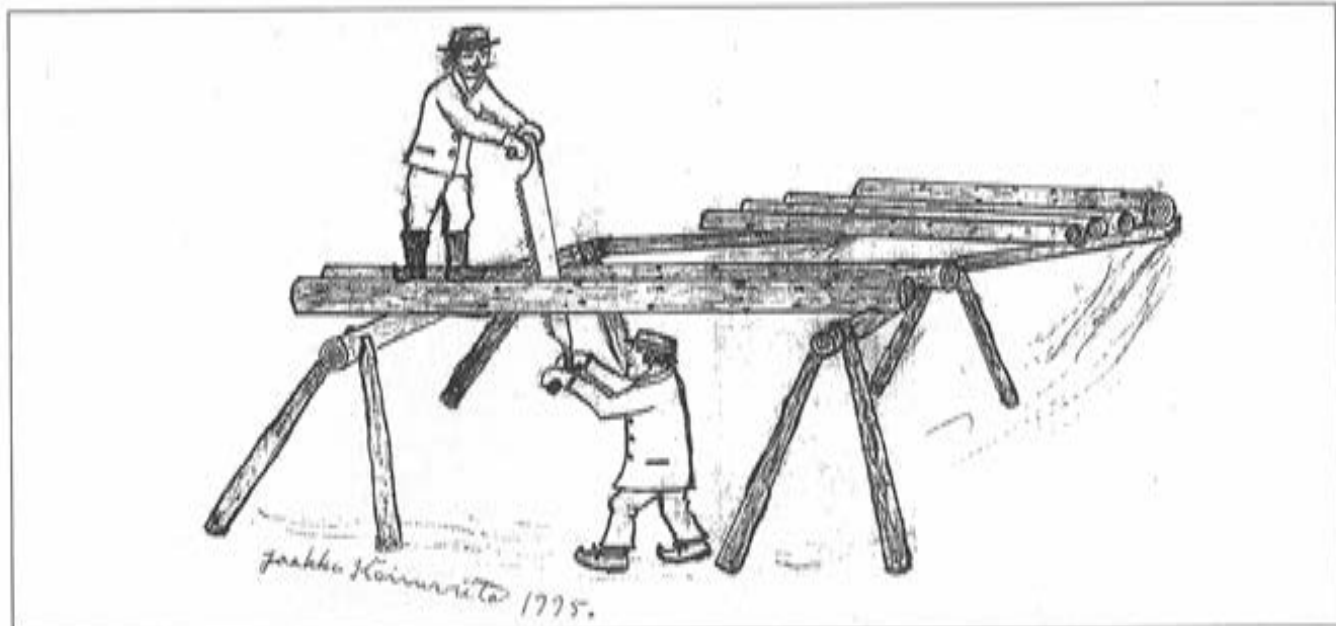
On selvää, ettei Aleksanteri Eskolan työ erilaisissa tehtävissä ja luottamustoimissa jäänyt ilman julkista tunnustusta.

Hänen saamistaan ansiomerkeistä ja mitaleista mainittakoon:

- Maalaiskuntien liiton hopeinen ansiomerkki kunnallisesta työstä
- Suomen Vähittäiskauppiasliiton kunniamerkki (1960)
- Keskuskauppakamarin kultainen ansiomerkki 30 vuotta jatkuneesta työstä Lempäälän Sähkö Oy:ssä
- Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan II luokan mitali Hollon postipysäkin hoitajalle (1962)
- I luokan vapaudenmitali ansioista sodassa 1939-1940 (1940)
- Vapaudenristin II luokan ansiomitali kansalaisansioista sodassa (1943)
- Sodan 1941-1945 muistomitali maan puolustuksen hyväksi suoritetusta palveluksesta (1957)

Heikki Kyykoski

Tiedot perustuvat Aleksanteri Eskolan 85-vuotispäivänsä lähestyessä vuonna 1968 antamaan nauhoitettuun haastatteluun ja monien vuosien varrella käytyihin juttutuokioihin.

Kinnaskosken saha

Menneitten vuosituhsien aikana ovat ihmisen käyttämät työkalut käyneet läpi pitkän kehitysteorian alkaen kivikauden ihmisen kivikirveestä nykypäivän huipputekniikkaan.

Olin nelivuotias katsellessani vuonna 1923, kun isäni sahasi Matinlahden Oskarin kanssa ikkunankarmilankkuja mäntytukista. Oskari oli yläsahurina ja isä sahasi alhaalla. Kotonani oli silloin vielä pystyssä sahaamisen tarvittavat korkeat telneet. Siinä sahattiin vuosikymmenien aikana lankkuja ja lautoja tarpeen mukaan. Nuorena miehenä ollessaan isäni Jalmari Koivuviita kävi tämän vuosisadan alkuvuosikymmenien kuluessa monet kerrat Lempäälän taloissa sahurina. Sen ajan sahalaitosta sanottiin "Kinnaskosken sahaksi".

Oheinen kuva esittää tätä sahalaitosta, jonka toinen päänojaa pieneen mäentöppätään. Usein sahat kuitenkin olivat paikasta toiseen siirrettäviä ja voitiin koko laitos rakentaa metsään tukkipuiden kaatopaikalle. Täydellisen vakavuuden saavuttamiseksi vahvistettiin sahalaitosta silloin sopivilla vinoon asetetuilla tukipuilla.

Tukki voitiin sahata keskeltä halki tai useammastakin kohdasta, jolloin saatiin lankkuja tai lautoja. Sekä yläettä alasahuria varten piirrettiin sahattavan tukin kummallekin puolelle sahausviiva, jotta laudoista tulisi suuria. Erään sahaajana aikoinaan mukana olleen kertoman mukaan tehtiin aluksi tukin kumpaankin päähän ylimpään kohtaan pieni merkki. Vatupassin avulla saatiin vastaava merkki alareunaan. Tukin kummankin puolen vastaavia merkkejä yhdistävä viiva saatiin käyttämällä noetta tai punamultaan tahruttua lankaa. Lanka pingoit-

tiin tukin päissä olevien vastaavien merkkien välille, jolloin lankaa vähän näpättyämällä saatiin kummallekin pitkälle sivulle suora sahausviiva. Näin voitiin merkitä tukkiin tarvittava määrä sahausviivoja. Kun metsässä kaadettiin tukkeja, sinne pystytettiin sahaustelneet, suoritettiin sahaus ja sahatavara kuljetettiin valvina lautona ja lankkuina hevospelillä kotiin.

Kotoani noin puolitoista kilometriä Lempäälään päin Ryödin talon metsällä on Rumalampi -niminen lampi. Se on niin pieni, että sitä ei ole merkitty mihinkään karttaan. Siinä oli vettä noin puolesta metristä metriin. Kävin siellä kylän väen mukana mustikassa vuonna 1927. Katselin sitä lampea ja huomasin vedessä osittain ruohon peittämiä pintalautoja. Siinä selvisi, että tukit oli sahattu heti kaatamisen jälkeen laudoiksi ja ajettu pois. Ne oli varmaan käytetty joko Ryödin talon rakentamiseen tai myyntiin.

Minä luin 1930- ja 40-luvuilla lehdistä, kun Mouhijärven ja Suodenniemen seudun vanhoja isäntiä haastatettiin niitten täyttäessä kuka 80, kuka 90 vuotta. Jokainen heistä kertoi lautojen sahaamisesta miesvoimalla.

Kun talolliset olivat sahanneet isompia määriä lankkuja, niitä lähdettiin yhdessä monena hevosskuormana ajamaan Poriin myyntiin. Kovan työn takana oli sen ajan ansion saanti.

Runsas sata vuotta sitten, kun rautatien varteen oli pitkät matkat eikä ollut vielä autojakaan, ajettiin hevosilla kaikki ajot kuten tavaran kuljetukset, kievarikyydit ja kirkkomatkat, ja hyvin ehdittiin ja toimeen tultiin.

Jaakko Koivuviita

Lempäälän vapaaherrakunta

Uuden ajan alussa syntyi Eurooppaan muutamia suurvaltoja. Tähän luokkaan liittyi 30-vuotisen sodan jälkeen oikeastaan yllättävästi myös Ruotsi-Suomi, joka oli väkiluvultaan Euroopan pienimpiä. Uudella suurvallalla oli ratkaistavanaan probleemoja, joihin kuului valloitetujen alueiden puolustuksen järjestäminen, palkka-armeijan saatavien maksaminen ja päällystötehtäviä hoitaneiden aatelisherrain palkitseminen. Koska valtiolla ei ollut rahaa viimeksi mainittujen palkkioihin, turvauduttiin muihin keinoihin. Valtio alkoi luovuttaa talonpoikien kruununveroja aatelin kannettavaksi. Alueita, joilta aateliset saivat kantaa veroja, sanottiin läänityksiksi, lahjoituksiksi ja osto- ja panttirälssitiloiksi.

Verojen luovutukset

Jo Kustaa Vaasa oli luovuttanut veroja toistaiseksi tai elinajaksi annettujen läänitysten muodossa. Mutta Juhan III:n ajalta lähtien annetuilla lahjoituksilla, jotka olivat aivan toisenluontoisia kuin läänitykset, tuli olemaan paljon suurempi merkitys vastaiselle kehitykselle. Lahjoituksia oli kolmenlaatuista. Ns. allodiaalidonaatiolla tarkoitetaan täydellisellä perintöoikeudella annettua lahjoitusta. Tähän laittomaksi katsottavaan lahjoitusmuotoon kuuluvia tiloja oli Suomessa vain vähän. Toinen lahjoitusmuoto, Norrköpingin päätöksen tilat laillistettiin vuoden 1604 valtiopäivillä. Niihin oli haettava nimellinen vahvistus uudelta kuninkaalta. Nämä tilat erosivat edellisistä myös siinä, että ne periytyivät vain lahjoituksen saajan eli donataarin miespuolisille jälkeläisille palautuen näiden puuttuessa kruunulle. Kuninkaan luvalla sai Norrköpingin päätöksen tiloja myöskin myydä. Alaltaan suurimmat lahjoitukset, kreivi- ja vapaaherrakunnat, periytyivät jakamattomina vanhimmalle pojalle muiden poikien ja tyttären jäädessä osattomiksi. Donataarilla oli näihin nähden suurempia etuisuuksia kuin muilla lahjoituksenhaltijoilla.

Nautinta- eli sukuoikeus

Samaan aikaan oli myös käsitys maanomistuksesta muodostumassa toisenlaiseksi kuin ennen. Kun aikaisempiä aikoja katsottiin, että talonpoika omisti itse korpeen raivaamansa maan, alkoi 1500-luvun lopussa, mutta varsinkin 1600-luvulla levitä se feodaalinen käsityskanta, että talonpojalla oli maahansa vain perinnöllinen nautin-

ta- eli sukuoikeus ja kruunulla "varsinainen omistus-oikeus", ts. kruunu omisti talonpojan maan.

Käytännössä tämä feodaalinen käsityskanta toteutui siten, että talonpoika, joka kolmen vuoden aikana jätti veronsa maksamatta, menetti sukuoikeutensa tilaan. Yleistä oli, että hän sai asua ja viljellä sitä edelleen lampuotina, mutta hänet saatiin myös häätää pois talosta. Näin kävi varsinkin lahjoitusmailla, jos aatelinen halusi rakentaa säterikartanonsa talonpojan maalle.

Jöns Kurjen lahjoitusmaat Lempäälässä

Laukon kartanon omistaja valtaneuvos Jöns Knutinpoika Kurki sai 20.3.1650 Norrköpingin päätöksen ehdoilla 46 tilaa käsittävän lahjoituksen Lempäälästä. Pian hän ryhtyi vielä laajentamaan maitaan ja hankki ostamalla seitsemän tilaa lahjoitusmaansa reuna-alueelta Lempoisista. Nämä olivat ns. ostorälssitiloja. Kun Jöns Kurki korotettiin vapaaherraksi, hän sai Kristiina kuningattarelta vapaaherrakunnakseen suuren osan Lempäälää. Lahjoitus luovutettiin 13.12.1651 päivätyllä kirjeellä, ja se käsitti 32 tilaa eli 18 ja 2/5 manttaalia.

Vapaaherrakunta

Lempäälän vapaaherrakunnasta ei tullut kuitenkaan varsinainen, vaan ns. nimellinen vapaaherrakunta, sillä se oli annettu Norrköpingin päätöksen ehdoilla. Kurki ei myöskään saanut kantaa muille vapaaherroille kuuluvia kirkonkymmenyksiä eikä hänellä ollut tuomarinoikeutta, tämän lisäksi vapaaherrakunta jaettiin hänen kuoltuaan hänen poikiensa kesken, jota vastoin varsinainen vapaaherrakunta periytyi jakamattomana lahjoituksena haltijan vanhimmalle pojalle.

Lempäälän vapaaherrakuntaan kuuluivat seuraavat tilat:

Alkkulan Päre (nykyistä Viialan kuntaa), Lahden Alanen ja Rauko, Maisenrannan Jutila ja Nyrri, Ahtialan Teeri ja Toopila, Hävälttilän Hävölä ja Simo Yrjönpöjan tila, Lastusten Tanhua ja Mattila, Rikalan Leukamaa, Pulpu ja Köykkä, Huoroisten Pekka Mikonpojan tila, Hemminkilän Näppilä, Hemminkilä ja Sitari, Sukkilan Kovettu ja Simo Antinpojan tila, Korkeamäen Teinilä, Korjola ja Tappura, Viialan (Jokipohjan) Ansami, Jutila

ja Mikkola, Kaitalahden Taulaniemi, Pohtolan Pärri ja Pänkälä, Herralan Heikkilä, Vatsoilan Vähä-Eerola sekä Kuokkalan Tapola.

Ennen lahjoituskautta oli Kurjelle lahjoitetuista tiloista n. 51 prosenttia menettänyt sukuoikeutensa, jos lasemme sukuoikeutensa menettäneiksi v. 1590 kruununluontoiseksi merkityt tilat sekä kaikki ne tilat, jotka olivat olleet autioina ja sen jälkeen asutettu. Lahjoituskaudella muutkin menettivät sukuoikeutensa, paitsi ostarälssitiloihin kuulunut Kiilläinen.

Lahjoituskaudella oli varsinkin 1660-1670-luvuilla useita tiloja katovuosien tähden autioina. Talvi 1670-71 oli Lempiälässä ollut niin runsasluminen, että monin paikoin olivat lumet sulaneet vasta toukokuussa. Koska kesällä tuli aikaisia halleja, oli useilla tiloilla kato seurauksena. Tästä syystä valittivat seuraavan vuoden talvikäräjillä monet Kurkien lahjoitustalonpojat, etteivät he voineet maksaa verojaan herrallensa. V. 1675 mainitsi Gustaf Kurjen tilanhoitaja Christopher Enckell kihlakunnanoikeudessa, että vapaaherrakuntaan kuuluvain talojen isännät olivat monena edellisenä vuonna saamansa huonon vuodentulon tai suoranaisen kadon vuoksi joutuneet niin surkeaan asemaan, etteivät he olleet voineet suorittaa herralleen vuotuista veroa.

Asiain näin ollen ei lahjoituksen haltijoiden tarvinnut painostaa talonpoikia luopumaan sukuoikeuksistaan, niitä joutui heille muutenkin yllin kyllin.

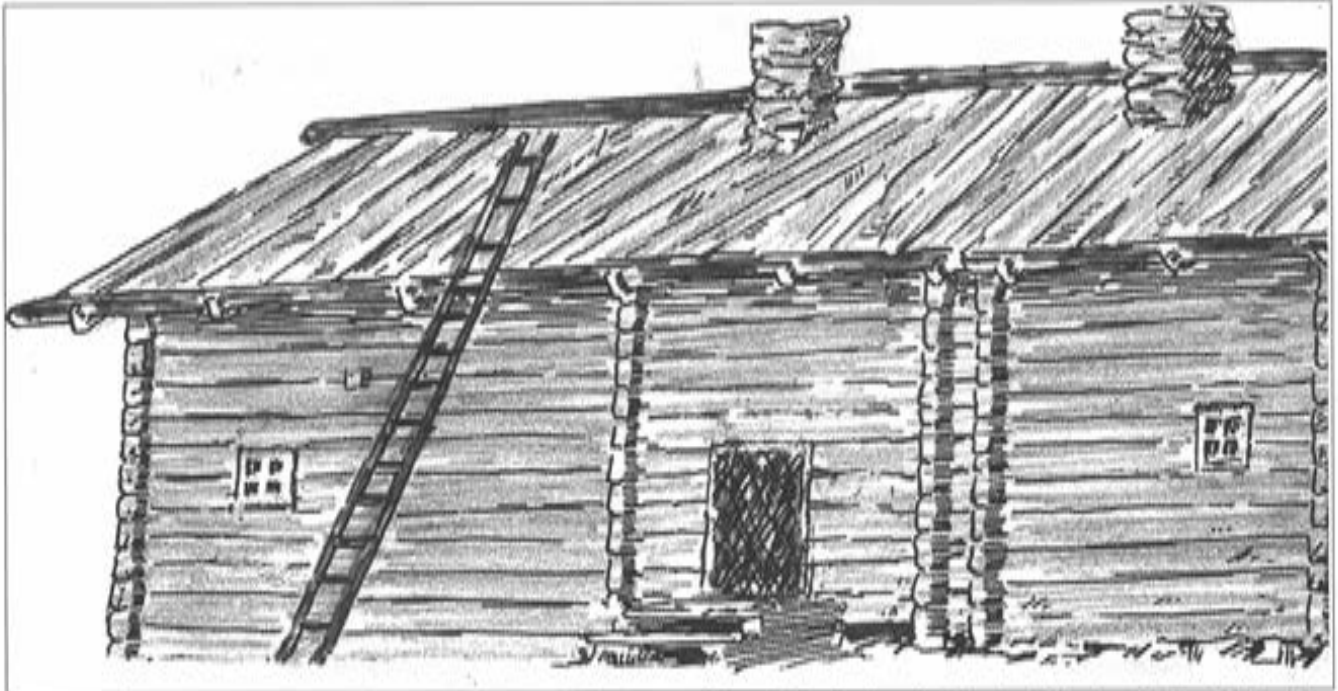
Reduktio

Väestön valtaosan maksaessa raskaita sotarasituksia tuli aatelien liiallisten etujen peruutus ajankohtaiseksi. Neljännesperuutus sai lainvoiman 1655 ja iso reduktio pantiin toimeen 1680-luvulla.

Jöns Kurjelle lahjoitetuista tiloista peruutettiin neljännesreduktiossa Rikalan tilat v. 1672. Isossa reduktiossa peruutettiin v. 1682 sotilastiloina osa Hemminkilän kyliä ja osa Hauralaa. Muut tilat vasta v. 1683. Ostarälssitilat peruutettiin v. 1687.

Iso reduktio merkitsi aatelille vain poikkeuksellisesti suuria menetyksiä. Reduktiossahan peruutettiin vain verojen perimisoikeuksia, omat maatilansa, ns. vanhan rälssin, aateliset saivat pitää. Kuitenkin esimerkiksi Magnus Gabriel De la Gardie kärsi niin suuria menetyksiä, että hän joutui vanhoilla päivillään suoranaiseen puutteeseen. Niinpä hän kirjoitti mm. virren Mä että täällä erkanen, Sen katson voitokseni.

Eeva Anero

Jöns Knutinpoika Kurki sai luvan perustaa lahjoitusmailleen kaksi säteriä. Koska hän kuoli jo 1652, säterien perustaminen jäi hänen pojilleen. He perustivatkin Hauralan ja Aimalan säterit, joissa tilanhoitajat asuivat. Itse he asuivat Ruotsissa komeissa kartanoissa. A. O. Heikel mainitsee kirjassaan Kertomus Pirkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, että Hennerin pellolla sanottiin ennen nähdyn jäännöksiä rakennuksesta, joka oli varustettu kuparisella portilla.

Lauri Vuojolaisen mukaan Hauralan säteri on voinut olla tämän kaltainen.

Jouluaatto

Kului hetki, sanaton hetki tuo,
ei liikettä minkäänmoista,
kunnes korsun perältä toisten luo
tuli nuorin taistelijoista.

Hän vänrikki, kerran jo haavoittunut,
oli joukkomme johtajaks' saatu.
Oli vasta upseereiks' valmistunut,
mutta pojassa oli miehinen laatu.

Sanat vänrikin korsussa kaikui nyt,
sanat väkevät kaikkien kuulla.
Vakaa katse oli silmiin ilmestynyt,
väre pieni lausujan suulla.

"Sinä Kansojen Kaitsija johda meitä,
henkesi voima meille suo.
Johdata voiton tai kuoleman teitä,
luoksesi viimein meidät tuo.

Tänään, oi Herra luoksemme tullen
hengelläs vahvistit meitä,
päivän koittaissa huomisen
pois älä eestä Sun kasvojes heitä.

Sulla on yksin väkevyys ja voima
suojella kansaa ja maata,
voimasi, henkesi aateloima,
kotiemme suojaksi saata.

Nyt yhdyimme kaikki rakoukseen
ja sitten lepoon käymme.
Luottaen Isän hyvyuteen
me vapaana kansana näymme."

Hiljeni korsussa jouluaatto
vain vartija valvoi vielä.
Suojaasi meitä Korkein Taatto
luonamme viipyen siellä.

Voitto Lyly

Korvaus

Kuljin kuten kuollut siihen asti
Hautaa, mennyttä vain ikävöin.
Tyhjyyteen mä surren katkerasti
Päivät tuijotin ja itkin öin.

Muistin aina orvokkeja kummun
Kylmän haudan, joka sylissään
Kätki rakkaimpani elon ummun.
Pieni siellä nukkuu yksinlän.

Kunnes kuoleman ja tuskan tieltä
Noudin sinut lapsen hentoisen.
Tänne tulit taivahasta sieltä
Syntymättömien sielujen.

Ehkä siihen sydänsuven päivään
Saapui viesti kallis kaukainen.
Enkelsiiven liito ilman häivään
Käyden, kuiskaten ja kadoten.

Ehkä kuulit kuiskeen silloin sieltä
Unissasi hiukan hymyten
Ehkä sulla viesti taivaantieltä
Säilyi sielussasi lymyten.

Ehkä silmiin orvokkisiin siinti
Vielä kotimaa se kaukainen
Lapsi läitiinsä kun katseen kiinti
Ikuisesta toikin terveisen.

Ellen Invenius

Kirjoittaja on Eeva Aneron läiti, joka teki tämän runon hänen syntymänsä johdosta 70 vuotta sitten. Sitä ennen oli perheen pieni poika kuollut.

Pohdintoja pitäjänhistorian vaiheilta

Tutkijan roskakori

Historia? Mitä tapahtuu, kun yrittää saada sen mahtumaan kirjan kansien väliin? Mitä sinne oikein kirjoituu?

Itse sana historia määritellään kuvaukseksi menneistä tapahtumista aikajärjestyksessä. Lähikielissämme sanalla on toinenkin merkitys; tarina, keksitty juttu. Pitkän kirjallisen historian kansat ovat meitä realistisempia. Tarinoista onkin kysymys, tietävät tekijät ja lukijat sen tai eivät.

No hyvä: entä jos kirjoittaja päättää turvautua tiukasti faktoihin, oikeiksi todistettuihin alkuperäisdokumentteihin. Eikö muuhun materiaaliin. Silloin ensinnäkin, suurin osa Suomen tai vaikka Lempäälän vaiheista jää kokonaan kartoittamatta. Vasta keskiajalta alkaa täältä olla jonkinlaisia dokumentteja. Jos esihistorian osalta tyydytään taas kertomaan, millaisia löytöjä asumuksista ja haudoista on tehty, tuloksena on luettelo, jollainen voitaisiin tehdä liki jokaisesta Suomen rintamaiden pitäjistä. Ellei tulkitse, ei löydä elämää eikä ihmisyyteisöä aika vaatimattomien esineiden takaa. Sama koskee kylä keskiaikaakin.

Varhaisista ajoista on säilynyt Suomesta - ja yllätys, yllätys, Lempäälästäkin runsaasti elävää materiaalia. Se muodostuu kansanrunoista, perimätiedosta, taioista, loitsuista, paikannimiin liittyvistä tiedoista ja muusta suullisesta perinteestä, jota 1700-luvulta asti on innolla kerätty talteen.

Ongelmana on, että tämä materiaali muuttuu ja muuttuu, sama kertomus sijoitetaan eri paikkoihin ja niin edelleen. Totuuden (?) kaivaminen kertomuksista vaatii joskus rohkeita päätelmiä. Parhaimmillaankin lopputulos on todennäköisyys. Mutta silti tämän materiaalin sivuuttaminen olisi sääli tutkimukselle. Se on materiaalia, jossa menneet polvet puhuvat itse ja suoraan eivätkä vouden tai kirjurin välityksellä.

Mitä lähemmäs nykypäivää tullaan, sitä runsaammaksi lähdeaineisto kertyy. Asiakirjoja on säilynyt, niitä on alkuaan laadittukin runsaasti kehittyvän yhteiskunnan

ja sen kontrollijärjestelmien tarpeisiin. Kirjoittajalle tulee uusi ongelma, joka ei ole sen vähäisempi kuin aiemmatkaan: mitä valitaan, mitä jätetään pois?

Pohjimmiltaan oikea materiaalinvalinta ei ratkaise ongelmaa. Ellei tietoja yhdistetä toisiinsa ja vastaaviin samanaikaisiin ilmiöihin muualla sekä katsota oman paikkakunnan kehityskaaria, tuloksena on taas kuolettava luettelo tapahtumia, verotietoja, kyläläisten rikoksia ja rangaistuksia. Runsaatkaan asiakirjat eivät ala elää nykyihmiselle, jos niitä ei tulkita, jos niistä ei yritä viime kädessä kaivaa esille kysymystä, millaista ihmisillä silloin oli? Mikä oli erilaista kuin nyt? Mikä pohjimmiltaan samanlaista? Mikä on lopulta tyypillistä tälle paikkakunnalle? Minkälainen on ihmisluonto?

Taas törmätään sanaan tulkinta. Ellei asiakirjoja tulkitse, ne eivät puhu meille. Niiden kieli kun on menneisyyden kieltä. Se on pakko kääntää. Historiankirjoittajan vastuu on kääntäjän, tulkin vastuuta. Sitä voi verrata kaunokirjallisuuden kääntämiseen. Ei riitä, että kääntää sanat, on käännettävä merkitys sekä ilmapiiri ja ajattelutapa. Se ei onnistu koskaan täydellisesti.

Tulkinnan vaikeus ei oikeuta siitä luopumiseen. Ellei tietoa hankita muista kulttuureista ja aikakaudesta, jääme umpioon. Ihmisen minäkuva edellyttää oman menneisyyden, muotisanaa käyttäkseni juurien tuntemista. Ellei uskalla kurkottaa ajallisten ja paikallisten rajojen yli, jää jäljelle vain minä tässä hetkessä. Vaarallisempaa tilannetta tuskin olisi olemassa.

Ja tästä materiaalin niukkuudesta tai runsaudesta, moraalisen velvoitteensa tiedostaen, kirjoitajaparka ryhtyy työstämään tekstiään. Kirjoituskertoja ei ole yksi tai kaksi. Välivaiheet, hylätyt päätelmät ja tylsät sanamuodot päätyvät toivottavasti roskakoriin. Työn eteneminen on suoraan verrannollinen roskakorin täyttymiseen.

Marja Kalske

Lastusten päärakennus.

Lastunen - rokokooklassismin kartanorakennus

Tyylihistoriallinen kuvaus

Suomen kartanoarkkitehtuuri noudatteli 1700-luvun loppupuolella rokokooklassista tyyliisuuntaa. Päärakennukset tehtiin yleensä piilutusta hirrestä. Rakennusrunko peitettiin sileällä umpisaumaisella pystylaudoituksella. Punamullasta tehty keittöväri oli yleisin ulkoseinämäali, mutta vuosisadan loppua kohden myös keltaiset julkisivut yleistyivät. Listojen värityksessä olivat vaaleat sävyt tavallisimpia. Jos rakennus tehtiin tiilestä, se rapattiin valkoisella tai keltaisella laastilla.

Mansardikatosta tuli eri variaatioineen yleinen 1740-

luvulta lähtien saman sataluvun loppuun saakka, mutta sen ohessa tehtiin jatkuvasti satula- ja valmi- eli aumakattoja. Tavallisin kateaine oli kaksiuraiseksi rihlattu lauta, joka tervattiin.

Rakennuksen pääsisääntäytymisen ovilevy ja sen piilaudoitukset saivat osakseen muuta huolellisemman käsittelyn. Huonejärjestys noudatti yleisesti karoliinisen ajan viisihuonejärjestelmän pohjakaavaa, mutta lisääntyneen tilantarpeen vuoksi sitä voitiin laajentaa päätyihin sijoitetuilla huoneilla. Kuusiruutuiset ikkunat olivat tyyli-

tyypilliset.

Ajan arkkitehdeista mainittakoon Turun kaupunginarkkitehti Christoffer Friedrich Schröder, joka on piirtänyt mm. Fagervikin ja Viksbergin kartanot, ne ovat nykyisin lailla rauhoitettuja suojelukohteita. Mainittakoon myös ruotsinmaalainen Carl Wijnblad, jonka mallipiirrossarjat levisivät yli Suomen. Rakennus- ja ylläpitokustannusten säästämiseksi Wijnbladin suunnitelmat olivat pelkistetympiä ja muutoinkin vaatimattomampia kuin Schröderin piirtämät talot.

Lastusten kartano

Hyvän käsityksen rokokooklassismista antaa 1784 tehty Lastusten kartanon päärakennus, ainoa laatuaan Lemppälässä. Sen rakennuttaja oli majuri Carl Adolf Granfelt; ei ole tiedossa, ketä hän käytti arkkitehtinaan.

Rinnemaastossa sijaitsevan rakennuksen alakerta muodostuu korkeasta sokkelimuurista, johon liittyy kellari. Rakennuksessa on ääriiviivat pehmentävä mansardikatto, jonka ylälappeet ovat viistetyt. Talo on tehty hirrestä, rapattu päältä ja maalattu keltaiseksi. Varsinaisen asuinkerroksen ikkunat ovat kuusiruutuiset, ehkä alkuperäiset. Pääoven yläpuolella on rokokooklassismille tyypillinen pyörökaari-ikkuna. Verannan kautta tullaan eteiseen, joka jakaa asuinkerroksen tavallaan kahteen osaan. Eteisessä on taiteilija Eric Stjernvallin maalamat Lastusten kartanoa omistaneiden aatelissukujen vaakunat. Tosin Floor-suku ei ollut aatelinen, vaan sen vaakuna-aihe on sinetistä otettu. Vaakunat ovat seuraavien sukujen: Floor, Segererantz, Lillienberg, von Pfaler, Granfelt, Nordensvan ja Bremer. Eteisessä on myös tyyliin kuuluvat pylväät, jotka tosin ovat lisätyt 1922 tehdyn remontin yhteydessä.

Suurin alakerran kymmenestä huoneesta on sali, jonka rapatuilla seinillä on n. v. 1830 tehdyt dekoratiiviset, kukka-aiheiset al secco -maalaukset. Salissa on biedermeierkalusto. Kerrotaan, että tämän ajan tuoleissa oli taaksepäin kaartuva selkänoja ja siinä tyhjä aukko istuimen yläpuolella sen vuoksi, että frakin hännäykset eivät rypistyneet.

Peili on kuulunut aikoinaan talon suurimpiin kalleuksiin, minkä vuoksi myös sen kehys on saanut arvokkaan ja huolitellun asun. Biedermeierpeilit kuuluvat kauden kauneimpiin huonekaluihin. Niissä oli melko yksinkertaiset mahonkikehykset, joiden yläosassa oli usein intarssiatyö. Tällainen peili on Lastusten salin länsiseinällä. Olohuoneessa on lattiasta kattoon ulottuva ns. trymoopeili (ransk. trumeau). Tästä peilityypistä tuli 1800-luvun alussa huoneen vaikuttavin kiintopiste.

Lastusten valaisimista saisi luvun sinänsä, mutta kuvailen vain salin kattokruunun tyylihistoriallisen taus-

tan. Kristallikruunut alkoivat yleistyä Euroopan säätyläispiireissä 1600-luvun puolivälistä alkaen, Ruotsi-Suomessa vasta 1700-luvulla.

Kustavilaistyylinen kruunu oli koottu pienistä, jalokivien tapaan hiotuista pisaramaisista kristallinpaloista, jotka oli yhdistetty ketjuiksi. Kruunussa oli kaksi toisiinsa liitettyä messinkikehää, ylhäällä pienempi vain koristeita varten ja alhaalla laajempi, johon myös kynttilänpidikkeet oli kiinnitetty. Varhaiskustavilaisen kruunun alaosa oli avoin.

Myöhäiskustavilaiseen tyyliin kuuluvat jääpuikkomaiset riipukset alkoivat yleistyä n.v. 1780, seuraavalla vuosikymmenellä kruunun alaosa suljettiin koristein ja metallilevyin. Tämän tyyppinen on Lastusten salissa oleva myöhemmin sähköistetty kattokruunu.

Huoneista erikoisin on länsipäädyn peräkamari, jonka sisäkuvaa hallitsevat voimakkaat väreineen al secco -teknikalla maalatut, metsästysaihetta, lemmenparia, kirkkoa, järvimaisemaa ym. kuvaavat seinämaalaukset. Kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoisin on laaja Lastusten kartanomiljöötä n. v. 1830 esittävä seinä. Päärakennus oli punamullattu ja mansardikatto oli tehty rihlatusta laudasta.

Tuntemattomaksi jääneen maalarin aikaansaannos ei ole taiteellisesti tasoltaan arvokas, mutta todistaa pyrkimyksestä seurata muodissa olleita, hienostuneeseen asuinstapaan kuuluneita esikuvia. Maalausten teettäjä oli kartanon silloinen omistaja Carl Gustaf Granfelt. Värien säilymiseen on osittain vaikuttanut se, että maalaukset peitettiin vuonna 1861 tehdyn remontin yhteydessä. Tuolloin rakennettiin talon itäpäätyyn kolmen huoneen lisäosa.

Mainittakoon, että Niemen kartanossa Kalvolassa on nähtävästi saman kiertävän maalarin tekemät kirjasto-huoneen seinämaalaukset.

Lastusten olohuoneessa ja ruokasalissa on ns. pannoomaalauksia (pannoo=kehystetty ovi-, seinä- tai muu pinnan osa). Ne on tehnyt taiteilija Eric Stjernvall noin sata vuotta edellä kuvattujen jälkeen. Ne esittävät klassisia aiheita kuten lemmenpareja, mutta eräs ovenpäällyysmaalauksia kuvaa nykyisen omistajan vanhempiä agronomi Otto Kingelinää ja rouva Ingrid Kingelinää sekä perheen nuoria askareissaan. Pannoomaalauksia suositettiin varsinkin rokokooklassismin aikana, jolloin kehystetyt seinäpintojen osat saattoivat olla niin täynnä lehtiä ja kukkia, että huoneessa oli lehtimajan tuntu.

Siirrymme nyt rakennuksen yläkertaan. Siellä oli alunperin vain yksi huone, jota nykyisin kutsutaan vanhaksi vinttikamariksi. Sukulaisvierailujen vuoksi päätettiin tehdä lisää viisi huonetta. Arkkitehti Wivi Lönnin suunnittelemat piirustukset on päivätty 8.3.1919, ja korjaustyö suoritettiin 1922. Huoneissa on lautalattiat ja kat-

toon upotetut ikkunat.

Yläkerrassa on myös kaksi mielenkiintoista vihreitä uunina. Ne seisovat pienten puisten jalkojen varassa. Toinen uuneista on alunperin tänne tehty, mutta toinen pystytettiin edellä mainitun remontin yhteydessä, tätä ennen se oli ollut kasassa kaakeleina. Se on ehkä alakerran vanha uuni, sillä vuonna 1861 tehdyn remontin yhteydessä alakerran uunit uusittiin. Länsipäädyin peräkamarin uuni tuskin kuuluu silloin tehtyihin, sillä se on kustavilaisen ajan uutuutena tullut ns. pylväsuuni, jota valmistettiin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa. Eteisessä on erittäin kaunis käsinmaalattu uuni, joka on nykyisen isäntävainen hankkima.

Suomessa kuten muuallakin vanhimpien uunien hormi oli suora, ja lämpöä saatiin osaksi suuriauukoisesta tulipesästä. Uunit vaativat siis paljon polttopuita. Sen vuoksi Ruotsissa annettiin v. 1767 yli-intendentti Carl John Cronstedtille tehtäväksi suunnitella taloudellisempi kaakeliuuni. Hän esitteli jo samana vuonna uuden uunin mallin. Siinä lämpö varastoitiin mutkittelevien lämminilmakanavien avulla, ja uunissa oli entistä pienempi suuaukko. Tällaisena kaakeliuuni on säilynyt meidän päiviimme saakka. Mallikirjojen ja pienoismallien avulla, ja uunissa oli entistä pienempi suuaukko. Tällaisena kaakeliuuni on säilynyt meidän päiviimme saakka. Mallikirjojen ja pienoismallien avulla uusi uunityyppi levisi tehokkaasti. Myös Lastusten uunit ovat tätä uudempaa tyyppiä.

Yläkerran yksityiskohdista mainittakoon vielä Turun ja Porin läänin maaherran, lopuksi vuorikollegion presidentin J.G. Lillienbergin muotokuva. Hän omisti Lastusten kartanoa 1700-luvun puolivälin jälkeen.

Tilan muista rakennuksista mainittakoon, että paljon vanhaa rakennuskantaa on jouduttu purkamaan, mutta useita rakennuksia on vielä jäljelläkin.

Päärakennuksen ja jokirannan välissä on nykyin kaunis puisto, mutta ennen se oli paljon monimuotoisempi ja suuritöisempi. Tuttaviensa tämänkaltaisista puistoista huomiokykyinen, mutta juoruileva Porthan kirjoitti: "Se on kätevä tapa päästä irti rahoistaan."

Maassamme on yhä jäljellä useita kymmeniä rokokooklassisen ajan kartanorakennuksia, mutta suuri osa niistä on myöhempien muutosten ja laajennusten yhteydessä kadottanut alkuperäisen asunsa. Sen lisäksi yksityiskohdat, jotka eivät ole asumisen kannalta välttämättömiä, häviävät usein. Tällöin rakennuksen omaleimaisuus ja tyyli kärsivät. Lastusten nykyistenkin omistajien Lea ja Birger Kingelinin arvonnalla vaalima päärakennus sen sijaan antaa kyseessä olevaa tyyliä edustavan kuvan tuon ajan kartanorakennuksesta. Lastusten päärakennus on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemallisesti erittäin merkittävä kohde kes-

kellä perinteistä hämmästyttävää peltomaisemaa.

Kyösti Ålander ylistää teoksessaan Rakennustaide Ruotsi-Suomen rokokooklassismia seuraavin sanoin: "Eriäänlaista kesän leppeyttä on 1700-luvun arkkitehtuurin luomissa. Tosin nuo mansardikatotiset rakennukset tuntuvat talvellakin sulkevan asujaimensa turvallisesti suojiinsa, mutta vasta suvisen luonnon keskellä ne pääsevät täysiin oikeuksiinsa. Kuten Pohjolan kesä viimein saavuttuaan kirjailee vainiot vaatimattomien kukkien kohtuulliseen runsauteen, samoin kasvoi silloin kaikkialla rakennuksia, jotka eivät hämmästyttäneet loistolaa tai suuruudellaan, vaan pelkällä vilpittömällä kauneudellaan."

Eeva Anero

Lähteitä: *Ars Suomen taide* osa 2, Heinonen-Vuoristo: *Antiikkikirja, Suomen kartanot ja suurtilat*, Birger Kingelinin kertomus. (Arkkitehti F. Mansardin (1598-1666) nimestä johtuu mansardikatto. Al secco=maalaukset, joka tehdään tempera- tai vesivärein kuivalle, rapatulle seinäpinnalle.)

Lastunen: Salin seinän dekoratiivisia al secco-maalauksia ja Juha Karttusen tekemä muotokuva Ingrid Kingelinistä.

Pelimannin messu

Herra,
Mun kanteleeni karkein käsin
tehty on metsäsi puusta
Kömpelö kuule nyt kiitoksein
kansanmiehen suusta

Olen käsillä näillä useinkin
tehnyt vain arkista työtä
Mielen ylentää korkeuksiin
joskus saanut oon soittoni myötä.

Olen toki sävelin maallisin
paljon tallannut syntien teitä
Mutta monasti kieliin jäykimpään
on luontunut Isämeitä.

Herra,
viuluni en ole isäntä
olen sen vaivainen renki
Tiedän sen sieluni sisältä
on soittooni Sinulta henki.

Vaikk kuvata korkeaa suuruuttas
ei peleillä näillä voida
sallithan iloni elämän
sun kunniakses soida.

Olet antanut lahjan soittamaan
Soiton toivon näyttävän voivan
lahjan tulleen käyttöön parhaimpaan
Sinulle kiitosta soivan.

On soinnut kansan kiitoksen
isiltä pojille saatu
ja sisällä niiden sointujen
sukupolvien uskon on laatu.

Hartaan sävelen sieluuni sain
kun olin viel paitaressu
Sävelistä meidän kaikkien
nyt kasvaa pelimannan messu

Sirpa Koiranen

Tuure Salomaan terveiset Floridasta

Sanotaan, että kirjeen kirjoittaminen on seurustelua. Kenties se sitä voi olla. Joskus kouluvuosina siellä Tampereen Klassillisessa lyseossa ajatuksen paperille paneminen oli kuin tervaa. Nyt sentään kynä - ja antiikkinen kirjoituskone - luistavat.

Maailmantahko on laahannut. Tähän voisi lisätä sen, mitä edesmennyt, täällä viimeiset vuotensa elänyt enoni, Leo Alanen oli Vesilahden Narvan kylän koulun opettajalle, Akseli Nopolalle sanonut. Opettaja oli vallatonta poikaa nuhdellut sanoen "Kyllä maailmantahko sinut laahaa". Poika oli lisännyt: "Mutta kyllä tahkokin siituunsa saa".

Voisin sepustaa romaanin siitä, miten hyvin asiat ovat Suomessa - lamoista ja laskuista huolimatta. Kiinassa pidetyn, naisten asiaa edistämälän tarkoitetun maailmankonferenssin kynnyksellä tikkäläinen lehdistö selosti mittavasti, miten amerikkalaiset naiset saivat äänioikeuden vuonna 1920. Unohdetaan sanoa, että saman olivat Suomen naiset olivat paljon aikaisemmin.

Mitataan Suomea millä mittapuulla tahansa, myös amerikkalaista taustaa vasten, Suomi on maailman edistyneitten maitten joukossa primusten vertainen. Matkoillamme muihinkin maanosiin, mutta nyttemmin etupäässä latinalaiseen maailmaan usein muistelemme, miten mallikkaasti asiat ovat entisessä kotimaassa Suomessa.

Kehitysmaiden joukossa Costa Rica on, ellei ykkönen, niin kuitenkin eräs parhaista. USA:ssa niin usein toimitoissa ja varsinkin julkishallinnon virastoissa tapaa tonttuja ja torvia, jotka viranhaltijoina tietävät vain nimensä ja palkkapäivänsä. Tilanne on toisenlainen Costa Ricassa. Kun maassa lukutaito on paremmalla tolkillä kuin supervaltiossa, sen vaikutus tuntuu ja näkyy työpaikoilla. Kansanvalitus on Costa Ricassa korkealla tasolla. Tavallinen campesino eli pikkuviljelijä lukee päivälehdessä ja osaa keskustella maailman asioista. Sen minkä naapu-

rivaltiot satsaavat armeijan ylläpitämiseen, Costa Rica käyttää koulutukseen ja sosiaalipalveluksiin.

Matkojemme ja lukemisen tuloksena olemme kylläkin kallistumassa Meksikon hyväksi eläkkeemaana. Ilmanalamaan sisäosissa, noin 1500 metrin korkeudessa vuoristossa, suloinen ikuisen kevään syyleilyssä on elämys, joka sitoo matkailijan sielun ja sydämen. Ei silti, onhan Floridassakin hyvä olla, mutta vain talvella. Elokuussa yhden päivän sisällä satoi vettä yli 20 senttiä, ja kun tähän yhdistyy kostean saunan tunnelma, Meksikon keskisten ylänköjen malli-ilmanala tulee mieleen. Jälkimmäisessä kun tullaan ympäri vuoden toimeen ilman lämmitystä tai ilmastointia.

Jos ylistyslaulua Meksikolle saa vielä jatkaa, muistaa täytyy tämänkin. Meillä on kaksi korvaa ja kaksi silmää, ja niiden välissä nenä, ja syvemmillä kehossa sydän - mutta jälkimmäinen on eri lailla kallellaan ihmisillä Amerikassa ja Meksikossa. Sanotaan, että amerikkalaisille, turisteille ja eläkeläisille, suurimmat Meksikon magneetit ovat suloinen sää ja suloiset ihmiset. Kehitys, oikeammin sanottuna niin sanottu kehitys, on pilannut ihmiset Amerikassa, ja niin pelkään, myös Suomessa. Kun Suomessa elintasoihmisellä täytyy olla oma kännykkä, Meksikossa riittää, kun maaseutukylässä on yksi ja yhteinen puhelin, jolla voidaan soittaa seuraavaan kylään lääkärille.

Jos Luoja suo, kirjoitan joskus matkakirjan Meksikosta. Maa on niin kiehtova kuin olla saattaa. Siellä on oikeastaan monta meksikoa: yhdessä laaksossa eletään vuosisataisten perinteitten varassa, seuraavassa täysin erilaisissa ympyröissä. Yli 40 miljoonaa meksikolaista elää köyhyyden rajan alapuolella, ja 60 prosenttia talouksista tulee - täytyy tulla - toimeen palkkashekillä, joka on 600 markkaa kuukaudessa. Ei niissä oloissa perheensä voi ajatella kännykän hankkimista. Lisäksi sattuu

niin, että viime vuonna (pakko)suoritettu Meksikon valuutan devalvointi alensi peson arvon puoleen, ja nyt maata koettelee talouslama, jonka vertaista ei ole Suomessa koettu. Yli miljoona meksikolaista on liittynyt protestiliikkeeseen, jonka jäsenet eivät kykene maksamaan velkojaan. Korkokanta kun on 170 prosenttia ja enemmänkin.

Eletään vastakohtien maailmassa. Kun meksikolainen perheenliti yrittää löytää tacoja ja tortilloja kirkuvan lapsilauman nälänhädän lievittämiseksi, turhautunut jenkki - gringoksi häntä ystävät etelän maissa kutsuvat - puolestaan yrittää välttää ylensyömistä.

Muistan kyllä senkin ajan, kun Suomessa mentiin mielellään sodan jälkeen varsinkin maataloissa järjestettyi-

hin häihin. Niissä kun sai syödä tarpeekseen, jopa häpeämättä.

Terveiset Lempäällä, ja varsinkin sinne kanavan rinteille, jossa pikkupoikana opin uimaan ja nautin mansikoista.

Tuure Salomaa

Kirjoittaja on Floridassa asuva entinen lempäälläinen, joka on työskennellyt YK:n tehtävissä Aasiassa ja Etelä-Amerikassa kehitysmaiden vientikauppaa edistämässä. Nyt hän, yhdessä vaimonsa Nadjan kanssa, tutkii latinalaista maailmaa uudesta perspektiivistä.

Kontin Jussi

Isäni kertoi monesti näilläkin main vuosisadan kahden puolen liikkuneesta ja eläneestä miehestä nimeltään Kontin Jussi, joka oli todella väkivahva ja voimakas mies. Hän oli kotoisin Ulvilasta, josta oli lähtenyt maailmalle. Viimeisinä vuosinaan 1910-luvulla hän asui Särkijärven rantamilla olleessa pirtissä ja paimensi kesäisin Nekalan kartanon karjaa. Siinä ohessa hän teki vihtoja ja tuohitöitä. Erityisen taitava hän oli tekemään tuohikonttia. Tuohikontti hänellä oli aina selässään, kun hän kulki. Siitä hän kai sai Kontin Jussin lempinimensäkin.

Viime vuosisadan puolella Jussi asusteli Lastusten kullalla ja teki töitä mitä sai: halonhakuuta, rukiinleikkuuta ja auttoi minun isäni kotitorpassakin. Jussi myös kalasteli.

Kerran hän lähti ongelle Kausjärvelle. Isäni oli silloin pikkupoika, ja hän lähti mukaan. Äiti varoitteli viipymästä myöhään. Sitten soudeltiin ja ongittiin, ja kaloja tuli, isoja ja pieniä. Isäni alkoi jo pitkästyttyä ja pyysi lähtemään kotiin. Häntä rupesi jo itkettämään. Jussi sanoi sieloin "älä pelkää mitään". Vihdoin he lähtivät kotiin hyvän kalansaaliin kanssa. Kotona äiti oli pahana ja aikoi kurittaa poikaa viipymisestä. Tällöin Jussi sanoi päätäväisesti, ettei pojalle saa antaa selkään. Se oli hänen

syynsä, kun hän ei päästänyt lähtemään, kun onkiminen oli kesken. "Antakaa minua selkään", sanoi Kontin Jussi. Mutta Jussia ei kukaan voinut selkään antaa, oli se niin väkivahva mies.

Jussi oli aikanaan ollut kotipuolellaan markkinoilla, ja siellä häntä oli huijattu. Jussi suuttui ja hakkasi yksin koko markkinaväen. Hänen kouristaan lensi yhdellä huitaisulla nuriin mies kuin mies. Mistään hän ei löytänyt miehen vastusta. Näin kerrottiin.

Nekalan kartanossa oli paljon suuria miehiä, renkejä ja muita. Nämä innostuivat koettamaan voimiaan väkikapulan vedossa. Vaikka Jussi oli jo vanha harmaapäa ukko, häntä ei vielä kukaan voittanut. Mutta silti hän oli luonteeltaan mukava, rauhallinen mies.

Kesäisin Jussi paimensi karjaa. Talvisin hänellä oli metsänvartijan virka. Hän tuli kävellen tai jonkun kyydissä hakemaan maitoa Hervannan talosta, ja hän oli hauska juttumies.

Isäni oli pikkupoika, kun hän tuli tuntemaan Jussin, ja hän kertoi näitä minulle.

Jaakko Koivuviita

Puskiaisten koulu

Palandereiden sukukirjan mukaan Kuljun kartanon omistaja Knut Palander oli perustanut jo vuonna 1881 alustalaistensa lapsille koulun. August Herranen on kertonut 1980 tästä ns. Puskiaisten koulusta näin:

"Puskiaisten tila kuulu Kuljun kartanoon, ja siinä oli koulu. Päärakennuksessa se kuulemma oli ollu. Minunkin vanhin sisareni Iita Herranen kävi siellä koulua. Hän oli syntynyt 1888. Hänen kouluaihanaan se koulu paloi. Se oli siinä viime vuosisadan aivan lopulla, kun se koulu palo. Knut Palanderi, Kuljun kartanon sen aikainen omistaja, oli erikoinen koulumies, ja hänen toimestaan tämä koulu pystyyn saatu oli. Hän piti sitä pääasiassa omilla varoillaan. Hän vaati erikoisemmin, että torppareiden lasten oli käytävä sitä koulua. Siihen aikaan Kuljussa oli jo koulupakko. Täällä oltiin silloin mahrottomasti erellä, se oli paljon myöhemmin vasta muualla.

Siinä tuli joskus hankaluksiakin. Mm. aivan torpan välittömässä läheisyydessä Mäkelän torpassa oli kolme poikaa, ja ne oli kovin ison kokosiakin ja vähän yli-ikäisiäkin, mutta Palanderi olis kuitenkin vaatinu yhren niistä, nuorimman, kouluun. Ja pojaan isä, Matti Mäkelä, oli vastaan. Mm. sanotaan hänen sanoneen, että yhtä hyvin minä itte sinne menen, saman kokoset olemme molemmat. Mutta Palanderi vaati kuitenkin ja uhkas jopa hääröllä, torpasta hääröllä, mikä oli mahrollinen kyllä, koska ns. torpan kontrahtia ei ollu.

Osa torppareista suhtautu myötämielisestikin kouluun, minunkin isäni kuulemma. Hän oli muutenkin kova lukumies, luki kaikkia. Mutta osa pakosta, peloosta. Myöhemminkin vielä, kun minun serkkuni, nyt 84 vuotta täyttävä Kalle Vuorenala, joka kävi Kuljun kansakoulua, sano, että laiskaks siä oppii, ei tu koskaan työmiestä, jos sitä annetaan käydä loppuun saakka."

Erkki Rantala on kertonut koulusta 1977 ja 1980:

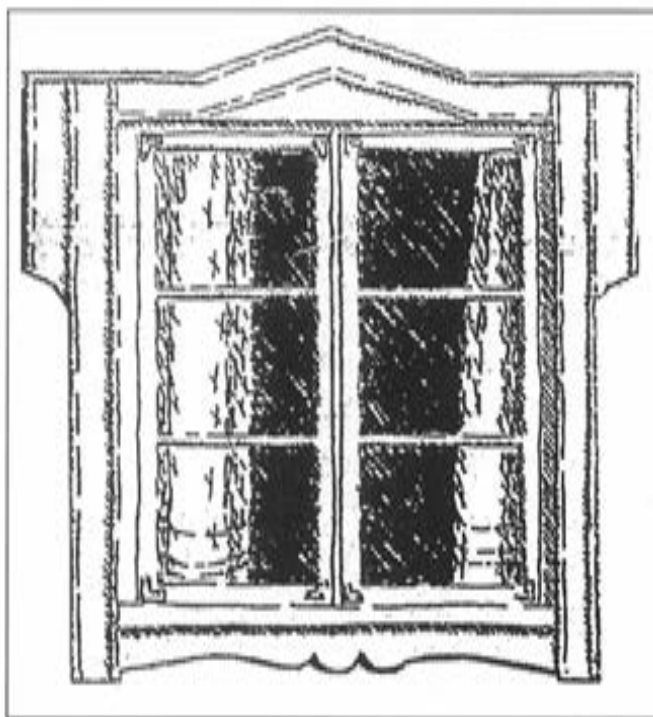
"Knut Palander perusti Puskiaisiin alustalaistensa lapsille koulun. Siinä piti olla 21 oppilasta, että kunta maksaisi osan opettajan palkasta, ja niin minunkin isäni vietiin 6-vuotiaana kouluun. Siellä oli opettajana Viivi Palander, joka oli myöhemmin naimisissa kuvanveistäjä Ville Vallgrenin kanssa. Tätä oli vahva puoli justaan tässä opettaja Palanderissa, että hän opetti lapsille erittäin paljon piirustusta, joka oli uutta, niinkuin tää koulunkäynti muutenkin. Eihän nää pojaat, niinkuin minunkin isäni, paljon piirtäneet, mutta isän sisko, Iita-niminen, oli erittäin hyvä piirtään ihmisten monumenttaalista hahmoa ja elläimiä. Niitä piirustuksia on vieläkin sukukunnalla talalla.

Tää Viivi Palander oli hyvin täsmällinen ja ankarakin opettaja, mutta ei hän niille poijiille mitään mahtanu. Vaikka hän löi karttakepillä sormille, niin aina ne oli jossain vilunkissa. Tää Leppälän Kalle oli mahdottoman tiranni, se teki siä kaikkia vallattomuuksia siä luokassa, ja opettaja rankas häntä sitten niin, että hän vei sen navettaan ja telkes sinne. Leppälän Kalle oli ottanu tarikon ja ajanu lehmänpuntun lehmänlantaa täyteen."

Ahti Elorannan kertomus 1980:

"Kun Puskiaisten koulu oli palanu 1890-luvun lopussa, niin siitä oli jääny seinä pystyyn, ja kun siinä oli kommeet ikkunapielet, niin Palander oli luvannu, että ne saa siirtää Lautakaton torppaan. Kas kun koulu oli saman omistajan kuin torppakin, Kuljun kartanon. Yks ikkuna oli vähän palanutkin, mutta kun se valkosella maalilla peitettiin, niin ei se näky. Sen takia Lautakatossa oli niin kommeet ikkunanpielet ja ikkunat."

Eeva Anero

Puskiaisten koulun ikkuna, piirtänyt Minna Soukka.

Lapsuuden joulu Hervannassa

Kului kesä, tuli syksy, satoi ensilumen. Eipä aikaakaan, kun oltiin jouluaatossa 1926. Joulua oli valmistettu monia päiviä muiden töiden ohella. Kuivattua turskaa oli ostettuna. Äiti laitoi sen koivuntuhkallemeen likoamaan valmiiksi. Joulun leipomiset tehtiin valmiiksi. Lanttua ja porkkanaa kuorittiin ja keitettiin laatikoihin uunissa kypsennettäväksi. Aattoamuna haettiin hevosella niityn ladosta heiniä kotiin, samoin kaikki tarvittava rehu, että riitti pyhien yli.

Siinä tehtiin töitä reippaasti, ja minä perheen nuorimmaisena pyörin mukana. Vanhin veli kävi hakemassa pellon reunalta kesällä valmiiksi katsotun joulukuusen.

Tuli iltapäivä. Oli aika pistää savusauna lämpiämään oikein kunnolla. Kiukaan alle laitettiin kuivia leppihalvoja, ne ovat parhaita, ja sytytettiin tuli. Savusauna alkoi täytyä savusta lattiaa myöten. Savu työntyi elos seinän yllösan riippästä.

Saunan lämmittily savu alkoi nousta ylemmäksi. Tällöin päästiin kumarassa lisäämään puita pesiän. Savusauna on lämmitettävä pitkään ja kunnolla, ja on odotettava, että puut palavat täysin loppuun.

Meille tulivat yllättäen jouluvieraiksi hevosella ja reellä setä, tälti ja mummo Lastusista. Siinä alkoi vilkas puheleminen: kyseltiin kuulumisia ja kerrottiin tapahtumia. Juotiin kahvit. Kaiken aikaa tehtiin askareita. Lehmät lypsettiin ja ruokittiin. Hevoselle annettiin pieni ylimääräinen kaura-annos. Me lapset koristelimme joulukuusen.

Sauna oli seljennyt kylpykuntoon. Miesväki lähti ensinnä. Päällimmäiset vaatteet riisuttiin ja otettiin pyyheiliinat mukaan. Sytytettiin pieni tuikkulamppu valoksi nokimustaan saunaan. Kiukaan sisemmät kivet olivat punahehkuisen kuumia. Noustiin lauteille. Isä kastoi vihdat vesiämpäriin ja asetti ne kiukaan päälle hautumaan sekä pirsokotti niitten päälle vettä. Siitä tuli saunaan hieno koivunlehtien tuoksu. Heitettiin löylyä, ja kuumuus pani kumartumaan alemmaksi. Varsinkin kylmällä vedellä löylyä heitettäessä monia kiukaan kiviä halkesi mahtavasti jysähtäen. Vihdottiin ahkeraan, välillä heitettiin lisää löylyä. Siinä raskaan työnteon kangistamat jäsenet ja koko olemus norjistuivat.

Sitten peseydyttiin. Saunassa ei monikaan viitsinyt

pukeutua, pyyhe vaan kietäistiin lanteille ja siitä pin-kaistiin paljain jaloin lumipolkua tupaan pukeutumaan.

Kun naisväki oli vuorostaan kylpenyt, istuttiin pöytäan jouluaerialle. Pöydän antimista suurin osa oli omasta takaa, ostettua ei ollut kuin lipeäkala, riisiryynit, sekahedelmät sekä sokeri ja mausteet.

Joulupukki pistäytyi jakamassa lahjat. Ne olivat siihen aikaan vaatimattomia, mutta tarpeellisia. Oli sukkaa, tumppeja ja kaulahuivia. Joutavaa krääsiä ei ollut.

Aattoillan tunnelma oli juhlallisen harras ja rauhallinen. Aikuiset kaipasivat lepoa raskaiden työpäivien jälkeen.

Puhtautta hohtavan pirtin täytti palavien kynttilöiden ja vihannan joulukuusen raikas tuoksu. Vieraiden kanssa keskusteltiin. Päätettiin lähteä aamulla joulukirkkoon Messukylään, kun se oli lähimpänä. Vieraatkin lupasivat mielellään lähteä.

Aamuaikaisin lähdettiin matkaan. Lumi narahteli reen jalasten alla, lumiset puut reunustivat tietä. Kuunvalo kajasti ohuen pilviharson takaa. Ei ollut ihan pimeä.

Talven lumi tasoitti senaikaisen kivikkoisen ja kuraisen kärrytien. Oli hyvä kulkea. Tultiin Hervantajärvelle, siitä Lukonmäkeen, Vinninmäkeen ja Messukylän kirkolle. Sidottiin hevonen puomiin kiinni, loimi selkään ja heiniä eteen.

Kauniisti juhlavalaistu kirkko täytyi hartaista kuulijoista. Papin saarna ja mahtava virrenveisuus oli vaikuttavaa kuultavaa. Minä pieni poika olin ensimmäistä kertaa joulukirkossa.

Kirkonmenojen päätyttyä lähdettiin kotiin. Mitään kilpa-ajoa ei ajettu. Hevoset saivat työajossakin tarpeeksi räsitusta.

Joulupäivä vietettiin kotona hiljaiselon merkeissä. Hevoset ja lehmät ruokittiin ja hoidettiin.

Tapaninpäivänä saatettiin lähteä tapaninajelulle. Taikka sitten itselle tuli vieraita. Tapaninpäivä kului nopeasti iltaan vierailujen ja joululeikkien merkeissä.

Joulun pyhät menivät pian ja alkoivat arkiset työt, härkäviikot ja läpileivät - niin kuin ennen sanottiin.

Jaakko Koivuviita

Vesi voitelee parhaiten

"Kylvyt vaikuttavat verenkiertoon hermoston välityksellä. Siksi kylpyjä on otettava niin, että saavutetaan tarkoitetut vaikutukset verenkiertoon. Kylpyjen tulee 1) Poistaa liika- tai vähäverisyyttä, 2) Poistaa verenkiertovirheiden seurauksia. Jäähdyttävät, haaleammasta kylmemmäksi jäähdyttävät, kylvyt poistavat liikaverisyyttä. Lämmittävät, kylmästä haaleammaksi hierottavat, kylvyt poistavat verettömyyttä. Kylpy vaikuttaa valtimoverenkiertoon, jos lämpöasteet ovat ihon lämpöä alempana ja laskimoverenkiertoon, jos lämpö on ihon lämpöä ylempänä."

Lempäällä luontaiskylpyllän hoidot perustuvat edelleen pastori Juho Uotin kehittämään kylmän ja kuumen vaihteluun, joka saadaan aikaan erilaisilla kylvyillä, valeluilla, hieronnalla, sekä sauna-, höyry- ja käärehoidoilla. Hoitojen vaikutus perustuu lähinnä siihen muutokseen, mikä niiden avulla voidaan saada aikaiseksi verenkierron ja aineenvaihdunnassa. Sopivia hoidon kohteita ovat esimerkiksi erilaiset lihaksiston jännitystilat, nivelten ja muun kehon säröt, unettomuus, palelevat raajat, levottomat jalat sekä suonenveto.

Monien vaiheiden jälkeen pastoriksi

Suomen vesihoitoalan ns. uotilaisen suunnan perustaja, pastori fil. kand. Juho Henrik Uoti syntyi Nakkilassa vuonna 1862 maanviljelijä Johannes Uotilan ja hänen vaimonsa Mariannen perheeseen. Isä kuoli 38-vuotiaana Juhon ollessa vasta kuusivuotias. Lapsia perheeseen oli siihen mennessä syntynyt kaikkiaan seitsemän, joista tosin vain neljä eli aikuisikään asti.

Vanhemmat lapset lähtivät ansiotyöhön, mutta Juho

Juho Uoti 1888 - 1920.

joutui kunnan hoidokiksi. Parin vuoden kuluttua hän kuitenkin pääsi naimisiin menneen sisarensa luokse Poriin ja kävi siellä savenvalajan opin. Myöhemmin hän sai vielä puusepäkin oppia. Kun Poriin perustettiin lyseo, hän kirjoittautui 16-vuotiaana ensimmäisten joukossa oppilaaksi.

Sivutöistä ja sisarustensa vähäisistä avustuksista eläen Juho suoritti ylioppilastutkinnon 25-vuotiaana. Sen jälkeen hän siirtyi jatkamaan opintojaan Helsingin yliopistoon ja kirjoittautui lääketieteelliseen tiedekuntaan. Intomielisenä fennomaanina Juho joutui kuitenkin professorikunnan epäsuosioon niin, että hän katsoi olevansa pakotettu siirtymään fyysis-matemaattiseen tiedekuntaan päästäkseen nopeamman valmiiksi.

Suoritettuaan filosofian kandidaatin tutkinnon Juhon Uoti perusti Säkyliään terva- ja tärpättitehtaan. Säkyliässä hän tutustui paikkakunnan kansakoulun opettajattareen Augusta Matilda Laurilaan ja meni tämän kanssa naimisiin. Hän myi tehdasyrityksensä ja perusti Poriin kirjankustannusliikkeen, jonka siirsi myöhemmin Helsinkiin. Muutaman vuoden kuluttua hän kuitenkin myi osuutensa ja osti Pahanien kartanon Raisiosta.

Raisiossa oloaikanaan Juho Uoti sairastui malariaan, johon liittyi vielä hankala vatsakatarr. Perinteisen lääketieteen keinot eivät Juho Uotin sairauksiin auttaneet useiden vuosien kuniin ym. lääkkeiden nauttimisesta huolimatta. Niinpä aloitettiin erilaisten kylpymenetelmien kokeilu. Niistä löytyikin apu miehen vaivoihin ja samalla heräsi kiinnostus luontaisten hoitomenetelmien tutkimiseen.

Sairauksiensa takia Juho Uoti joutui luopumaan Pahanien kartanosta vuonna 1904 ja muutti perheineen Piikkiöön asumaan. Jo Säkyliässä hän oli suorittanut joi-

takin teologisen tiedekunnan tenttejä ja Piikkiössä ollessaan hän jatkoi teologian opintojaan.

Vuonna 1905 Juho Uoti vihittiin papiksi Turun tuomiokirkossa ja hänet määrättiin ensin v.t. kappalaiseksi Koivulahdella ja seuraavana vuonna samaan tehtävään Ilmajolle.

Parantavasta pastorista luonnonparannusmenetelmän luojaksi

Jo Koivulahdella ollessaan pastori Uoti neuvoi seurakuntalaisiaan myös sairauksien parantamisessa. Ilmajolle oli jo edellä kulkeutunut huhu parantavasta pastorista, ja siellä oli jo potilaita odottamassa.

Tuomiokapituli ei kuitenkaan parantamistoiminnasta pitänyt, ja siirsi Juho Uotin Ahlasiin. Menestys sairaiden hoitamisessa aiheutti kuitenkin myös siellä vehkeilyä häntä vastaan, ja häntä siirreltiin edelleen. Kun perhe kuitenkin oli jo suuri ja pojat olivat tulleet kouluikäisiin, Juho Uoti ei katsonut voivansa ottaa vastaan virkaa Velkualla, vaan hän pyysi siirtoa Porvoon hiippakuntaan. Kun arkkihiippakunta ei tähän suostunut, hän luopui pappistoimesta ja siirtyi Helsinkiin harjoittamaan hänelle jo rakkaaksi tullutta luontaisen terveydenhoidon neuvontaa.

Vuonna 1911 Juho Uoti teki opintomatkan Saksaan, Belgiaan, Hollantiin, Tanskaan, Norjaan ja Ruotsiin, ja

julkaisi sitten seuraavana vuonna kirjansa "Kotiopas terveydenhoidossa", joka kertoo uotilaisen vesihoitojärjestelmän perusteet.

Helsingissä ollessaan pastori Uoti ryhtyi järjestämään kursseja luontaisen terveydenhoidon alalla. Kurssit kestivät kolme kuukautta, ja niitä pidettiin kahdesti vuodessa. Oppejaan hän levitti myös sairaskäynneillä.

Juho Uoti oli teoreetikko ja keksijä, jonka taloudenhoitokyvyt olivat melko olemattomat. Niinpä kylpylöiden perustamisen aloittikin hänen leskensä Augusta Uoti hänen vuonna 1920 tapahtuneen tapaturmaisen kuolemansa jälkeen. Lempäälän ohella Augusta perusti kylpylöitä mm. Helsinkiin, Viipuriin, Tampereelle, Kotkaan, Haminaan ja Poriin. Omassa omistuksessa olivat kuitenkin vain Tampereen ja Lempäälän kylpylät sekä myöhemmin myös Helsingin hoitola.

Lempäälän kylpylä aloitti toimintansa vuonna 1926 ja tulee siten ensi vuonna 70-vuotiaaksi. Hoitomenetelmät ovat vuosikymmenten läpi säilyneet Juho Uotin "Kotioppaan" mukaisina. Nyt perinteitä vaalii nykyinen omistaja, sisätautien erikoislääkäri Kirsi Uoti-Reilama. Mainittakoon vielä, että Lempäälän luontaiskylpylän Uotit eivät ole mitään sukua kyseenalaista kuuluisuutta saaneille myös kylpylälalalla vaikuttaneille Uotin veljeksille Kari ja Jussi Uotille.

Ritva Mäkelä

Pastori Juho Uoti Keski-Eurooppaan suuntautuneella opintomatallaan vuonna 1911, kuvassa neljäs vasemmalta.

Pesäpalloilun vaiheita Lempäälässä

Vuosisadan alussa pelattiin eri puolilla maatamme kuningaspallo -nimistä pallonlyöntipeliä. Käynneillään USA:ssa vuosina 1907 ja 1913 Lauri "Tahko" Pihkala tutustui baseball-peliin ja alkoi mielellään kehittää siitä Suomen puutteellisiin kenttälöihin soveltuvaa kilpailupeliä. Kuningaspallo ei täyttänyt tasokkaan kilpailupelin vaatimuksia. Ajatustyön ja kokeilujen tuloksena syntyi vuonna 1917 pitkäpallo-niminen kilpailupeli, jossa oli sopivasti yhdistetty kuningaspalloa ja baseballia. Vuonna 1920 siinä pelissä järjestettiin mestaruuskilpailut. Pitkäpallo ei kuitenkaan tyydyttänyt "Tahko" Pihkalaa. Hän jatkoi pelin kehittelyä ja keksi siihen useita muutoksia. Vuonna 1921 ilmestyivät ensimmäiset pesäpallosäännöt. Seuraavasta vuodesta lähtien pesäpallopeli levisi ympäri maata armeijan, suojeluskuntien ja koulujen toimesta. Sitä pelasivat miehet, pojat ja naiset.

Aluksi pesäpalloilun keskusjärjestönä toimi Suomen Palloliitto ja vuodesta 1925 alkaen SVUL:n pesäpallajaosto. Vuonna 1932 perustettiin Pesäpalloliitto. Suojeluskunnilla oli oma kilpailujärjestelmänsä. Suojeluskunnat ottelivat alueiden ja piirien mestaruuksista sekä suojeluskuntapiirit valtakunnallisesta paremmuudesta. TUL:lla oli oma pesäpallajaostonsa sekä kilpailujärjestelmänsä.

Vuodesta 1922 alkaen pesäpallon leviäminen oli todella nopeata. Vankimmin se heti alussa juurtui Helsingin, Hämeen ja Kymenlaakson käsittävälle alueelle. Sitä osoittaa sekin, että pesäpalloilun parhaimmisto löytyi juuri tältä alueelta. Mestaruuden loppuottelujoukkueet vuosina 1922 - 1929 jakautuivat siten, että Helsinki valtasi loppuottelupaikan 6 kertaa, Lahti 3, Tampere ja Hamina 2 sekä Toijala, Etelä-Pohjanmaa ja Viipuri 1 kerran. Ensimmäinen loppuottelu Helsingin Pallonlöyjät (HPL) - Toijalan suojeluskunta 18 - 9. Suojeluskuntapiireille vastaavana aikana tuli sk-mestaruuksia seuraavasti: Helsinki ja Pohjois-Häme 3 sekä Etelä-Häme ja Kymenlaakso 1. Myös nuorten mestaruudet vuosina 1926 - 29 tulivat samalle alueelle. Tampere, Helsinki, Riihimäki ja Toijala olivat mestariseurojen kotipaikkakuntia. Naisten pesäpallomestaruuksista on oteltu vuodesta 1931 alkaen, jolloin Lahden Mailaveikot (LMV) voitti. 1930-luvun keskivaiheilla voitti Tampereen Pyrintö neljästi mesta-

ruuden.

Edellä olevasta ilmenee, että Lempäälän sijainti pesäpallopelin alkuaikojen leviämisalueen suhteen oli varsin keskinen. Pelin harjoittelu pääsi käyntiin jo pitkäpallon aikana vuonna 1920. Peliä pelattiin suojeluskunnan toimesta ja harjoituksia johti paikallispuhallikko Pauli Antila. Seuraavana vuonna harjoituksia johti Niilo Niinimäki. Pesäpallon pelaamista haittasi kentän huono kunto. Alkuaikoina kenttänä oli Mottisen niemessä sijaitseva luonnonniitty, joka alavuutensa ja veden läheisyytensä vuoksi oli hyvin kosteapohjainen. Suojeluskunta, Nuorisoseura ja Kisa hankkivat 1920-luvun puolivälissä maa-alueen aivan kunnan keskustasta. Tämä kenttä oli puolestaan kalteva ja oli ryhdyttävä maanleikkaukseen. Maata siirrettiin talkoilla yli 1000 neliömetriä, ja tähän työhön hupeni noin 100 hevostyöpäivää. Maaperä oli hyvin kivikkoista. Näillä toimenpiteillä saatiin kenttä siedettäväksi kuntoon, kuten asia tuohon aikaan ilmaistiin.

Vuonna 1925 Lempäälän suojeluskunta menestyi varsin hyvin Pohjois-Hämeen sk-piirin pesäpallomestaruuden loppuotteluissa tullen neljänneksi ja mainittiin kuuluneen iloiseen yllättäjiin. Piirin mestariksi tuli Toijala, joka loppuottelussa voitti Tampereen 10 - 6. Lempäälän alle 17-vuotiaat pojat menestyivät myös hyvin. Voittuaan Kangasalan 11 - 0 he hävisivät loppuotteluun päässeelle Toijalalle niukasti. Tämän perusteella olisi luultu Lempäälän menestyksen jatkuvan, mutta seuraavana vuonna sijoitus putosi kuudenneksi. Tämä johtui ilmeisesti ainakin osittain siitä, että kenttä oli kunnostuksen alaisena. Lempäälän mainittiin potevan jonkinlaista "sulkasatoa". Tämä tila näyttää muutamana seuraavana vuonna vain pahentuneen, sillä Lempäälä ei selviytynyt piirin pesäpalloilun uudesta tulemisesta, sillä esimerkiksi poikien joukkue putosi niukasti loppuottelusta hävittyään Valkeakoskelle 7 - 8. Vuonna 1932 esitetään sellainen näkemys piirin loppuottelun suhteen, että A-sarjan paremmuuden ratkaisisivat Tampere ja Toijala. Muut loppuottelujoukkueet kilpailisivat B-sarjassa. Näiden joukkueiden parhaimmistoon kuuluvaksi mainitaan myös Lempäälä. 1930-luvun loppuun saakka

Kisan pesäpallojoukkue vuodelta 1952. Edessä vasemmalta Eero Hjorth, Antti Jokinen, Reino Räsänen. Toinen rivi Pekka Toivonen, Esko Suominen, Tommi Perkiö, Hannu Kinnari. Takana Severi Tähtkähö, Rainer Räsänen, Kalevi Alvi.

Lempäälän menestys pesäpallossa on melko hyvää luokkaa, vaikka aivan piirin huipulle ei päästäkään. Siitä pitivät huolen Tampere, Toijala ja Pirkkala (Nokia kuului tuolloin Pirkkalaan).

On valitettavaa, että 1920-luvun Lempäälän joukkueissa pelanneiden miesten ja poikien nimiä ei ole tiedossa. Muistitieto siitä asiasta on kadonnut ja pelipöytäkirjatkin ovat hävinneet - ties minne. 1930-luvun lopulla Lempäälän joukkueessa pelasivat Mauri Isotalo, Jaakko Putkisto, Heikki Kyykoski, Jussi Tapola, Kalevi Kirvelä, Väinö Vainio, Antti Honkanen, Eero Palomäki, Erkki Jussila, Onni Laaksonen, Esko Mikkola, Tauno Lahdenperä, Teppo Tattari sekä Pentti ja Osmo Liettsamo. Myös naiset pelasivat Lempäälässä pesäpalloa, mutta varsinaista kilpailutoimintaa ei ollut. Lempäälän Kisa liittyi pesäpalloliittoon vuonna 1933, mutta varsinaiseen sarjatoimintaan se ei k.o. vuosikymmenellä yl-

tänyt,

Sotavuosina urheilutoiminta oli verrattain vähäistä. Lempäälässä sijainneeseen koulutuskeskukseen oli vuonna 1943 kertynyt joukko hyviä pesäpalloilijoita. Mukana oli valtakunnallisestikin kuuluisia pelimiehiä, ja he pelasivat otteluita muita sotilasjoukkueita vastaan. Saa-vuttivat Lempäälän omat pojatkin vuonna 1944 menestystä pesäpallossa, sillä Lounais-Hämeen sotilaspoikien mestaruusturnauksessa taipuivat Valkeakoski, Toijala ja Somero selkein numeroin. Näin tuli mestaruus Lempäälään. Joukkueessa pelasivat Tauno ja Väinö Virtanen, Aarne ja Esko Suominen, Antti Mäkelä, Pekka Kosonen, Erkki Tanner, Olavi Mattila, Jukka-Pekka Penanen, Teuvo Lehtonen ja Pekka Nieminen.

Suojeluskunnat lakkautettiin syksyllä 1944. Seuraavana keväänä Lempäälän Kisa käynnisti oman pesäpallotoimintansa osallistuen SVUL:n Hämeen piirin sarjoi-

hin mies- ja poikajoukkueilla. Naisetkin harjoittelivat pesäpalloa, mutta eivät osallistuneet sarjatoimintaan. Poikajoukkue (18 v.) oli lähes sama kuin edellisenä kesänäkin. Uutena pelaajana tuli mukaan 14-vuotias Teuvo Heula. Joukkueen menestys oli hyvä, sillä se tuli piirin mestaruussarjassa toiseksi. Vasta loppuottelussa Tuulokessa tuli tappio, mutta sitä ennen oli voitettu Hämeenlinna, Tampere ja Toijala. Miesten joukkueessa oli monta jo ennen sotaa peliuransa aloittanutta vahvistettuna muutamalla nuoremmalla. Miesten pesäpallotoimintaa olivat tuolloin aloittamassa Pentti Lietsamo, Erkki Jusila, Esko Valanne, Olli Talvenheimo, Pentti Ylinen, Esko Mikkola, Vilho Koskinen, Antti Jokinen, Kalevi Kirvelä, Manne Torvinen, Pentti Koiranen ja Pekka Toivonen, Alkulohkon otteluissa osoittautui Valkeakoski liian vahvaksi ja tie jatkoon katkesi.

Pari seuraavaa vuotta olivat pientä edistymistä ja joukkueen vakiintumista. Edellisvuoden vahvasta poikajoukkueesta siirtyi pelaajia vähitellen miehiin. Vuonna 1947 Kisa tuli toiseksi karsittaessa Hämeen piirin piirisarjan

joukkueiden edustajaa Suurkisoihin. Samana vuonna oli Lempäälän kunta hankkinut omistukseensa urheilukenttäalueen ja aloitti seuraavana vuonna kentällä perusteelliset korjaustyöt. Tämä työ oli aivan välttämätön, sillä kenttä oli ollut samassa kunnossa kuin se edellä kerrotun maaleikkauksen jäljiltä kaksi vuosikymmentä siten oli jäänyt. Pesäpallon kotiottelut oli nyt pelattava milloin missäkin. Niitä pelattiin mm. Ahtialan järven rantaniityllä Valkeakoskentien varressa. Huonoista olosuhteista huolimatta joukkueen onnistui päästä piirisarjan loppuotteluihin Hämeenlinnaan ja voitokkaat ottelut siellä tiesivät paikkaa maakuntasarjassa. Koska kenttä vielä seuraavana kesänäkin oli korjauksen alaisena eikä tämän sarjatason pelejä voinut rantaniityllä pelata, oli vaihtoehtona pelata kaikki ottelut vieraskentillä. Tämä oli niin hankalaa ja vaikeata, että seurauksena oli putoaminen sarjaa alemmaksi.

Vuonna 1951 juhlivat Kisan pesäpalloilijat vasta valmistuneella kentällä uutta sarjanousua. Seuraava vuosi meni maakuntasarjaan totutella, mutta loppujen lo-

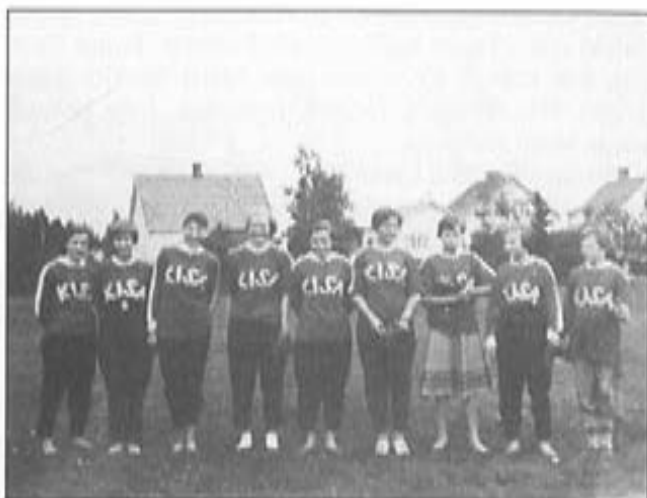
Etelä-Pohjanmaan ja Hämeen piirijoukkueet vuonna 1954. Kisan paikoissa pelanneen Hämeen joukkueessa Matti Järvinen (toinen vas) Esko Suominen (Järvisen olkapään takana) ja Kalevi Alvi (toinen oikealta).

puksi kivuttiin sarjataulukossa toiseksi Valkeakosken voittaessa. Vuonna 1953 Kisalla oli koossa vahva ja tasainen joukkue. Jo sarjan puolivälissä näytti varmalta, että maakuntasarja voitetaan, sillä vastustajat olivat kaatuneet selkein numeroin. Sarjavoitto tulikin ja edessä olivat kovat karsinnat Suomi-sarjaan, joka tuolloin oli seuraava sarjaporras mestaruussarjan alapuolella. Lempäälässä suoritetuissa nousukarsinnoissa asettuivat vastaan Porin Veto ja Loimaan Leisku. Niin vain kävi, että Kisa nousi Suomi-sarjaan. Joukkueessa pelasivat Antti Jokinen, Eero Hjorth, Kalevi Alvi, Hannu Kinnari, Esko Suominen, Sakari Nikanto, Matti Järvinen, Severi Tähkähäho, Tommi Perkiö, Pekka Toivonen, Rainer ja Reino Räsänen.

Oli ajattelemattomuutta tai hyväuskoisuutta lähtelä samalla joukkueella ilman vahvistuksia kovaan Suomi-sarjaan. Alkukierroksilla tuli vastaan useita sarjan kärkijoukkueita ja vaikka näille kärsityt tappiot olivatkin niukoja, ne nakersivat kuitenkin itseluottamusta niin, että seurasi putoaminen sarjaa alemmaksi. Seuraavana vuonna Suomi-sarjassa tapahtui uudelleenjärjestelyjä ja sarjapaikkaa tarjottiin Kisalle takaisin. Taloudellinen tilanne oli kuitenkin sellainen, että tarjousta ei voitu ottaa vastaan. Kaiken lisäksi tarjous tuli niin myöhään, että taloudellista tilannetta ei olisi ehditty enää kohentaa. Sen sijaan aloitettiin vankka junioritoiminta. Tämän seurauksena saatiin useana kesänä Kisasta mukaan 6 joukkueita piiri sarjatoimintaan. Vuonna 1956 voittivat 16-vuotiaat tytöt piirin mestaruuden. Tämä joukkue oli siten runkona siinä naisjoukkueessa, joka tulevina vuosina hätyytteli piirin naispesäpalloilun mahtijoukkueita Tampereen Pyrintöäkin. Tässä tyttöjoukkueessa pelasivat Hilikka ja Helinä Nuotio, Kaija ja Kirsti Jokinen, Tarja ja Sirkka Salomaa, Hanni Salonen, Marjut Vallinoja, Riitta Peltola, Aili Rantanen, Kerttu Anttila ja Helena Luhanka. Kun sitten pelattiin naisjoukkueena, mukaan tulivat Leena Syrjänen, Kerttu Kuusi ja Terttu Kivellä.

Poikajoukkueet (18 v, 16 v. ja 14 v.) voittivat piirin mestaruuksia useina vuosina. Parhaiten menestyivät vuonna 1957 alle 18-vuotiaat, jotka voitettuaan ylivoimaisesti piirin mestaruuden pääsivät ottelemaan Suomen mestaruudesta. Loimaan Palloilijat voitti tasaisen ottelun yhdellä juoksulla ja selviytyi jatkoon. Lopuotteiluissa Loimaa sai SM-hopeaa. Tässä hyvin menestyneessä Kisan poikajoukkueessa pelasivat Taisto ja Tapio Kallio, Aulis Salonen, Ilpo Salonen, Matti Kuronen, Aimo Remes, Martti Kajomeri, Juhani Salomaa, Eero Vuorinen, Matti Tähkälä, Timo Mettälä ja Matti Manninen. Monet näistä pojista pelasivat sitten useita vuosia miesten joukkueessa.

Miesten joukkueen ei onnistunut voittaa maakuntasarjaa, vaikka voitto usein olikin hyvin lähellä. Tämä me-

Kisan tyttöjen 16 v. piirin mestaruusjoukkue vuonna 1956. Vasemmalta Helinä Nuotio, Marjut Vallinoja, Kerttu Anttila, Aili Rantanen, Hilikka Nuotio, Hanni Salonen, Kaija Jokinen, Riitta Peltola, Tarja Salomaa.

nestys vakiintui varsinkin sitten, kun Teuvo Heula palasi poikavuosiensa seuraan takaisin vuonna 1959. Yleensä joukkue sijoittui toiseksi tai kolmanneksi. 1960-luvun puolivälissä alkoi juniorijoukkueiden menestys heikentyä ja harrastus hiipua. Myös naisten pesäpalloilu päättyi 1960-luvun alkuvuosien. Miesten joukkueella oli edelleen hyviä sarjakausia, mutta kuin onnettaren oikuttelusta maakuntasarjan voitto jäi tulematta. Totuuden nimessä on kyllä muistettava, että mukana oli myös todella kovia joukkueita kuten Tampereen Pyrintö, Toijalan Palloveikot, Nokian Urheilijat, Ikaalisten Urheilijat jne. Vuonna 1966 voitto kuitenkin tuli Kisan lyödessä kovassa ratkaisuoittelussa Tampereen Pyrintön. Suomi-sarjan nousukarsinnat pelattiin Lempäälässä, mutta kotikenttäkään ei autanut nousuun. Seuraavana vuonna sarjoja uudistettiin ja kolmen maakuntasarjan kärkijoukkueesta muodostettiin entistä paljon kovempi maakuntasarja. Tässä sarjassa Kisa pelasi seuraavan kauden. Innostus oli kuitenkin hiipumassa, Seurauksensa oli putoaminen sarjasta. Osa kantavina voimina olleista pelaajista oli myös lopettelemassa pitkää pelaajauraansa ja kun mitat täyttävii nuoria voimia ei ollut riittävästi, sammui harrastus pesäpalloon miesten osalta vuonna 1969. Junioripelejä pelattiin vielä pari vuotta, mutta tämänkin toiminnan ylläpitäminen osoittautui vaikeaksi. Näin oli monen intomielisen pesäpalloilijan ja katsojan todettava murheellisena tämän urheilumuodon Lempäälässä ainakin sillä erää päättyneeksi. Lueteltakoon tässä se joukkue, joka vuonna 1966 voitti maakuntasarjan ja oli siten viimeinen joukkue, joka piti Kisan lippua kor-

kealla kansallispelissämme pesäpallossa: Teuvo Heula, Kalevi Alvi, Taisto Kallio, Aulis Salonen, Jarmo Salonen, Esa Lampi, Eero Vuorinen, Matti Nuotio, Aimo Remes, Esa Niemelä, Heikki Hopponen, Juha Henttonen ja Matti Järvinen.

1980-luvulla aloitti Lempäälän NMKY pesäpallotoiminnan. Noin 10 vuotta kestänyt tauko pesäpalloilussa oli kuitenkin tehnyt tehtävänsä. Entistä harrastajajoukkoa ei juuri ollut. Kaikki oli aloitettava alusta. Toimintaa haittasi luonnollisestikin harrastajamäärän vähyys ja tästä hän kärsii joukkueurheilussa myös taso. Hämeen piirin sarjoihin osallistui muutamana vuonna kaksi nuorten joukkuetta sekä ikämiesten joukkue. Tämäkin toiminta loppui k.o. vuosikymmenen lopulle tultaessa.

Lempääläisistä pesäpalloilijoista on parhaiten menes-

tynyt Teuvo Heula, joka vuonna 1945 tuli Kisan poikajoukkueeseen. Seuraavana vuonna hän pelasi jo Kisan miesjoukkueessa ja meni sitten Tampereen Pyrintöön, jossa pelasi 12 vuotta. Näistä vuosista pelasi Pyrintö kuusi vuotta mestaruussarjassa. Teuvon pelipaikka oli lukkari. Uransa aikana hän saavutti yhden SM-pronssin, pelasi kolme Itä-Länsi -ottelua, opiskeluaikanaan kolme akateemista Itä-Länsi -ottelua, yhden Liitto-Lehdistö -ottelun ja yhden Mestarit - muu Suomi -ottelun sekä arvioitiin Pesäpallolehdestä 1950-luvun all stars -joukkueen lukkariksi. Hämeen piirijoukkueessa hän oli mukana useita kertoja. Pyrintön jälkeen hän pelasi Kisassa vielä 9 vuotta, toimi Kisan pesäpallojaoston puheenjohtajana ja jäsenenä Hämeen piirin pesäpallojaostossa. Pelaajaura kesti 21 vuotta.

Itä-Länsi -ottelun avajaiset ja pelaajien esittely vuonna 1954 Helsingissä nykyisen Finlandia-talon paikalla. Mustapukuinen idän lukkari Eino Kaakkolahti, lautasen toisella puolella lännen lukkari Teuvo Heula, Tampereen Pyrintö.

Kisan pesäpallojoukkue vuodelta 1965. Edessä vasemmalta Aulis Salonen, Teuvo Heula, Esa Lampi. Takana vasemmalta Eero Vuorinen, Jarmo Salonen, Heikki Koskimies, Kauko Tikka, Matti Nuotio, Aimo Remes, Taisto Kallio. Kuvasta puuttuu Kalevi Alvi.

Kalevi Alvin pelaajaura on pituudeltaan myös 23 vuotta. Hän aloitti 13-vuotiaana Kisan poikajoukkueessa vuonna 1946 ja siirtyi sitten neljä vuotta myöhemmin Kisan miesjoukkueeseen, jossa pelasi vuoteen 1954 saakka. Pelasi välillä Toijalan Palloveikoissa ja Tampereen Pyrinnössä. Palasi Kisaan vuonna 1959, jossa oli mukana vielä 10 sarjakautta. Kalevin vakituusin pelipaikka oli 2-koppari, mutta muillakin paikoilla peli sujui. Suomalais-sarjajaksia kertyi kaikkiaan 5. Opiskeluaikana hän pelasi 2 akateemista Itä-Länsi -ottelua ja tuli asevelvollisuuttaan suorittaessaan puolustusvoimain mestariksi. Hän pelasi myös Hämeen piirijoukkueessa, toimi Kisan pesäpallojaoston puheenjohtajana ja Hämeen piirin pesäpallojaoston jäsenenä.

Eero Palomäki aloitti pelaajana Lempäälän suojeluskunnan joukkueessa 1930-luvulla. Hän muutti muun perheen mukana Toijalaan ennen talvisotaa. Sotien jälkeen hän kuului Toijalan Palloveikkoihin. Toijalahan oli tuolloin maan huipulla ja kaksinkertainen Suomen mestari. Eero ei osallistunut toimintaan pelaajana, vaan hän suoritti varsin mittavan työn tuomarikouluttajana, pelituomarina kaikilla sarjatasoilla sekä Hämeen piirin pesäpallojaoston jäsenenä.

Hämeen piirijoukkueessa ovat Kisan miehistä pelanneet Teuvo Heulan ja Kalevi Alvin lisäksi Esko Suominen, Matti Järvinen ja Taisto Kallio. Poikien 16 v-piirijoukkueessa ovat pelanneet Tapio Kallio, Martti Kajomeri, Ilpo Salonen ja Eero Vuorinen.

Edellä mainittujen lisäksi Jukka-Pekka Pennanen ja tämän kirjoittaja ovat olleet Hämeen piirin pesäpallojaoston jäseninä ja sihteereinä, toimineet piiriohjaajina ja tuomarikouluttajina sekä pelituomareina kaikilla sarjatasoilla.

Ei voida sanoa, että Lempäälän pesäpalloilu olisi missään vaiheessa edustanut kansallista kärkitasoaamme. Se on edustanut kuitenkin kunniakkaasti ja pitkäaikaisesti vankkaa pesäpalloharrastusta hämäläisellä maakuntatasolla.

Toivottavasti nyt uudelleen virinnyt lempääläisten juniorien pesäpalloharrastus jatkuu niin, että saamme jälleen oman paikkakunnan nais- ja miesjoukkueet sarjapeleihin. Tätä toivovat kaikkein hartaimmin lukuisat pesäpalloveteraanit. Toivottavasti tämä katsauskin on innoittajana tuohon päämäärään pyrittäessä.

Pekka Toivonen

Leivon, leivon leipäsiä

Suuren tiinun sisällän kannoin
lämmetä sen ensin annoin
muurin kylkeen jauhosäkin
puita uunin eteen miltin.

Leipälautaa aika monta
pituudessaan tavatonta
tupaan myöskin kikutin
lämpöisehen liikutin.

Huomenissa sekoittelin
jauhot veteen vatkaelin
lasta pystyssä kun kesti
hyvä oli juuren testi.

Sitten yön toisen jälkeen
askareen tein hyvin tärkeen
vastasin mä taikinan
kimmoisan ja notkean.

Odottelin pitkän tovin
taikina jo paisui kovin
hiljalleen se pussahteli
happamelta tuoksahteli.

Siitä leipää reiällistä
hyvin monta laudallista
taputtelin taitavasti
pyörittelin sulavasti.

Leivät nousi, hiipui uuni
kohta hiilet poies luudin
lapiolla arinaan
leivät nostin paistumaan.

Tuore leipä tuoksuvainen
ompi suuhun sopivainen
maitoa ja voita mukaan
näkläiseksi ei jää kukaan.

Sirkka Ulanen

Valpuri ja Tatjana

"Maasta sinä olet ja maaksi sinut pitää jälleen tuleman", siunasi vanha rovasti Henrikin Reedriikka-vaimon maan multiin, jäisiin multiin. Mies seisoi hattu kourassa, mustiin pukeutuneen aikuistuneen tyttärensä kanssa suljetun arkun läreillä siunauskappelissa.

Seudun kyläläisillä oli tapana, että kaikki hautajaisvieraat kävivät hyvästelemässä vainajat. Kaikki kynnelle kykenevät tulivat hautajaisiin, niin myös tuli Aapelinmäen Paavo vanhapiika-tyttärensä Valpurin kanssa. Saatiinhan hautajaisissa tavata vanhoja tuttuja ja syödä pullaa ja hyviä ruokia vatsan täydeltä. Pöytien herkut monessa tuvassa olivat ensimmäisen maailmansodan jälkeen harvinaisia.

Henrikin Reedriikka-vaimo oli kuollut espanjantautiin, ja samoin menehtyi jo keväällä Valpurin nuorin sisar Anna. Tautia ei voitu nujertaa, koska penisiliiniä ei oltu vielä keksitty. Kaikkein pahimmillaan raivosi myös keuhkotauti, eikä ollut juuri sunnuntaita, ettei olisi ollut hautajaisia. Kylän asukkaista aina joku kuoli viikottain. Ruumiit pestiin ruumislaudalle odottamaan siunausta. Henrikki oli menettänyt nyt vaimonsa lisäksi kolme lastaan.

Komeana tummahiuksisena hän katseli ja jutusteli vieraittensa kanssa ja kertoili myöhemmin jo Reedriikan hautajaisissa iskeneensä silmänsä Valpurin tulipunaiseen ja pitkään tukkaan. Valpuri oli punakka ja aika pönäkkä nainen. Ei juossut riijuureissuja eikä tansseja, koska on tui toista jalkaansa. Valpuri oli pienenä tyttönä pudonnut uunin pankolta, ja nilkka oli mennyt sijoiltaan.

Sen ajan tietämyksen mukaan ei kuvattu eikä liiemmin tutkittu kinttua. Lääkäri oli vain summamutikassa määrännyt sisäisesti otettavaa lääkettä. Jalka jäi pienemmäksi ja kasvoi väärään asentoon.

Henrikki jatkoi loisena elämistään Takkulan talossa, ja Valpuri oli isoilla rikkailla navettapiikana. Silloin kun ei ollut navetassa töitä, autettiin sisällä emäntää monenlaisissa töissä. Jynssättiin hiekalla lattiaa tai kuurattiin tuhalla kahvipannuja niin, että sormenpäät halkeilivat lipeän polttamina verihaavoille.

Ei unohtunut Henrikin mielestä punatukkainen Valpuri, niin hän kokemusta omaavana entisenä ukkomiehenä tallusteli Valpurin piikomispaikkaan kyselemään kihlamarkkinoille. Renkien ja piikojen riiviikkojen aika oli syksyllä kirkonkylän syysmarkkinoiden aikaan. Markkinoiden aikana käytiin tavallisesti ostamassa kihlat, ja toinen tärkeä tapahtuma oli pestirahan ottaminen isänniltä, jos halusi vaihtaa seuraavaksi vuodeksi piikomis-taltoa.

Henrikki ajoi isännältään lainaamalla hevosella ja puhuttuaan asiansa, he lähtivät markkinoille kihlanostoon. Taisi se entinen ukkomies vikitellä vähän muutenkin, koska ensimmäinen lapsi syntyi kovin lyhyen odotusajan jälkeen.

Henrikin tytär aikuistui ja lähti Helsinkiin töihin. Hän pääsi asumaan Henrikin sisarelle, joka ompeli Helsingin hienostoväelle juhlatamineita. Tytär Matilda ei hyväksynyt koskaan isänsä uutta ja nuorta vaimoa. Henrikin ensimmäinen vaimo oli paljon vanhempi kuin nykyinen morsian, Valpuri oli Henrikkiä viisitoista vuotta nuorempi. Kihlattu oli ylpeä, koska kyläläiset kehuivat Henrikkiä nuoreksi ja komeaksi mieheksi.

Lesken elämä ei montakaan kuukautta maistunut yksikseen, niinpä eräänä marraskuun päivänä lumi vain tuprusi kylätieltä, kun Valpuri katsahti ulos ikkunasta. Henrikki, sulhanen sitoi hevosen vanhaan petäjäjään.

Valpuri luuttusi ison tuvan latioita, kun tulija koputti oveen astuen sisälle samantien. Henrikki kysäisi vähän reffakkaasti: "Lähdetkö, ajattelin, että mennään käymään Nilsin sakastissa vihillä." Kohta leskimies sekä morsian istuivat vällyjen alla reessä kohti Nilsin kirkonkylän pappilan sakastia. Sinne saivat jäädä lattiarievut ja sanko. Liekö kulunut säädettyä vuotta leskeydestä, siitä Henrikki välitti viis, kun jo uutta perhelisäystäkkin oli tulossa.

Vihkiäisseremonia oli yksinkertainen, vain kanslianeiti seiseoi todistamassa tapahtumaa. Kotimatalla ei puhuttu juuri rakkaudentunnustuksia sen enempää kuin pussattukaan, niin vain pappi oli julistanut mieheksi ja vaimoksi. Hevosta ohjastaessaan Henrikki hieman herkis-

tyi ja hyrtyli: "Tuoll' metsän siimehessä on villiruusunen, sen salon sydämessä on olla rauhaisaa".

Köyhimmät ihmiset elivät Savon mailla tähän aikaan loisina. Loiset saivat asunnon talojen tupien nurkkauksista ja tekivät tilapäistöitä talollisille. Valpuri autteli talon emäntää sisähommissa ja Henriikki korjasi kyläläisten kengät. Teki myös pikku remontit, kuten maalauksia talontöiden lisäksi. Redriikka-vainajan sänky saman Takkulan talon ison pirtin nurkassa, kaiken väen nähtävänä, siinä sen ajan yksiö nuorelle naiselle ja miehelle. Olot eivät Valpurille juuri korjaantuneet avioliiton myötä.

Aapelinmäellä isä-Paavon kanssa asuessa omasta rauhasta ei voinut puhuaakaan. Talo oli useamman veljeksien omistama ja koko tupa yhteinen makuu- ja ruokailuhuone. Lapset petattiin nukkumaan lattialle, joka oli niin kylmä, että vesi jäällyi talvisin lattialle. Valpurin isä kuoli yllättäen sydänkohtaukseen. Tästä syystä tytär joutui menemään raskaisiin piikomisaikoihin töihin. Valpurin koti myytiin pakkohuutokaupalla yleismaailmallisen laman aikana. Aapelinmäentaloa rasitti veljesten yhteinen velka, josta kukaan ei huolehtinut, ja tästä syystä talo siirtyi pankin omistukseen.

Kovin tunsivat Valpuri elämänsä orjalliseksi, varsinkin pienen lapsen kanssa. Emännällekin oli lapsia tulossa, mutta pahat teki vain loisen lapsi. Ensimmäinen lapsi oli syntynyt edellisen vuoden heinäkuussa, ja nyt Valpuri odotti toisen synnytyksen alkamista. Elokuu oli lopuillaan. Takkulan talon emäntä pyöräytti pojan peräkammarissa aamupäivällä. Aivan kuin näkemästään herkistyneenä Valpuri tunsivat kovia kouristuksia mahassansa ja samassa lapsivesi lirsi pitkin sääräiä lattialle.

Juuri tähän Takkulan taloon oli määrätty edellisenä vuotena kinkerit pidettäväksi. Kaunis elokuun päivä sai kyläläiset lähtemään liikkeelle. Kyläläisiä tulisi olemaan pirtin täydeltä ja Valpuri-paralla ei ollut synnytyskamarina, kuten oli emännällä. Hän kuiskasi Henrikille: "Mene lämmittämään tuo savusauna valmiiksi ja lämmitä vettä myös lapsen pesemistä varten!"

Saunan jotenkuten valmistuttua kuntoon Valpuri lähti vielä kitkun sekaan synnytystä odottamaan. Nokisella rahilla istuen mustasta pienestä ruudusta tihraten taloon vaeltavia vieraita. Välillä Henriikki kävi kyselemässä, joko se joutuu. Tähän kyselyyn oli tosi syy, koska pappi tuli taloon, ja kaikki kastamattomat lapset kastettiin samantien rovestin läsnäollessa. Olihan kirkonkylään kahdenkymmenen kilometrin matka, ja edestakaisin kuljettuna se vastasi rankan työpäivän tekoa.

"Joko on valmista", huuteli Henriikki saunan ovelta. "On, on, tule punomaan vain napanuora", sanoi Valpuri. Pihkaisella housunpolvellansa mies punoi napanuoran. Tämän jälkeen hän vanhoilla räätälin saksilla katkaisi lapsen sykkimästä lakanneen napanuoran. "Tyttökö tämä onkin", tokaisi Henriikki. Meinasi se ensin siinä tohinassa lapsen sukupuolenkin tarkistus unohtua. "Kääräise jotakin sen ympärille, niin se ehtii vielä kastettavaksi", kiirehtien puhui vaimollensa.

Henriikki lähti nytyin kanssa, mutta palasi pari askelta kysyäkseen: "Mikäs me annetaan tyttölle nimeksi?" Valpuri vastasi: "Antakaa vaikka Tatjana, koska nythän ovat lapsilla venäläiset nimet muotia." Lapsi tuotiin nimen saaneena takaisin savusaunaan. Vaimo ja lapsi nukahtivat rahille saunan lämpimään.

Seuraavana aamuna Valpuri tuli tuvan nurkkaukseen nyyteineen. Talon emäntä ihastuneena Valpurin pienen tyttöön ehdotti hänelle: "Laitetaanpas Tatjana ja meidän Matias samaan koppaan nukkumaan". Pienokaiset nukkuivat toinen toisessa ja toinen toisessa päässä suuressa ruumenvasussa ilman minkäänlaista ennenvanhais-talonpoikaiskynnystä.

Lapsia syntyi siihen aikaan sänkeen ja henkeen melkein kuin jäniksenpoikia. Niinpä Henriikki ja Valpuri rupesivat katsomaan itselleen vähän suojatumpaa kortteeria kuin toisen talon nurkkaus. He muuttivat vanhojen poikien mökkiin, mutta oma elämä puuttui sieltäkin, koska talossa vieraili jatkuvasti ohikulkevia savotalaisia.

Miehet kärhäisivät piippua täydeltä, joten pienet lapset ja Valpuri olivat tukehtua tupakansavuun. Lisäksi miesten epäsiisteyteen, räkäsylkiin lattialla Valpuri ei totunut. Heidän onnekseen naapuripitäjässä tyhjeni Tervan mökki. Talossa isäntä murhasi vaimonsa ja itsensä juomalla myrkkyä. Henriikki lähti mökkiä kyselemään, ja sai luvan vaimoineen muuttaa mökkiin. Valpuri oli onnellinen, koska kolmen pienen lapsen kanssa oli mahdollonta selviytyä räkäisessä, savuisessa vanhojenpoikien mökissä. Lapsia tuli joka vuosi yksi lisää, ja nytkin Valpuri odotti jouluksi perheenisäystä. Tästä alkoi Henrikille ja Valpurille kehittyä ajatus saada jollakin konstilla oma mökki päin päälle.

Henrikin kotipaikka lähipitäjässä ei ollut suuri, vain muutaman aarin suuruinen yhden lehmän elättävä paikka. Henrikin isäukko Henriikki asusti kotimökkiä yksinäänsä. Ukon tyttäret olivat lähteneet kaupunkiin töihin ja ukkoutuneet sinne.

Perintötilkullensa Henrikki ryhtyi kyhäämään ensiksi körsyä, tilapäistä lautahökkeliä metsän reunaan. Kyseli talo talolta isänniltä mökinhirret. Tähän matkaan tarvittiin sitkeyttä sekä avioparin alistuvaa nöyrytystä. Körsyssä Valpuri asusteli lastensa kanssa, kunnes joulun alla ennen pakkasten tuloa päästiin omaan tupaan lämmittelemään. Paremmassa asemassa olevat Henrikin sukulaiset virmistelivät; olisitte sen körsynne edes metsään tehneet ettei olisi maantielle näkynyt.

Punatukkainen poika Johannes syntyi aivankuin tuliaisena uuteen pirttiin. Rikas sukulainen toi leseitä lapsisaunoihin, vaikka viljavampaa ruokaa lapsikatraassa olisi varmasti tarvittu. Valpuri osti piikomisaikaisilla säästöillensä lehmän, jonka hän sai sijoittaa ukko Henrikin navettaan. Mökissä oli nyt maidon tilkka kutakin lasta kohti suuremmaksi osaksi vuotta. Kesäisin kasvatettiin perunoita, porkkanoita ja lanttuja. Kasvatettiin kyllä kerä ja kukkakaaliakin, mutta niitä syötettiin etupäässä lehmälle rehuna.

Porkkanoita lapset söivät suoraan maasta, enintä multaa pyyhkäistiin vähän ojanpientareeseen. Ruuanpuolessa rupesi olemaan monipuolisuutta. Kylläkin useasti toistuvat raskaudet tekivät Valpurin heikoksi ja kaikki uudet raskaudet eivät onnistuneet vaan päättyivät sikiön menetykseen. Lapsia vaivasivat vauvoina kovat ramppi-kohtaukset ja kova yskä sekä kuume. Valpuri oli menettänyt jo kaksi elävää lastansa ja pari melkein täysiaikaista syntymätöntä kuolleena kohtuun.

Näitä ruumiita pidettiin perunakuopassa tai riihessä. Keskoset säilytettiin pirtin vintillä siihen asti, kunnes Henrikki ehti viedä ne kirkolle siunattuun hautausmaahan. Keskonen laitettiin nytyissä selkäreppuun ja kirkonkylälle tehdyllä ostosreissulla se vietiin kirkkomahaan.

Tatjana oli ainoa tytär, joka suuresta lapsijoukosta jäi naisenpuolen elämään. Tyttö kasvoi poikakatraassa ja oppi hyvin pitämään puoliaan sisarusten välisissä nahnoissa. Häntä myös sanottiin tyhjännaurajaksi, koska tyttö oli luonteeltaan aikamoinen räkätti. Tytär oli kymmenvuotias, kun perheen kahdeksan kuukauden ikäinen pikku tyttö menehtyi ramppiin ja yskänkohtaukseen. Tämä kuolemantapaus ja arkunteko sekä hautajaiset hiljensivät pitkäksi aikaa nuoren Tatjanan mielen.

Kylältä tuli taitavaksi pullantekijäksi kehuttu nainen leipomaan hautajaisiin vähän tarjottavaa. Eipä se Valpuri lapsiltansa olisi saanut mitään tehtyäkään, mukulat olisivat vieneet taikinan käsistä. Harvoin oli mökkiläi-

sillä varaa pullan leipomiseen, koska ruisjauhot olivat tärkeimmät hankkia, että pysyttiin edes leivässä.

Sunnuntaina hautajaissaattue lähti kuorma-auton lavalla istuen lapsen arkku Henrikin polvien päällä kohti kirkonkylän hautausmaata. Hauta oli valmiiksi lapioitu ja arkku kainalossa tikapuita alas Henrikki laskeutui hautaan. Nousi ylös haudasta, otti lippalakin reuhkan päästängsä... ja itki. Tämä näky oli järkytys villille Tatjanalle, jonka tunsu isänsä vain kiukkuisena ja äreänä miehenä. Tavallisesti Henrikki vain tiuski lapsille ja Valpurille, jos nämä jostain syystä häiritsivät Henrikin yöunta ja elämänmenoa.

Elämä jatkui, vaikkakin sodanjälkeinen aika oli hyvin niukkaa, etenkin näin pikkutilallisilla. Tatjana ja vanhemmat pojat kävivät kansakoulun muutaman kilometrin päässä Kuusiharjun koulussa. Eräänä päivänä tuli musta autollinen ylhäisennäköistä porukkaa tarkistamaan pikkumökkiläisten elämänlaatua. Eräs naisista kurkisti resun sängynpeiton alle, minkälaiset li lapsilla petivaatteet. Sanoivat olevansa tarkistusmatkoilla päätöksentekoa varten... päätöksien, että kenelle köyhille ja suurperheisille annettaisiin suurperheavustusta valtion toimesta.

Mitäpä muuta Valpurin lasten ja itsensä sängystä löytyi kuin vanhat olkipatjat. Pikapuoliin annettiin kunnan puolesta uudet huovat, pojille sarkahousuja koulunkäyntiä varten ja kumisaappaita. Tatjana oli mielissään, siitä päivästä hän sai luvan lähteä hakemaan uusia kenkiä jakelupaikalta. Miesten polkupyörällä tangon välistä polkea kihnuttaen hän sääntäsi matkaan. Elämää elettiin niin luonnon lasten lailla, ettei tyttö osannut erotella köyhyyttä tai rikkautta eikä hävetä edes kotinsa köyhyyttä.

Henrikki suutaroi usein kenkiä ja korjasi vanhoja, mutta omalle perheelle ei hän pystynyt valmistamaan niitä. Aivan siitä syystä, koska ei ollut nahkoja mistä valmistaa kenkiä. Eräänä kesänä Valpurin sääret olivat visvoilla, kun koko kesän kulkea röntösti vanhoissa kumisaappaiden resuissa.

Sen jälkeen elämänlaatu parani huomattavasti, kun syrjäseuduille tulivat neuvolat sekä lätiysavustukset ja ennen kaikkea lapsilisät. Tämä raha oli erittäin tärkeä, koska sen turvin pystyttiin vähäsen taloutta suunnittelemaan eteenpäin. Monta kertaa se raha pyydettiin jo tutulta pankinjohtajalta etukäteen.

Vanhin pojista halusi lähteä maalarin oppiin kaupunkiin, kun kotipuolella ei löytynyt kuin ropsintekohom-

mia isän mukana savotassa. Tähän tarjoutui tilaisuus, koska Henrikin sisaren mies oli maalarimestari ja halusi pojan tulevan oppiin.

Kun oli suojainen talvisää, silloin Valpuri yritti pestä pyykkiä perheellensä, koska pyykkitupa oli taivasalla. Muuripata ja penkki kaivettiin lapiolla lumen alta. Saa- vissa jyrättiin pyykkilaudan päällä vaatteita puhtaaksi ja sen jälkeen huuhdeltiin jääkylmällä vedellä. Parempaa kuivumispaikkaa ei ollut kuin navetan vintin orsilla. Pyy- kit kyllä kuivanakin tuoksuivat selvästi lehmänlannalle.

Joinakin talvina vesi loppui kaivosta, jolloin saunavedet sekä keittovesi sulatettiin lumesta. Pyykit Valpuri kävi huuhtomassa kahden kilometrin päässä olevassa järves- sä. Talvi jätti merkkinsä Valpurin käsiin kolottavina reu- matismipatteina. Vanhemmat lapset kävivät pitkät päi- vät koulua, mutta kesällä lapset suorastaan urakalla räpi- vät lähellä olevassa Honkajärvessä.

Huonojalkaisena Valpuri ei aina päässyt lapsiansa varti- oimaan ja esteenä olivat myös pienimmät lapset. Tuulen mukana kantautui lasten ääniä järven rannalta, silloin hän ajatteli: "Sanantuoja on ainakin vielä elossa".

Lastenhoitoapua ei Valpuri Henrikiltä juuri saanut, mutta tiuskimisia siitäkin edestä. Väsyihän se Henrickin van- hana miehenä ropsien kuorintaan ja iso lapsikatras ympä- rillä. Elämä elettiin pikkumökeissä kädestä suuhun, koska ei ollut suuria jauho- ja lihavarastoja. Sairauden- kin sattuessa odotettiin, että potilas paranisi itsestään. Vasta sitten, kun lapsi tuli huonommaksi, Henricki lähti kävellen puhumalla hakemaan lääkkeitä kunnanlääkäril- tä.

Tapaturmat saivat odottaa ainakin yön yli. Tatjana muisti äitinsä kertoneen, kuinka poikalauma rupesi leikkimään siipioravia. Silloin Johannes paiskautui maahan. Johan- nes kannettiin pökerryksissä tupaan. "Pitäisi lähteä lää- kəriin", hätäili Valpuri. "Piruako menee hyppimään", Henricki vastasi. Valpuri valvoi yön yli pojan vieressä, mutta aamun koittaessa Johannes heräsi vironneena sän- gystään. Taas oli säästetty ainakin lääkärin maksun ver- ran vähistä rahoista.

Samoin naapurinkin emäntä hoiti vakavakin viat itse. Hänellä oli myös kolmetoista lasta ja lapsista suurin psa sairastui vakavasti ennen aikuisikää perinnölliseen mie- litautiin. Yksi hänen pojistaan nukahti lieden pankolle, jossa oli juuri uunista vedetyt hielet. Pojan takalisto pa- loi pahasti, mutta vika hoidettiin kotona kermalla ja kar- keilla suoloilla.

Tatjana ihmetteli usein emäntien tyyneyttä ja alistu- neisuutta. Kerran naapurin emäntä uskoutui Tatjanalle, kun kuuli tämän olevan lähdössä kaupunkiin Trikoo- tehtaan konttoriin lähetiksi. "Tatjana, älä ota miestä it- sellesi, pysy crossa heistä ja loista kuin aholla mansi- kat. Miehet kohtelevat meitä huonommin kuin hevosa- tansa." Tämä oli liiallisista synnytyksistä väsyneen nai- sen onnentoivotus nuorelle Tatjanalle.

Tatjanaa olisi kipeästi tarvittu kotona pienimpiä hoita- massa, mutta rippikoulun jälkeen tuli tytölle palava halu lähteä vaatteita tienamaan. Käväisi se tytön mielessä sekin, että komea siirtolaispoika huomaisi hänet parem- min sitten kotipuolessa oleskellessa. Henrikin tytär Ma- tilda oli luvannut asunnon luotaan Helsingissä. Äiti Val- puri lupasi tytön vain talven ajaksi, koska hän tarvitsi tätä kesän alussa uuden lapsen syntymän aikoihin.

Tatjanalla oli koko talven valtava koti-ikävä. Sisar- puoli yritti puhua, etteihän sinun siellä kotonasi ole muita kuin villejä pojannulikoita. Täitäkin on äidilläsi ja po- jilla, eikä pirtin ympäristökään siisteydellä houkuttele. Vaikka tämä kaikki oli totta, silti Tatjana näki sen kai- ken parempana ja kauniimpana kuin sisarpuoli, joka ei uudesta äidistä tykännyt. Kotipuolessa olivat lapsuuden leikkipaikat ja kaverit.

Tatjana muisteli, kuinka hän veljessarjan kanssa nousi aamulla aikaisin mäenlaskuun kuutamon valossa van- hempien vielä nukkuessa. Kotona ollessansa kyllästyi ainaisten pienten lasten hoitamiseen, mutta kuitenkin täällä kaukana hän kaipasi heitä kovasti. Palkka oli liian pieni, että olisi päässyt ennen kesää käymään kotona.

Kesän alussa Tatjana palasi, mutta hänelle oli tapahtu- nut jotakin, nyt hän jäi kaipaamaan Helsinkiä. Tatjana päätti palata ja aloittaa opiskelut iltaisin. Hän oli kovas- ti itkenyt, kun talojen tytöt pääsivät jatkamaan opiske- lua Nilsiän keskikouluun, mutta Tatjanan vanhemmilla ei riittänyt tytön opintielle varoja.

Eriäänä kesäaamuna synnytyksen aika koitti Valpu- rille hyvin onnettomissa merkeissä. "Tyttö tule äkkiä äitisi luo", huusi Henricki ovelta. "Minä lähdän hake- maan kättilöä ja luulen... että tarvitaan myös lääkäriä". Tatjana meni pikkukamariin, siellä äitinsä oli alaosa- taan veren tahrima ja yritti peitellä sitä nuorelta tytöltä. Kättilö ja Henricki saapuivat pian ja ohikulkiessaan kät- tilö kuiskasi Tatjanalle: "Voimme menettää äitisi elle- me toimi nopeasti. Juotan äidillesi oikein vahvaa suola- vettä, kunnes lääkäri saapuu."

Lääkäri saapui ja pyysi heti kaikki aikuiset kamariin

auttajiksi. Mutta Henrikistä ei ollut apua, sillä suvun miesten viitsaus veren näkeminen sai hänet puolipökeryksiiin. "Tule sinä Tatjana, olethan sinä jo viisitoista-vuotias", komensi lääkäri. Tatjana meni huoneeseen, näki äitinsä vaikeroivan laimeasti matalan piirongin päällä selällään. Tyttö sai tehtäväkseen pidellä toisesta jalasta ja naapurin emäntä piteli toisesta jalasta. Kätilö hoiteli yläpäätä ja lääkäri valmistautui vetämään lapsen ulos. Lapsi saatiin ulos kuolleena, pieni poikavauva oli tukehtunut, koska napanuora oli irronnut istukasta liian aikaisin. Onneksi lasten äiti pelastui, vaikka heikkoa heikompi kunto oli hänellä pitkän aikaa.

Henrikki nikkaroi arkun ja imemätön maito pakotti Valpurin rintoja. Henrikki lähti lainaamaan kirkonkylän neuvolasta pumppua, jolla saatiin lapsivaimolta maito imetyksi pois. Vainaja vietiin naapurin isännän kärrynlavetilla nimettömien hautaan haudattavaksi. Tatjanan äiti tervehtyi ja tytön mieli paloi kaupunkiin. Myöskin Johannes halusi lähtellä maalarinoppiin.

Valpurin tupa tyhjeni sitä mukaa, kun kintut lapsilla venyivät. Henrikki anoi valtiolta lisämaatakin, että joku pojista jäisi heille vanhuudenturvaksi kotikonnulle. Näin ei kuitenkaan käynyt. Nuorimman Valtterin ollessa so-tavlaessa Henrikki nukkui ikuisesti omaan slänkyynsä vanhana ja väsyneenä miehenä. Ainoastaan Valpuri yksinäänsä kuolevan miehensä luona vain ulkona ulvoava myrsky seuranansa. Henrikki tiesi lähtönsä. "Tässä ei enää lääkäriä tarvita, minun aikani on tullut", oli Henrikki tuhahtanut. Aamun valjettua soitettiin ruumisauto noutamaan miesvainaja hautausmaan kellariin siunausta odottamaan.

Komea veljessarja kantoi Henrikin hautaan, nuorin pojista komeili sotilaspuvussa. Tyttäret Tatjana ja Matilda, leski-Valpuri laahustivat arkun perässä hiekkaisessa männikkörinteessä. Vaikka elämä Henrikin rinnalla oli ollut raskasta alistumista, köyhyyttä ja itkua, luuvalla sanoen hammasten kiristystä, olivathan he puolisoina hankkineet suuren lauman terveitä ja työkykyisiä lapsia. Sisukkuudellaan saaneet itselleen hankituksi myös oman mökin. Aviopuolisoina he olivat varmasti kasvaneet yhteen. Jokainen elävänä syntynyt lapsi oli tuottanut iloa perheeseen köyhyidenkin keskellä. Tatjanan mielestä ei köyhyys estänyt ihmisiä kehittymästä ihmisiksi ja työtätekeväisiksi kansalaisiksi.

Luonto ympärillään eläessä ihminen oppii jo lapsena elämäänsä sovussa rajoitustensa kanssa. Hän näkee ympärillään luonnon kauneuden, ja köyhyys mielestäni antaa ihmiselle tilaa luovuudelle, koska aina täytyy löytä halvin ja järkevin ratkaisu tilanteesta kuin tilantees-

sa.

Henrikin kuoleman jälkeen Valpuri jäi yksin mökkiin-sä. Kanat, sika, lehmä tapettiin, koska väsynyt leski ei jaksanut niitä hoitaa. Valpuri oikeastaan romahti miehensä kuoleman jälkeen. Muisti alkoi heiketä, ei radion kuuntelu eikä paikkakunnan lehtikään häntä yhtään kiinnostanut. Hän eli ajatuksissaan, suunnitteli päivät pitkät tekemisiäänsä saamatta kuitenkaan talouttansa kunnolla hoidetuksi. Valpurilta luiskahti ote elämästä. Lapset olivat huolestuneita hänestä, varsinkin Tatjana. Hän ainoana tyttärenä oli kovasti äitiinsä kiintynyt, vaikka piene-nä tyttönä oli äidillensä eniten kiukutellut sisaruksista.

Tatjana oli rakastunut ja käynyt läpi omasta mielestään vakavan rakkaussurunkin, jonka seurauksena hän päätti opiskelemalla unohtaa poikaystävänsä. Uusi elämäntoveri löytyi kansanopistosta, tumma kuusamolainen nappisilmä. Avioliitto solmittiin ja lapsia syntyi heti kättelyssä pari kappaletta ennen kuin nuori rouva oli saanut yhtään nykyaikaista ehkäisy-tietoutta päähänsä. Veljekset vuoron perään toivat miniehdokkaita äidil-lensä nähtäväksi ja yöpaitoja lahjoiksi. Joku pojista toi kukkiakin. Valpuri-vanhuksen muisti huononi ja suurella houkuttelulla hän suostui muuttamaan kirkonkylän palvelutaloon.

Siellä hän asui muutaman vuoden, mutta kaatumisen seurauksena hiukan halvaantui ja joutui siirtymään vanhainkodin puolelle vakituisesti asukkaaksi. Tämä oli kova isku Valpurille. Tätä hän oli eniten pelännyt. Hän muisti Henrikin sanat: "Meillä ei oteta rahalappuja kunnasta", kun kunnanlääkäri ehdotti Valpurille suonikoh-juleikkausta kunnan kustannuksella.

Valpuri isomummo elää dementoituneena vanhainko-dissa. Tuntee lapsensa sillä hetkellä, kun nämä vierailevat mummon luona, mutta kysyttäessä sanoo, että lapset eivät ole käyneet. Hän elää omaa salaperäistä maailmaansa, kelaa yhtenäään nuoruuden kehäänsä. Ehkä se aika, mikä on ollut parasta muistettavaa, säilyy kutistuneissakin aivoissa. Hänellä oli ollut vaiheikas ja rikas elämä monimuotoisista puutteista huolimatta. Nyt häntä hoivataan turvallisesti kohti viimeistä päämäärää elämänsä matkalla.

Tatjanan elämänpohja on ollut rikas ja erittäin paljon hän on saanut kokemusta, tietoa suomalaisen naisen elämän kehityksestä äitinsä sukupolven kautta.

Valpuri-mummo nukkui ikiuneen 16.12.1993.

Anna-Liisa Aikio

Joulupukki eri aikoina

Lahjoja jakeleva joulupukki kotiutui Suomeen 1800-luvun lopulla. Sen osatekijät ovat hyvin etäisiä ja hajalisiä. Joulupukin eläinhahmoiset alkutekijät ovat perua nuuttipukkikulkueista, jotka vuorostaan sisältävät aineksia roomalaisten saturnaaliajuhlista ja sumerien kulkueista vuoden pimeimpänä aikana.

Eläinhahmoon yhdistyi myöhemmin vaaleapartainen, ystävällinen vanhus, jonka esikuva oli lyykialainen Myrnan piispa Nikolaus, katolisen kirkon pyhimys ja lasten suojelija. Nikolaus oli todellinen henkilö, joka eli 300-luvulla.

Joulupukin työpaja vakiintui Korvatunturille vasta v. 1927. Sitä ennen pukki tuli vain Lapista.

Vuosisadan vaihteen joulupukki kulki yleensä ainoas-

taan säätyläisperheissä ja toi kullekin lapselle lahjan tai kaksi. Viena Aaltio (s. 1893) on kuvannut parhaaksi lapsuuden joulukseen sitä, jona hän sai silmänsä sulkevan nukken.

Erkki Rantala (s. 1913) on kertonut minulle, että pukki ei hänen lapsuudessaan Kuljussa juuri poikennut. Hänen äitinsä sanoi aina, että pukki ei tullut tätä tietä. Mutta kerran joulupukki oli kulkenut Rantalankin ohi ja heittänyt eteiseen käytetyt luistimet, joista hän oli hyvin iloinen.

Useimmilla suomalaisilla on mielessään kuva "vanhan hyvän ajan aidosta maalaisjouluista", joka oli lähinnä tunnelmaa, kirkossa käyntiä ja jouluruokia. Nykyjoulu onkin muuttunut mammonariitiksi.

Jouluaatto hautausmaalla

Valkeat kummut, kummuilla kynttilät palaa
vasten kiviä liekit lämpöä valaa
tähtimattoma sädehtii puhdas henki
jäähtynyt tulppaani, liekö jo pakkasen vanki.

Nuoskea lumi narsku jalkojen alla
hiljalleen etenee kulkija hautausmaalla
vierelle pienoisen ristin kulkija käy
hangessa ristin luona ei jälkiä näy.

Kulkija haudalle kynttilän sytyttää
liekkiä katsellen hetkisen viivähtää
ihmisen rakkaan joutui antamaan pois
vaikka yhdessä heidän parempi ollut ois.

Vaan uskossa, että toisensa nähdä kerran
he saavat taivaassa luona joulun herran
nyt kulkija kätensä hartaana yhteen liittää
ja taivaan isää tästäkin joulusta kiittää.

Sirkka Ulanen

Joululegenda

Vuoteellansa kuumeisena makaa
pieni poika tuskissaan.
Posket hehkuu, hikisenä kiertyy
tumma tukka otsallaan.

Vuoteen vieressä pöydälle on pantu
joululahjat poikasen:
juna, ratsu, joululehti, jonka
päällä kuva Neitsyen.

Joululegendaa nyt isosisko
lukee pikkuveljelleen.
Peittää veikon, sammuttaa jo valon,
pois hän hiipii hiljalleen.

Vuoritietä kulkee pimeässä
yksinäinen matkue.
Tie on liukas sekä kolkko, yön on
kahdestoista hetki se.

Edempänä tietä näyttiin kulkee
mies, ja aasin satulaan
on noussut vaimo, varovasti kantain
pieniä lastaan, aarrettaan.

Lähestyvät kylää, taloin ohi
kulkee tie. Jo hiljalleen
aamua väreilyä tuntuu yössä.
Matka jatkuu verkalleen.

Maantien varrella on talo, jonka
akkunoista heijastaa
sisällin sädehtivä valo. Siellä
pieni poika sairastaa.

Ihme! poika huudahtaa, tauti poissa.
Pienen päänsä kohottaa.
Mennyt on jo kaikki vaiva, tuska,
sairas ruumis rauhan saa.

Aamu tullut on. Sisko katsoo vielä
pikkuveikko uinuaa.
Kuumeisina eivät posket hehku,
terveet silmät aukeaa.

Erkki Invenius

Virvon, varvon vitsoil selkää

Pitihä virpomas käyvä. Milt se ois tuntunt palmusununta ja pääsiäine, jos ei kukkaa ois käynt virpomas? Lapset ne mei puoles tään virpomise hoitiit, miekii mänin mukkaa nii pienest ko muista. Palmuoksat - siivisiisii myös pajukisoi nimitettii - käyti taittelema jo lauvantain ja niist tehti kimpul valmiiks, karamellipapereil niitä viel vähä koristeltii.

Se ol näät sellane tapa, jot virpomaa lähettii palmusununtaaamul varrai. Ihmiset ko tiesiit, jot aamul tulloo virpojii, ni ulko-ovet jätettii panematta lukkoo; eikä niitä sen puolee joka talos pantu lukkoo muulokaa, jos itse kerra koton oltii.

Ensimmäiseks virvottii emäntä, sit isäntä ja muut aikaihmiset. Jokahista ropsuteltii vitsakimpul selkäpuolelle ja siin ropsittelu mukkaa samas tahis sanottiin näi nikkää:

“Virvon, varvon vitsoil selkää
tuoreeks, terveeks tulevaks vuuveks.
Vitsa siule, palkka miule.
Pulla taikinastais,
markka kukkarostais,
muna kanalastais,
voilusikka lehmästäis.
Luppaatse, luppaatse viiko päähä velkaa?
Luppaatse, luppaatse.....?”

Virpomista jatkettii niin kauva ko saatii virvottava luppaamaa, sit vast mäntii toista ropsuttelemaa. Nuoremmat ihmiset olliit viel unitiloillas, ko myö mäntii virpoma, mut ei siint kukkaa olt pahollas, jos hänet virpoma herätettii.

Viiko pääst, pääsiäise aamul lähettii sit “palkoille”. Nyt ei mänty nii varrai ko virpomaa, käyti kuitekii joka talos - naapureitaha ne olliit - mis oltii virpomaskii käyty. Emäntä ol laittant palkat meile jo paperussii valmiiks; ja siel o tavallisest keitetty pääsiäismuna, pulla ja karamelli tai muutama seksi. Jos joku sit anto viel rahhaa, ni se kyl annettii kättee, jottei vaa jäviäis mihinkää pussi pohjalle.

Se o iha mukavaa, jot lapset nykyläkii viel käyvät virpomas. Mut sitä mie en ymmärrä, et hyö maalaajaat naamojaa ja pannoot päälle noita-aka vaattehii. Olha niitä ennekii pääsiäisnoitii, mut ko ne o kokonaa eri asia ko virpomine, eikä näitä pitäs sekottaa toisiisa.

Näi haastettii enne vanhaa Karjalas miu lapsutei kotikyläs Kuolemajärvel. Se ol pitkä ja kaita pitäjä Länsi-Kannaxsel.

Väinö Valtonen

Räsymatto

Päivän pitkän kutonut oon räsymattoa lapsi vieres istuen saa sitä katsoa kuteissa on monen monta kukkaa sekä raitaa niin on äidin esillä, isän monta paitaa.

Mummun vanha kesähome mattoon uppoaa Maijan pienet paidat, pöksyt siihen katoaa Villen housut risaiset ei kelpaa mattoihin siksi läiti roskikseen ne eilen laittoikin.

Hivuneet on ohkaisiksi verhot ikkunan matonkuteina mä pelkään niiden rikkuvan vanha pyyhe naulassa on ihan nättinä tarpeellinen olla voisi vaikka rätinä.

Matto kun on valmiina mä sitä ihailen hellin käsin sivelen ja kokoon taittelen permannolle pestylle sen levittelen kyllä sitten kun on juhannus ja pyhävaatteet yllä.

Sirkka Ulanen

Lempäällä menetti talvi- ja jatkosodassa liki 200 miestä. Lempäällä-Seura kerää parhaillaan sankarivainajien henkilötietoja matrikeliksi. Kuvassa Fanni Korte talvisodassa kaatuneen miehensä haudalla vuonna 1940.

Sankarivainajista tehdään matrikkeli

Lempäällä-Seura aloitti viime keväänä suururakan. Tarkoituksena on saada aikaan matrikkeli, johon kootaan kaikkien sodissa 1939 - 44 kaatuneiden lempäälläisten sankarivainajien henkilötiedot.

Lempäällä menetti talvi- ja jatkosodassa liki 200 miestä. Osa lepää Lempäällä kirkkomaalla, osa muilla paikkakunnilla. Noin 180 kaatuneesta Lempäällä-Seura on tähän mennessä tavoittanut noin 80:n omaiset. Reilusti yli puolet on vielä tavoittamatta.

Matrikelin tekeminen ei ole mahdollista ilman sankarivainajien omaisten, sukulaisten, aseveljien, ystävien, tuttavien ja naapurien apua. Nyt kun jatkosodankin päättymisestä on kulunut yli 50 vuotta, tietojen löytäminen alkaa jo olla vaikeaa. Siksi jokainen tiedonmuru-

nen on tärkeä.

Lempäällä-Seuralla on tiedossa perustiedot melkein kaikista lempäälläisistä kaatuneista. Syntymä- ja kuoliakkoja ei tarvitse muistella, useimmissa tapauksissa ei myöskään tietoja kaatumisesta. Sen sijaan toivomme lyhyitä elämäkertatietoja sekä valokuvaa.

Tiedon antajan ei tarvitse olla sankarivainajan omainen tai sukulainen. Naapuristakin voi kertoa. Yhteyttä ottamalla selviää parhaiten, mitä tarvitsemme. Yhteyttä voi ottaa joko Pekka Toivoseen puh. 931 - 3750 578 tai Ritva Mäkelään puh. 931 - 3751 821. Jos joku tietää tuttavansa, joka ei ole tämän lehden ulottuvilla, pyydämme tiedottamaan asiasta eteenpäin.

Kuokkalan museoraitti

avoinna kesäkuukausina ti - su klo 11 - 17, ma suljettu.
Työnäytöksiä ja teemapäiviä kolme kertaa kesässä.

LEMPÄÄLÄ-SEURA MYY

Kirsti Arajärven

LEMPÄÄLÄN HISTORIA -teosta hintaan 120 mk

sekä valokuvakirjaa

LEMPÄÄLÄ VALOKUVINA 1900 - 1901 hintaan 50 mk.

Joutila
Parturi - Kampaamo
Kemikalio
Puh. 931-3750 258

Kampaamo-Parturi

Mari Stone

Tampereentie 12, Lempäälä

AVOINNA
ma 9-14
ti 9-20
ke-pe 9-17
la 9-14

P. 3750 172

Sinua palvelee:
Kampaamo-kauneushoitola
RIEHUNKANGAS
puh. 375 2013

Kampaamo
Aino Laine

Kallotie 6, Kulju
Puh. 3676 825

Parturi-Kampaamo
a Lainet

Kaskitie 13, Tampere
Puh. 2551 598

Parturi-
Kampaamo

Tuula Koivu

Sääksjärvi, Höytämö ☎ **3672 413**

AVOINNA
ma - pe 9 - 17

PARTURI-KAMPAAMO

Leena Nurmi Oy

Hakkarin Yrittäjätalo Puh. 3751 826
Sääksjärven Liikekeskus Puh. 3670 968

Parturi-Kampaamo
Tarja Korja

Avoinna: Ma suljettu
Ti, Ke, Pe 9-17
To 10-18-(20), La 8-13

Puh. 931-3753 104
Tampereentie 4
37500 Lempäälä

Yrityspalvelu CAMENA Oy

- Kokonaisvaltaista tilitoimistopalvelua
- ATK- neuvontaa • Lakiasianpalvelua

Aila Kangas Pirkko Manninen
KTM, KLT-kirjanpitiä KTM, KLT-kirjanpitiä
Hämeenpuisto 44, puh. (931) 223 9750

Timi ENTISÖINTIVERSTAS

TIINA TOIVIO

Sääksjärvi

☎ **367 3102**

Luotettava uudisrakentaja ja
peruskorjaaja

Hannu Laitila Ky

Lempäälä, Puh. 949-238 820 ja illt. 3751 860

Myynti ja näyttely: 18 km Hämeenlinnantietä, Kesölin pihassa
Avoinna ma - to 12 - 18 su 12 - 15

HirsiSet

TALOT,
HUVILAT,
SAUNAT

Pentti Ahonen
Keskuskatu 16 37550 MOISIO

työ (931) 367 6089
illt. (931) 375 2664
fax (931) 367 6536

**LEMPÄÄLÄN
KALUSTAJA**

PUH. 3750 158

MÄKELÄN KALUSTE OY

Tampereentie 484, 33880 Sääksjärvi Puh. 3671 933
Avoinna 9 - 18, kesä la suljettu

Parkettityö
Arto Herala

Puh. 3672 604, auto 949-622 797
Lampipolku 2

VANERIA
sahattuna
määrämittoihin

PIPU KY

Lipontie 486, Lempäälä
931-3748 930
949-734 142

SAHA- ja HÖYLÄTAVARAA
**VALKEAKOSKEN
LAAJAPUU OY**

Peurannonkatu 1
Pispantallin teollisuusalue
Valkeakoski
937-5850 021

MITTATYÖNÄ
Ovet, ikkunat, puutavaran höyläys ja kulvaus ym.
PUUTYÖ
RUOKONEN ☎ **3676 113**

Rakennusurakointi E. Vuorinen Ky

Lastenkodintie 18, Lempäälä.
Puh. (931) 375 0373 ja 9400 621 604

TUULIALAN RAKENNUSTYÖ

Lahnatie 10, 37550 Moisio, puh. 375 0843, 949 283 825

VERHOILIJA REIJO KERVINEN

Keissutie 1
33880 Sääksjärvi
Puh. 3672 142

Suomen Verhoilijamestariliiton jäsen

Fysioterapia-palvelut ammattitaidolla
FT Jaana Ieivo ja Minna Knuutila

FYSIKAALINEN HOITOLAITOS

FYSIOKESKUS

Tampereentie 22 Puh. 931-3752 300

Sääksjärven Puh. 367 2662

FYSIO • PISTE

FT OMT

Harri Laine

TAMPEREENTIE 414 33880 SÄÄKSJÄRVI

Fysioterapeutti-Hieroja

Däivi Söderström

Metsätähdentie 10

37550 Moisio

Puh. 3752 107

HIERONTA- JA KUNTOUTUSPALVELUT Teija Aarnio

Lääk. hall. rek. hieroja-kuntouttaja

Tampereentie 10
37500 LEMPÄÄLÄ

931-3751 753
949-799 292

Keskusta
Lempäälän
kunnallisjärjestö

SILMÄAS^EMA

Tampereentie 2, 37500 Lempäälä. Puh. (931) 3752 700

Lempäälän
Kokoomusyhdistykset

TAMMER-TUTKA

MA - PE KLO 8-18 • LA-SU 14-18

Lääkäripäivystys • Kotikäynnit

Hämeenkatu 18 • 223 1200

*Hyvää Joulua ja
tuloksekasta Uutta Vuotta*

Lempäälän Sos. Dem. yhdistykset

SÄÄKSJÄRVEN APTEEKKI

Uusissa avarissa tiloissa

Liikekeskus Sääksjärvi
Puh. 3670 480

*Joulun Rauhaa
ja toivorikasta
Uutta Vuotta Sinulle*

T: SKL : n Lempäälän po.

FYSIKAALINEN HOITOLAITOS

KUNTO-FYSIO

LEMPÄÄLÄ OP-Center, II-krs. p. 3752 223

- fysikaaliset hoidot, mm. Laser - hieronta
- lääkintävoimistelu - kotikäynnit

Timo Ojala, fysioterapeutti

Matti Korkiakangas, fysioterapeutti

**Vasemmistoliiton
kunnallisjärjestö**

TAXI Rauli Sipilä
Lempäälä

949 624 865

KESOIL

P. LYYTINEN

Sääksjärvi, puh. 367 0867

TAKSI 10041

NMT:stä tai eri verkkokoryhmästä: 931-159 041

KULJETUSLIIKE
E. Seppälä

Lempäälä Puh. 3749 668

nokian
RENKAAT

-NASTARENKAAT
EDULLISESTI POLKUPYÖRIIN

POLKUPYÖRÄ & PIENKONEKORJAAAMO

HUOLTOKARI

Automiehenkatu 2, Lakalaiva
P. 931-266 2144 ma - pe 10 - 18 la 10 - 14

Antin Autokorjaamo ☎ 931-3751 413
Tampereentie 58
37500 Lempäälä

HÄMEEN KYLMÄHUOLTO

Koivulantie 10, 33880 Sääksjärvi
Puh. 3671 220, 949-632 215

OY KJK ASENNUS LTD

Niinikuruntie 2, 33880 SÄÄKSJÄRVI
Puh. (931) 3672 101, fax (931) 3672 225

Korkeapaineputkостot, paineastiat, teräsrakenteet,
prosessiteollisuuden asennus- ja kunnossapitotyöt.

Nopea ja ammattitaitoinen korjaus- ja asennuspalvelu

auto sähkö lisakantie 1
37560 Kulju

Juha Vainio (931) 367 7600, 949 339 487

Lempäälän Kaivin
ja Kuljetus Oy

Puh. (931) 375 0418, 37500 Lempäälä

MAANRAKENNUS
KURKIOJA KY

Sipiläntie 6, 33880 Sääksjärvi
Puh. 3670 820, 949-632 510

SAFEMASTER OY

Ryynikäntie 14, PL 16, 37501 LEMPÄÄLÄ
Puh./Fax (931) 3753 327, NMT 9400-612 650

TAMPEREEN
KONE-
PALVELU OY
37550 Moisio

Uudet ja käytetyt
metallintyöstökoneet
sekä työkalut

Puh. (931) 367 6700, fax (931) 367 6972 konep sf

LÄHIVAKUUTUS
LOIMI-HÄME

Lempäälä, Tampereentie 23, puh. (931) 375 3094
Hervanta, Insinöörikatu 30, puh. (931) 318 0913

HAUTAKIVILIIKE M. KAILA

Putkiliike
P. NUORA Ky

37560 KULJU, Puh. 367 6100

Suoraan valmistajalta

Puh. (931) 3671 673,
949-838 486

Sääksjärvi - Lempäälä

HAUTAUSPALVELU

*Pakkanen Oy*Lempäälä Tampereentie 22
puh. 3750 214*Hautakivien
kaiverrukset, kultaukset ym.***T. SAIRANEN**Piippukuja 14 Lempäälä
Puh. 375 0982, autopuh. 949-639 646*Liike- ja mainoslahjat
Hootoo Oy* **NISAMO OY**Niinikurantie 3, 33880 SÄÄKSJÄRVI
Puh. 931-3672 322
KONEPAJATOIMINTAA LEMPÄÄLÄSSÄ**PARVIS OY**37550 MOISIO
PUH. 3751 888 **PYROLLPACK**
AHMA-AHO**PAKKAUSJALOSTUSTEHDAS**
37500 Lempäälä Puh. 931-3750 777, fax. 931-3750 245**SÄHKÖ-
JÄRVENPÄÄ OY**

33880 SÄÄKSJÄRVI PUH. (931) 367 1111

teräselementti oy37550 Moisio, puh. 367 6211
Hammareninkatu 7, 33100 Tampere, puh. 253 6200**ETELÄ-PIRKANMAAN
METSÄNHOITOYHDISTYS**Tampereentie 12 B, 37500 Lempäälä
Puh. (931) 3750 324, fax (931) 3750 241

• Kaikki metsäpalvelut, polttopuuvälitys, pihapuiden kaadot

**J. HAAPASALMEN
PUUTARHA**

KULU puh. 367 6084

• Yksilöllistä hoitoa lemmikillesi •

Täysihoitola
Swinghill's Kennel
Marja Siivola

Vanha Hervannantie 303, 33880 Säkäjärvi. Puh. (931) 367 0371, 949 631 712

LEMPÄÄLÄN PESULA Tampereentie 59, 37550 Moisio. Puh. (931) 375 1300, 949 830 982
Avoinna ma - pe 10 - 12 ja 13 - 17, la suljettu**Leipomo Ståhlberg ja
Kumpp.**Om. Torkki ja Viskari
Lempäälä puh. 3750 323**VIIALAN KOTILEIPOMO**

Myymälä ja kahvila

Lempäälä OP-Center, puh. 3753 223
Ma - pe 9 - 17*Meiltä maistuvat vastaleivotut leivonnaiset!*Vesilahdentie 83
37500 Lempäälä
NäppläPuh. (931) 375 0147
Fax (931) 375 3147
9400 834 047*Laurilan*
MÖKIT

Erikokoisia hyvinvarustettuja lomamökkejä mukavuuksilla sekä savusauna Pyhäjärven vesistön rannalla ympäri vuoden.

HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Mikkolan Lomamökit

Jaakko ja Ritva Mikkola, puhelin 3764 310

SOTAVALLAN LOMAMÖKIT

Mäyhjärven rannalla Lempäälässä.
Kaikkina vuodenaikoina
Läh. puh. 931-3748 920

K
LÄHIKAUPPA
EERO

37560 Kulju, puh. (931) 367 6088
Palvelemme: ma-pe 9 - 20, la 9 - 16

K
LÄHIKAUPPA
MARKUNTORI

Lempäälä, puh. 375 1395. Avoimna ark. 9 - 20, la 9 - 18. KIOSKI avoinna la 18 - 20, su 11 - 20

Joulupukkikin osaa taas
tulla vanhaan tuttuun paikkaan!

Kenkä **KONTTINEN**

Lempäälä Puh. 3750 168

Lempäälän
Kello ja Kulta

Puh. 3750 606

Palveluva erikoisliike - luonnollinen valinta!

LUONTAISTUOTE
Kamomilla *MYÖS OLLUT- JA
VIINITARVIKKEITA*

ASEMATIE 1, LEMPÄÄLÄ. PUH. 375 0326

Luova Mieli

Turuntie 1004
LEMPÄÄLÄ
Pub. 375 1645

MÄKELÄN
KUKKA

Lempäälä puh. 3750 922

Tekstiilikulma

Lempäälä, Himminpolku 1
Puh. 3750 220. Avoimna ma-pe 9 - 18, la 9 - 14

tiimari

Tampereentie 10, Lempäälä
Puh. 3750 462

T:MI LEENA DIVIO

Kulju, puh. 367 6085
auto 9400 631 762

Matkatoimisto

JL *Jari Lundan Ky*

Puh. 3750 900
LEMPÄÄLÄ Haikolantie 14

KAIRIMO KY

Lempäälä, puh. 3750 422

T:mi Leena Vapaavuori

Himminpolku 1
37500 Lempäälä
☎ 931-375 2829

Avoimna:
ma-to 11 - 21, pe-la 11 - 22, su 12 - 21

RAKENTAJAN TAVARATALO
LAUTA OY

Lempäälä Puh. 931-3751 611

piippo-yhtiöt

Valoa
ja
lämpöä
Joulun!

Lempäälän Ehtookoto r.y.

Osoite: Kalevalintie 9, 37500 Lempäälä
Puhelin: 931-3753 133

**Lempäälän Kirja- ja
Paperikauppa** **KIPA**
KIRJAKAUPAT

Puh. 3751 437

KÄSI JA
TAIDE
TEOLLI
SUUS

JOULUILOA

KÄSITYÖKESKUKSEN JOULUMAASTA
PAJOJEN PIPARKAKKUMUOTIT SEKÄ
RATAPUODIN PAKETIT.
Vanha asema p. 375 2161

KÄSI JA
TAIDE
TEOLLI
SUUS

Ritva Mäkelä Tmi

Kotitie 2 B 5
37500 Lempäälä
Puh/fax: 931-3751 821

*Ison Talon
Keikkakeittiö Ky*

JA JUHLASI MUISTETAAN

Puh. 921-3355 320, 921-2461 893,
949-786 702
Leena Isotalo

KODINHALI

KONE

LEMPÄÄLÄ VIRASTOTALO PUH. 3751 500

**Lempäälän
Jätehuolto Ky**

Puh. 3676 378
Autopuh. 949 231 328

Leipomon myymälä
ja kahvio

LIISAN LEIPOMO

Kulju, puh. 3676 501 Koskikeskus, puh. 2233 101

**Lempäälän
Luontaiskylpylä**

- LUONTAISHOITOLA
- FYSIKAALINEN HOITOLAITOS

Uotintie 2,
37500 Lempäälä, puh. 931-2823 111 Ma-pe 9-16, su 12-18

**Kolmen Kaisan
Keittiö**

Uotintie 2, 37500 Lempäälä
Puh. 931-2823 111

- Isot ja pienet juhlat
- Noon tai suruun
- Toivomustesi mukaan -
kotitekoisin tuottein
- Me huolehdimme kaiken

Pito- ja Lounaspalvelu Satu Luukas
Lempäälä Vesilahti Puh. (931) 373 8367

KK MARKET MATTI

Lempäälän keskustassa, puh. 375 0666
Palvelemme: ma-pe klo 9-20, la klo 8-18

Joulukortit OMISTA NEGATIIVEISTA TARJOUSHINTAAN

(Kino-negatiiveista 24x36, hinta sis. kirjekuoret)

KAMERA·PISTE

Sirvalahdentie 2, LEMPÄÄLÄ, puh. 375 1659
Palvelemme ma ja pe 9-18, ti-to 9-17, la sulj.

REINO POHJOSEN HARJAVALMISTAMO

VALMISTETAAN
KAIKKIA
HARJATUOTTEITA
SEKÄ KONEHARJOJA
TEOLLISUUDELLE.

REINO POHJONEN

Linnajärventie, 37560 KULJU
Puh. 931-3676 099

Juhlatalo Kiviaho Lempäälä, Nurmi

Tarjoaa vilhitysät tilat ja tarjollun hirsitalossa
Pyhäjärven rannalla

- juhliinne
- kokouksiin
- saunailtoihin
- ryhmäruokailuihin
- ym. yhdessäolon hetkiin
- järjestämme juhlanne myös muualla

Pirkan Pito- ja Juhlamestarit Oy

Anneli ja Hannu Kiviaho
Saksansaarentie 14, 37500 Lempäälä
Puh. 931-3746 355, 949-834 401

Hakkarin KARTANO

Kartano Ravintola Lempäälässä
-A-luokan tarjoilu-

Puh. 3750 785

Juhla- ja Pitopalvelu

KANSALAI SOPISTO ON OVI OPINTOIHIN

HENKIREIKÄ ELÄMÄÄN

*Toivotamme antoisaa
yhteistyövuotta opiskelun
ja harrastusten parissa.*

Joulurauhaa!

Lempäälän Seurakunta

*Vaikka joulupukki sinut unohtaisi,
ei hätää.*

*Kirjasto on avoinna niin kilteille
kuin tuhmillekin.*

Myös joulujen välipäivinä.

Lempäälän pääkirjasto
puh. 374 4422

Kuljun kirjasto puh. 367 6710

Sääksjärven kirjasto
puh. 367 1307

Sivistystyölautak./kirjastotoimi

MARKKU KULMALA
Kaivopumppu Ky
LEMPÄÄLÄ
(931) 374 9697, 9400 232 640

- PUMPUT JA VEDENSUODATTIMET
- AVO- JA PORAKAIVOJEN PUHDISTUKSET
- LIKAKAIVOJEN TYHJENNYKSET
- VIEMÄREIDEN AVAUKSET JA TV-KUVAUKSET
- NOSTOLAVA-AUTOPALVELUT

LEMPÄÄLÄN 1
LEMPOISTEN
APTEEKKI

Tampereentie 2
 Puh. 3750 955

AVOINNA
 ARKIPÄIVISIN 8.30–20.00
 ARKILAUANTAISIN 8.30–15.00
 PYHISIN 11.00–15.00

om. Anneli Viitanen
 Hauralantie 25,
 37500 Lempäälä

Puh.
375 2467

949 815 467

KOTITEKOISET LAADUKKAAT
TUOTTEEMME JA YKSILÖLLINEN
PALVELUMME TAKAAVAT
ONNISTUNEET JUHLAT

templast OY

Rajasilla 6, 33880 Sääksjärvi
 Puh. 931-367 0355, fax. 931-672 265

Luotettavaa laatua ammattitaidolla

RUISKUPURISTUS

- ruiskupuristeet
- tekniset ruiskupuristeet
- ruiskupuristeet puhdistilassa

TYÖKALUVALMISTUS

- ruiskupuristemuotit
- puristintyökalut

SUUNNITTELU

- tuotekehittäely
- ttuotesuunnittelu
- työkalusuunnittelu

KONEISTUS

- tarkkuuskoneistukset
- alumiini-, kevytvanu- ja teräsosat

VAIHDA EDULLISEMPAAN.
VAIHDA OSUUSPANKKIIN.

OP | T | S | O | P
LEMPÄÄLÄ

Leipomon myymälä
ja kahvio

LIISAN LEIPOMO
 Kulju, puh. 3676 501 Koskikeskus, puh. 2233 101

OP-Center II krs.
 Ajanvaraus lääkäreiden vastaanotoille arkisin klo 9–12
p. 3752 006

Lempäälän LÄÄKÄRIASEMA
TOIVOTTAA KAIKILLE ASIAKKAILLEEN
HYVÄÄ JA RAUHALLISTA JOULUA!

PIRKAN

931-222 8925
 Kuninkaankatu 19,
 Tampere

KELLO
 KANGASNIEMI

Toivotamme
asiakkallemme
Hyvää Joulua ja
Rakentavaa
Yhteistyötä
myös v. -96

37830 VIIALA
Puh. (937) 5433 200

**VIIALAN
RAKENNUSTARVIKE**

ARKISTOPALVELUT

KOULUTUS

KONSULTOINTI

- * hallinnollisten työkuukujen kartoitus ja kehittäminen
- * asiakirjahallinnon kokonaisvaltainen kehittäminen
- * johdon ja henkilöstön kehittäminen ja koulutus
- * **ASIAKIRJOJEN TUHOUS LUOTETTAVASTI JA TEHOKKAASTI**

HR-SYSTEMS OY

Jouko ja Anita Kurko
(931) 374 6399

TELE

Yhteyksien tekijä

TeleUra Häme
Puhelin 920401

**SOITA
JOULUTERVEISET**

**HYVÄÄ
JOULUA**
toivottaa myös

KIILTO OY • PUH/TEL 931-280 8111
PL 250, 33101 TAMPERE FINLAND
KIILTO AB • TEL 08-732 8875
TÄBY SVERIGE

*Lempäälän kunta tervehtii Lempäälä-seuraa ja
 toivottaa tämän lehden lukijoille*

HYVÄÄ JOULUA

LEMPÄÄLÄN KUNTA

Maanantaisin ja torstaisin
 joka kotiin Lempäälässä ja Vesilahdessa

LEMPÄÄLÄN • VESILAHDEN

Sanomat

Puh. 931-3750 333

PUHTAAN YMPÄRISTÖN PUOLESTA

- ★ KAUKOLÄMPÖ
- ★ MAAKAASU
- ★ KIINTEISTÖNHUOLTO

Lempäälän Lämpö Oy

Puh. (931) 3744 111

KAUKOLÄMPÖ

*Toivotamme kaikille ystävillemme
Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Leena ja Sampsa Aaltio
Anja ja Lasse Aalto
Riitta Aavajoki
Anna-Liisa ja Mauri Aikio
Riitta ja Lars-Gunnar Eriksson
Marja ja Reijo Fredriksson
Hilkka ja Pentti Frigård
Arja Haapalinn perheineen
Pirita Hahti-Marjokorpi ja Ari Oksanen
Maija-Liisa ja Jarmo Heikkilä
Pirjo ja Hannu Hietala sekä työt
Sirikka ja Pekka Hoppanen
Eija Huotari-Laitinen ja Mikko Laitinen
Maija-Liisa Hämäläinen
Anna-Liisa ja Asko Ikävalko
Kirsti Isotalo
Raija ja Eero Isotalo
Lea Jokela ja Kauko Perälä
Maru ja Matti Kaleva
Pertti Kaleva
Pirjo ja Ilkka Kallonen
Kirsti ja Jukka Kallio
Marja Kalske
Taimi Kataisto
Kaija ja Pertti Keinonen
Marja-Leena ja Antero Kekki
Anna-Liisa ja Lauri Keskinen
Sinikka ja Jorma Kilpinen
Kaarina Kirvelä
Raija ja Velkko Kivelä
Elina ja Pentti Kivi
Carita ja Arto Koota
Jaana Koota
Hannu Kopola
Eeva Koskimies
Kerttu Kuusi
Liisa ja Antero Kyrölä
Aino ja Heikki Kyykoski
Marjatta ja Matti Latosaari
Kaarina ja Toivo Lepistö perheineen
Airi Leppänen
Else ja Jussi Lintusaari
Anja ja Onni Lundan
Pirkko ja Risto Luoto
Pirjo Manninen perheineen
Eila Marjamäki
Aira ja Mauri Matikainen
Sisko ja Aarno Mikkola
Tuula ja Antti Mikkola

Maija Mustila
Anna-Maria Mustonen
Laura ja Sauli Mäkelä
Ritva Mäkelä ja Hannu Savolainen
Sirikka ja Matti Mäkinen
Arja ja Raimo Nieminen
Irma Nuora
Terttu ja Jaakko Nurmesniemi
Pirkko ja Arto Pajunen
Ella ja Ari Palm
Ritva ja Kauko Palmu
Irma ja Martti Patojoki
Jussi Peltomäki
Aune ja Matti Piippo
Liisa ja Juhani Pohjala
Anni ja Reino Pohjonen
Leena ja Esa Pyykkö
Maisku ja Pekka Rajasilta
Päivi ja Markku Rantala
Aune ja Ville Ratas
Arja ja Juha Raunio
Alice ja Erkki Rautanen
Leena ja Riitta Rekola
Hannele ja Risto Riikola sekä lapset
Tuula ja Minna Ruohonen
Mirja ja Eero Ruotsila
Keijukka Saari
Lahja ja Alpo Salmiinen
Annikki ja Erkki Salo
Kaija ja Reino Seppälä
Anna-Maija Sikkinen
Kaija ja Markku Sipilä
Marketta ja Raimo Sirén
Annikki ja Seppo Soini
Sirikka ja Matti Solin
Reijo Sulkava
Helvi ja Pentti Suomalainen
Laura ja Emil Takomaa
Terhi ja Antti Timari
Sisko ja Rauno Toikka
Kirsti ja Pekka Toivonen
Soili ja Hannu Turkkinen
Sisko ja Viljo Valkama
Riitta Valkeejärvi
Maija ja Olli Viitasaari
Kaija, Kari ja Kiira Virtanen
Leila ja Pekka Vuorinen
Raija ja Jaakko Vuorinen
Heli ja Jukka Väissi

Lempäälä-Seura

toivottaa teille kaikille

perinteistä

Hyvää Joulua

sekä

antoisaa

Uutta Vuotta